

Часопис за национална и државна питања

УДК 323.1(=163.41)

ISSN 1820-4996

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС NATIONAL INTEREST

Година XIII, vol. 28

Број 1/2017.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА
ПИТАЊА

ISSN 1820-4996 УДК 323.1(=163.41)
Број 1/2017 год. XIII vol. 28 стр. 1-184

Часопис покренут поводом 200 годишњице савремене српске
државности.

Часопис излази три пута годишње.

Издавач:

Институт за политичке студије

Адреса:

Светозара Марковића 36, Београд

Телефон: 3039-380, 3349-205

Email: ipsbgd@eunet.rs

Оснивачи часописа:

Милан Матић Живојин Ђурић

Главни уредник:

Милош Кнежевић

Одговорни уредник:

Живојин Ђурић

Редакција:

Милош Кнежевић

Миломир Степић

Зоран Петровић-Пироћанац

Живојин Ђурић

Љубомир Кљакић

Секретари:

Вишња Станчић, Душан Гујаничић

Савет часописа:

Зоран Милошевић, Радослав Гађиновић, Ђуро Бодрожић, Живојин
Ђурић, Момчило Суботић, Славенко Терзић, Борис Милосављевић.

Милош Ковић, Миша Ђурковић, М. М. Лобанов

Пословни секретар:

Смиљана Пауновић

Прелом и штампа:

eselogе d.o.o.

Тираж: 300 примерака

САДРЖАЈ

ЛОКАЛНО И ГЛОБАЛНО: СРПСКЕ ТЕМЕ

Миломир Степић

ДЕАТЛАНТИЗАЦИЈОМ ДО СТАБИЛИЗАЦИЈЕ
БАЛКАНА: СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС .. 9-37

Слободан Јанковић

INVOLVEMENT OF FOREIGN FACTOR
IN BALKANS WAR AND PEACE..... 39-68

Александар Раковић

ЦРНА ГОРА ОД СЕЦЕСИЈЕ ДО НАТО
ПАКТА: ОСВРТ НА НЕСНАЛАЖЕЊЕ
РУСКЕ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ (2006-2017) 69-86

Ирина Милутиновић

МЕДИЈСКИ СИСТЕМ И НАЦИОНАЛНИ
ИНТЕРЕС У КОНТЕКСТУ
ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА: СТАЊЕ
И ПЕРСПЕКТИВЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 87-104

Александар Баковац

АБОРТУСНА КУЛТУРА У СРБИЈИ
- БИОЕТИЧКИ, РЕЛИГИЈСКИ
И НАЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ 105-118

ПОЛИТИЧКА ТЕОРИЈА

Александар Саша Гајић

ЏОЗЕФ НАЈ И СПОРНЕ ДИМЕНЗИЈЕ
РУСКЕ МОЋИ 121-139

Јелена Ђ. Лопичић Јанчић

МЕЂУНАРОДНОПРАВНА ЗАШТИТА
РАЊЕНИКА, БОЛЕСНИКА
И САНИТЕТСКОГ ОСОБЉА 141-170

ПРИКАЗ

Ђорђе Куљић

СВА ЛИЦА ОПОЗИЦИЈЕ 173-177

CONTENTS

LOCAL AND GLOBAL: SERBIAN ISSUES

Milomir Stepic

DE-ATLANTIZATION FOR STABILIZATION OF
THE BALKANS: SERBIAN NATIONAL INTEREST . 9-37

Slobodan Jankovic

INVOLVEMENT OF FOREIGN FACTOR
IN BALKANS WAR AND PEACE..... 39-68

Aleksandar Rakovic

MONTENEGRO FROM SECESSION TO NATO:
REFLECTION ON THE DISORIENTATION
OF THE RUSSIAN FOREIGN POLICY (2006–2017) .. 69-86

Irina Milutinovic

MEDIA SYSTEM AND NATIONAL INTERES
IN THE CONTEXT OF EUROINTEGRATIONS:
THE STATE AND PERSPECTIVES
OF THE REPUBLIC OF SRPSKA..... 87-104

Aleksandar Djakovac

ABORTION CULTURE IN SERBIA
- BIOETHICAL, RELIGIOUS
AND NATIONAL ASPECTS 105-118

POLITICAL THEORY

Aleksandar Sasa Gajic

JOSEPH NYE AND CONTROVERSIAL
DIMENSIONS OF RUSSIAN POWER..... 121-139

Jelena Dj. Lopovic Jancic

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION
OF WOUNDED, SICK AND MEDICAL PERSONNEL 141-170

REVIEW

Djordje Kuljic

ALL FACES OF THE OPPOSITION 173-177

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС NATIONAL INTEREST

ЛОКАЛНО И ГЛОБАЛНО: СРПСКЕ ТЕМЕ

Миломир Стенић

ДЕАТЛАНТИЗАЦИЈОМ ДО
СТАБИЛИЗАЦИЈЕ БАЛКАНА:
СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС..... 9-37

Слободан Јанковић

INVOLVEMENT OF FOREIGN FACTOR
IN BALKANS WAR AND PEACE..... 39-68

Александар Раковић

ЦРНА ГОРА ОД СЕЦЕСИЈЕ ДО НАТО ПАКТА:
ОСВРТ НА НЕСНАЛАЖЕЊЕ РУСКЕ СПОЉНЕ
ПОЛИТИКЕ (2006-2017) 69-86

Ирина Милутиновић

МЕДИЈСКИ СИСТЕМ
И НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
У КОНТЕКСТУ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА:
СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 87-104

Александар Ђаковац

АБОРТУСНА КУЛТУРА У СРБИЈИ
- БИОЕТИЧКИ, РЕЛИГИЈСКИ
И НАЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ 105-118

УДК 327::911.3(497)“19
/20“:323.1(=163.41)

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

Оригинални
научни рад

Година XIII, vol. 28

Број 1/2017.

стр. 9-37

Миломир Стенић

Институт за политичке студије, Београд

ДЕАТЛАНТИЗАЦИЈОМ ДО СТАБИЛИЗАЦИЈЕ БАЛКАНА: СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС*

Сажетак

Нестабилност Балкана је неупитна чињеница и обично се приписује наслеђеним антагонизмима локалних народа и држава. Права истина, у ствари, јесте да она углавном проистиче из супротстављених интереса великих сила. Будући да је већ стотинак година на Балкану доминантан Запад, у раду се поставља и доказује теза да управо атлантизам генерише балканску конфликтност. Сходно томе, аутор сматра да пацификација и стабилност може да проистекне из деатлантизације Балкана. Она подразумева примену неоевроазијске концепције – како прекид доминације САД и успостављање мултиполарног поретка на глобалном плану, тако и сузбијање хрватског и албанског чиниоца као атлантистичких експонената на балканском плану. Истовремено, нужно је да се неоевроазијски геополитички вектор усмери ка српским земљама, заустави њихово „обуздавање“ и омогући конституисање интегралне српске државе као гаранта трајније стабилности Балкана.

Кључне речи: (не)стабилност, атлантизам, неоевроазијство, геополитика, српске земље, Балкан.

* Рад је настао у оквиру научног пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. НЕСТАБИЛНОСТ КАО ГЕОПОЛИТИЧКО НАСЛЕЂЕ БАЛКАНА

Балкан је био и остао синоним нестабилности, коју велике силе традиционално пропагандно-интересно представљају као аксиом, тј. као датост ендемских, атавистичких локалних антагонизама. Међутим, она је само делимично резултат унутрашњих узрока и односа – првенствено конфликтног контакта три религијско-цивилизацијска ареала, индуковане етничке хетерогености, нагомиланог аутохтоног историјског наслеђа, супротстављених експанзионистичких великодржавних амбиција балканских народа и држава, те њиховог надметања за природне ресурсе, излаз на море, контролу кључних региона, геостратегијских праваца, саобраћајних коридора, чворова, тачака... На нестабилност, ипак, много више утичу спољни интереси проистекли из значаја Балкана у (транс)континенталној, па чак и глобалној геополитици. Управо то проузрокује појаву компликованог балканског сплета разностраних геополитичких вектора. Такође, из тога проистиче негативно конотиран процес балканизације, кога чине најмање три међузависна феномена – етничка хетерогеност и конфронтираност, политичко-територијална уситњеност и активно мешање великих и регионалних сила.

Хронична нестабилност Балкана традиционално је, дакле, не само подстицана, већ и генерисана споља. Тако су „вериге света“ претворене у „бурета барута“, над чијим „фитиљем“ држе отворен пламен управо оне силе које су га таквим и направиле. Али, који конкретни геополитички актери и зашто производе деструктивни потенцијал на Балкану? И како доћи до истинске, природне и дугорочно одрживе балканске стабилности?

Готово читаво столеће доминација Балканом у поседу је поморских, приатлантских сила. Таласократски Запад није препуштао Балкан телуократским „динонима“ – једном из средишта Европе, а другом из средишта Евроазије – чак ни онда када га је крајем 19. и почетком 20. века централноевропска, „дунавска монархија“ Аустроугарска већим делом

укључила у своју сферу интереса, нити када се чинило да ће бити предмет ширења „црвене заразе“ са Истока, нити када је у оба светска рата продирала окупациона војна сила континенталистичких Германа, нити када је у војно-стратегичком „транзиту“ крајем Другог светског рата била Црвена армија такође континенталистичког СССР, нити када је током Хладног рата функционисала привидно равнотежна „формула 2+2+2“ (две земље у НАТО, две у ВУ и две ван блокова), нити када је током друге деценије 21. века ширен политички и медијски артикулисан паничан страх од „повратка Русије на Балкан“...

Западним силама одговара нестабилно стање на Балкану јер у тим условима могу да остану присутне, арбитражују и спроводе „кризни менаџмент“, да успостављају вештачке односе регионалне (не)моћи, да артикулишу (дез)интеграционе процесе, да диктирају нелогичне и конфликтне границе, да постављају и уклањају режиме, да утичу на унутрашње економске и политичке прилике, да усмеравају геополитичку и геостратегијску оријентацију, да артикулишу верску, културну, образовну, научну и другу „промену свести“... А све у циљу онемогућавања да Балкан контролише Русија, па ни аутентична, деатлантисована, телурукратска Немачка. Оштрица свеобухватног сузбијања реалних потенцијала посебно је усмерена на Србе, које западне, таласократске силе перцепирају као „мале Русе“, „руску предстражу на Балкану“, „коњовоца руских козака до топлих мора“... Сходно томе, у кључним „историјским пресецима“ током 20. и почетком 21. века на Балкану су прављене прозападне, тј. проатланстичке конструкције:

- После Првог светског рата западне, приатлантске силе-победнице успоставиле су тзв. Санитарни кордон кроз средиште Европе – од Балтичког мора на северу до Јадранског, Црног и Егејског мора на југу. Он је имао изразиту антиконтиненталистичку, тј. антигерманску и антируску (антисовјетску) улогу. Био је у функцији заштите британских, француских и америчких империјалних и колонијалних интереса, а нарочито поморских путева и кључних тачака дуж њих. Ради тога била је формирана и Краљевина СХС, управо од јужних падина Алпа до

солунског залеђа и од средишњих делова Панонског басена до Јадранског мора. Иако је била утемељена на предратној државности Краљевине Србије и скупо плаћеној српској ратној победи, са Србијама као најбројнијим народом и српским земљама као најпространијим и ресурсима најбогатијим територијалним чиниоцем, те са српским краљем на челу државе, она је била у суштинској супротности са српским православним цивилизацијским идентитетом, телурократским геополитичким кодом и егзистенцијалним интересом за постојањем српске националне државе.

- После Другог светског рата, а нарочито после 1948. године, „друга Југославија“ постала је *par excellence* атлантистички, таласократски експонент, једна од најважнијих карика у евроазијском Rimland-у и инструмент америчке „стратегије анаконде“ намењене „дављењу“ биполарног совјетског супарника. У титоистичкој југословенској држави православни, проруски, континенталистички Срби, који су предњачили у антинацистичкој борби и били изложени масовном страдању геноцидног карактера, и даље су доминирали у етничкој структури и просторном размештају, али су њима политички доминирали бројчано много мањи, римокатолички, прозападни и таласократски оријентисани Хрвати и Словенци. Према Србима и српским земљама примењивано је регионално (балканско) „обуздавање“, аналогно оном кенанистичком према СССР на глобалном плану. Стога се популационо-просторно редуковање и фрагментирање српског чиниоца наставило издвајањем новокомпонованих, „додатних“ (М. Ломпар), „инстант“ (М. Екмечић), „декрет“ (М. Степић) нација¹, те стварањем репу-

1 У „оптицају“ је тридесетак термина за новонастале нације. Према Љ. Деспотовићу, у време „друге“ Југославије те „синтетичке нације“ имале су „закасну идентитетску консолидацију“. (Љубиша Деспотовић, „Синтетичке нације као модел закасне идентитетске консолидације нација на простору бивше Југославије“, Српска политичка мисао, Институт за политичке студије, Београд, № 4/2013, стр. 168–173.) О узроцима, последицама и фазама тог идеолошког ет-

- блика и покрајина чије су границе махом биле трасиране тако да цепају српски етно-историјски простор.
- После Хладног рата Запад је артикулисао крај СФРЈ и пресудно допринео да се он одигра насилно, уз страдања на свим зараћеним странама. Посебна пажња посвећена је даљем „обуздавању“ српског чиниоца. Оно је конкретизовано масовним ликвидацијама и прогонима српског становништва, диригованим сажимањем и фрагментацијом српског простора, сузбијањем српске економске моћи, бруталном стигматизацијом глобалних размера и наметањем комплекса кривике, дугорочним инсталирањем антисрпског окружења и вештачким уравнотежењем (не)моћи унутар постјугословенског простора. Циљ је био да се српски чинилац, перцепиран на Западу као проруски, што више дезинтегрише и ослаби, да се не дозволи да постане потенцијално руско упориште на Балкану у случају неког новог (очекиваног, неизбежног?) сучељавања, те да се инкорпорира у интересну сферу Запада, уз конверзију националног, верско-цивилизацијског и геополитичког идентитета. Дугорочно, то би значило парализу интегралних српских геополитичких интереса, тј. трајно онемогућавање стварања српске националне државе која би обухватала целину (или највећи део) српских земаља.

Српске земље и народ на Балкану остали су током 20. и почетком 21. века жртва интереса таласократског Запада да контролом обода Евроазије сузбија аутохтоне континенталистичке силе, те на тај начин доминира светом и управља глобалном геополитичком динамиком. Сходно томе, српски чинилац је злоупотребљаван као инструмент против евроазијских актера, са којима, пак, дели исти цивилизацијски и геополитички идентитет², те је често од стране Запада

ноинжењеринга са геополитичком позадином видети у: М. Степич, Ж. Джурич, „Геополитичке причини и последице етническог инжиниринга в бывшей Югославии“, *Научные ведомости*, Серия История, Политология, Белгородский государственный университет, Белгород, № 8(229), Выпуск 38, 2016, Сс. 181–189.

2 Детаљну анализу српског геополитичког кода и аргументе за његову ком-

жртвован као „бедем“, „бараж“, „веран савезник“... Чак и у конфликтној стварности Балкана на преласку из униполаризма ка мултиполаризму, политичке вође апсурдно истурају Србију као „гаранта балканске стабилности“ и „једину стабилну земљу у Региону“, иако она то никако не може да буде из најмање једног, али важног разлога – њен косовско-метохијски део је фактички ампутиран и окупиран! Срби су били и остали талац амбиција дела политичке и интелектуалне елите која је себи поставила „мисионарски“ задатак да цивилизацијски преобрати сопствени народ, тј. да под маском модернизације спроведе „промену свести“ и тако пресудно допринесе превођењу Балкана са Истока на Запад. Иако је то узалудан подухват³, његова цена је немерљива: успостављена је таласократска, вестернистичка, неприродна, циљано нестабилна, антисрпска (и антируска) политичко-територијална структура Балкана која достиже врхунац у другој деценији 21. века.

2. АНАХРОНА АТЛАНТИСТИЧКА ДОМИНАЦИЈА КАО ИЗВОР САВРЕМЕНЕ НЕСТАБИЛНОСТИ БАЛКАНА

После пада Берлинског зида, имплозије Источног блока и деконструкције Совјетског Савеза, питање сврхе даљег постојања НАТО као војно-безбедносне и ЕУ као економско-политичке творевине – било је само на први поглед логично. У ствари, и једна и друга организација, несумњиви производ Западне цивилизације⁴, наставиле су да функционишу у циљу учвршћивања „најбитнијег америчког геополитичког мостобрана на евроазијском континенту“⁵, експанзионистич-

патибилност са руском (евроазијском) телурукратијом видети у: Миломир Степић, „О српском геополитичком идентитету“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, год. XIX, vol. 36, № 2/2012, стр. 11–40.

3 Цивилизацијска конверзија је дуготрајан процес, који изазива велике потресе, кризу, анархију и дестабилизацију унутар друштва, али нигде, како констатује Хантингтон, „до данас није успео“. Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996, стр. 139.

4 S. Huntington, нав. дело, *сmp.* 161.

5 Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica; Romanov, Banja Luka, 2001, стр. 57.

ког заузимања „празног простора“ и „попуњавања вакуума“ на истоку и југоистоку Европе, те ширења Rimland-а и опсеивног превентивног стезања „обруча“ око Русије. Југословенски део Балкана био је очигледан пример отвореног конфликта и дугорочне нестабилности које је генерисао Запад. Да ће учвршћивање атлантистичке доминације деловати стабилизујуће на немирни Балкан било је пука пропагандна парола. Емпиријски је потврђено управо супротно: индуковани су територијална дезинтеграција, свеобухватна деструкција, крвав грађанско-верски рат, директно војно ангажовање и пристрасно политичко посредовање Запада, те „засејани“ дугорочна анархија и етнички мржња. Стога се може констатовати да је још наглашеније наставио да траје образац „Атлантистички Балкан = нестабилан Балкан“.

Кључни инструмент дестабилизације јесу изразито неетничке границе, које перпетуирају конфликт и подгревају националне фрустрације. Срж сукоба током слома Југославије била је, *de facto*, борба за простор и његово омеђавање. Подржавши сецесионизам, ургентно признавши Словенију и Хрватску у „АВНОЈ-ским границама“ и наметнувши унутрашње, републичке, титоистичке, никада скупштински усвојене границе као државне на основу „Бадинтерових принципа“⁶, Запад је изазвао малигни проблем, бенигно га дефинишући као „проблем мапа“. У ствари, тиме је посредно покренуо масовна миграциона померања становништва великих територијалних размера, уподобљавајући, тако, просторни размештај етничких колективитета са некадашњим неетнички, неисторијски и недемократски установљеним границама бивших република, а новопроглашених држав(иц)⁷, уместо да поступи супротно, тј. природно, демократски

6 Арбитражна комисија Мировне конференције о Југославији, познатија под именом Бадинтерова арбитражна комисија (по њеном председнику Роберу Бадинтеру), а оформљена 27. августа 1991. године, констатовала је да се Југославија налази у процесу „дисолуције“. Тенденциозно примењујући начело *uti possidetis*, унутрашње границе прогласила је за међународне, а републикама дозволила да после референдума постану независне државе. Сви чланови комисије били су председници уставних судова из земаља ЕЕЗ (Француске, Белгије, Немачке, Италије и Шпаније), тј. земаља Запада који је до тада већ показивао отворену антисрпску пристрасност

7 За нове, слабе, нестабилне и (полу)зависне постјугословенске државе, М. Кнежевић користи термин „балканиде“, „државоиде“, „натоиде“, а процес њиховог настанка под патронатом НАТО и ЕУ назива балканско малодржа-

и стабилизујуће – да границе нових политичко-територијалних јединице трасира у складу са постојећим, стварним, прецизним размештајем (по насељима, а не по општинама⁸) конститутивних југословенских народа који су имали право на самоопредељење.

Сходно неупитном интересу да настави доминацију на Балкану као „веригама света“ и „евро-азијској трансмисији“, Запад под америчким вођством настоји да „зацементира“ постојећу вештачку и наметнуту геополитичку „архитектуру“. Ради тога фаворизује оне локалне актере који испуњавају неколико потребних услова: да са становишта таласократских, атлантистичких циљева имају повољан географски и геополитички положај (првенствено излаз на море), да не припадају Православној цивилизацији или да су склони конвертитству, да су традиционално или тренутно (утилитарно) проамерички, тј. антируски оријентисани... Њихов посебно цењен „квалитет“ јесте ако су радикално против проруских упоришта на Балкану, које таквима сматра Запад. Будући да у постхладноратовском раздобљу једино српски народ и српске земље поседују такво својство, посебна агилност усмерена је на њихово фрагментирање и сажимање јер „од Беча до Цариграда нема већег народа од нашега“⁹. Како Срби представљају „чуваре капије Истока“¹⁰, контролишу „Балкански Heartland“¹¹, чине важну „карику у Rimland-у“¹² и спајају „два од три велика простора на ободу Евроазије“ (Западни и Јужни)¹³, геополитички мотивисано слабљење и

вље или клајнештатерај. Видети у: Милош Кнежевић, *Балканска пометња*, ДП „Ђуро Салај“, Београд, 1996, стр. 157

8 Видети етничку карту: Vladimir Đurić i dr., *Etnički sastav stanovništva SFRJ (po naseljima)*, prema popisu stanovništva 31.03.1981., Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1993.

9 Из говора Јована Цвијића одржаног у Колу српских сестара 18. фебруара 1907. године. Видети у: Јован Цвијић, „О националном раду“, *Говори и чланци*, Сабрана дела, књига 3 (том I), САНУ; Књижевне новине; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987, стр. 66.

10 Robert G. D. Laffan, *The Guardians of the Gate: Historical Lectures on the Serbs*, Clarendon Press, Oxford, 1918.

11 Миломир Степић, *У вртлогу балканизације*, ЈП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд, 2001. (видети карту на стр. 107)

12 Миломир Степић, *Геополитика – идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016, стр. 300.

13 *Исто.* стр. 480.

дестабилизовање тог најзначајнијег балканског чиниоца логично производи дестабилизацију читавог Балкана.

У постјугословенском делу Балкана антисрпске (посредно и антируске) услове најпотпуније испуњавају два атлантистичка експонента – хрватски и албански.

- Хрватски елемент поседује дугачак сектор балканске обале јадранског „залива“ Средоземног мора, који је таласократској геополитици важан јер најдаље продире према средишту европског континента. Такође, он омогућује поморски приступ унутрашњости балканског „потконтинента“ као једном од кључних геополитичких региона света. У етно-просторном смислу, он се дубоко уклињује у „Динарску тврђаву“ – чак до централне Босне – где се додирује са муслиманским чиниоцем, манипулишући њиме у прозападне (антисрпске и антируске) сврхе¹⁴. Као римокатолици и припадници Западне цивилизације, Хрвати су привржени атлантизму, што доказују пасионираним чланством у НАТО и ЕУ. Антируско опредељење традиционално и експлицитно испољавају, на шта упућују и многи рецентни спољнополитички потези.¹⁵ Истрајно воде антисрпску (гео)политику и тако угрожавају не само српски опстанак, већ доводе у питање и виталне руске интересе на Балкану. За то су „награђени“ западном (првенствено америчком, немачком и ватиканском) директном политичком, економском, пропагандном и војном подршком сецесији од СФРЈ, у прогону српског становништва, у заузимању Републике Српске Крајине, у рату против Републике Српске и њеном територијалном

14 Муслимански/бошњачки чинилац у БиХ и Рашкој области само привидно је атлантистички „миљеник“ на Балкану. У ствари, њиме Запад манипулише као антисрпском (и антируском) „ударном песницом“, нарочито ради изазивања сукоба Исламске и Православне цивилизације, иако и једну и другу карактерише телурократски, евроазијски геополитички идентитет.

15 Тако су, на пример, званичници Хрватске у више махова нудили инструктажу новим, антируским властима у Кијеву ради враћања под украјинску контролу Доњецке и Луганске области на начин како је то учинила Хрватска са Републиком Српском Крајином. Internet: <http://fakti.org/globotpor/hrvati/plenkovic-obecao-grojsmanu-pomoc-u-mirnoj-reintegraciji-okupirane-ukrajinske>, 15/06/2017.

редуковању 1995. године, те у настављању антисрпске шовинистичке хистерије, која је изразито неоусташки (неонацистички) осмишљена и спровођена¹⁶. Своје великодржавне експанзионистичке аспирације нису задовољили елиминацијом крајишке српске целине и зауставили на „АВНОЈ-ским границама“ Хрватске, већ их усмеравају на сремски и бачки део Србије, али првенствено на Босну и Херцеговину, сматрајући је „троуглом“ који попуњава рањиви „меки трбух“ хрватске „потковице“¹⁷. Непосредне претње (и војне) из Хрватске усмерене су према Републици Српској – првенствено на пресецање северног територијалног сужења – те на „склапање чељусти“¹⁸ око њеног западног дела.

- Албански (арбанашки) *елемент* поседује атлантизму привлачну јадранско-јонску маритимну „фасаду“, те контролише источну страну геостратегијски и комуникацијски важних Отрантских врата. Са те „одскочне даске“ Албанци су се у етно-просторном, али и геополитичком смислу, транслира ка „срцу“ балканског hinterland-a – у „Централну област Балканског полуострва“ и „Балканско језгро“¹⁹

16 Детаљну анализу континуираног, несанкционисаног и званично подржаног неоусташтва у данашњој Хрватској, чланици НАТО и ЕУ, видети у: Марија Ђорић, „Неоусташтво у савременој Хрватској“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, год. XII, vol. 27, № 3/2016, стр. 27–49.

17 Један од великохрватских аксиома јесте да је „природна“ и „неопходна“ тзв. геополитичка слагалица – уклапање „босанског троугла“ у хрватску „потковицу“. Видети у: Mladen Klemenčić, „Four Theses about Croatia and Bosnia“, in: *Croatia – A New European State* (Ivan Crkvenčić, Mladen Klemenčić, Dragutin Feletar, ed.), Department for Geography and Spatial Planning, Faculty of Science, University of Zagreb, Zagreb, 1993/1994, pp. 55–60 (карта Geopolitical puzzle, p. 56) и Petar Vučić, *Politička sudbina Hrvatske: geopolitičke i geostrateške karakteristike Hrvatske*, Mladost, Zagreb, 1995. (одељак „Hrvatsko geopolitičko право на Bosnu i Hercegovinu“, стр. 297–302 и поглавље „Neki geopolitički i geostrateški nedostaci Hrvatske“, стр. 374–381).

18 О симболици, својствима и антисрпској претњи „хрватских геополитичких чељусти“, видети у: М. Стенић, *У вртлогу балканизације*, нав. дело, стр. 338–342 (картографски приказ на стр. 341)

19 Јован Цвијић, „Централна област и балканско територијално језгро“, Говори и чланци, Сабрана дела, књига 3 (том I), САНУ; НИРО Књижевне новине; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987, стр. 112. (карта „Централне области Балканског полуострва“ и „Балканског језгра“ на крају књиге)

– запоседајући највећи део косовско-метохијске „макро-тврђаве Балкана“²⁰. Посматран целовито, албански чинилац утилитарно испољава отворено про-западно деловање и обезбеђује стратегијску дубину за атлантистичко балканско позиционирање, истовремено отежавајући „повратак Русије на Балкан“ и баражирајући њене трансбалкански оријентисане „топломорске“ векторе. Албанци већином припадају Исламској цивилизацији, и то њеном евро-деташираном, екскавском, контактном, екстремном, антиправославном, тј. антисрпском и антируском фрагменту. У геополитичкој перспективи извесног формирања мултиполарног биполаризма они могу да постану експонент глобалног, Исламског Heartland-а као продужетак његовог малоазијског (турског) *panhandle*-а.²¹ За сада су у обострано корисној „симбиози интереса“ са САД, пристајући на позицију корисног „доказа“ наводне америчке подршке „умереном Исламу“ која би требало да компензује антиисламистички ангажман на Блиском и Средњем Истоку. За ту улогу „награђени“ су свеобухватним (и војним) ангажманом САД, НАТО и ЕУ у сецесији косовско-метохијских Албанаца од Србије, признавањем и помагањем „независности Косова“, подршком великоалбанском пројекту који тренутно директно угрожава Србију и БЈР Македонију, а одложено Црну Гору и Грчку.²²

Дакле, хрватски и албански атлантистички експонент на Балкану свој ангажман „наплаћују“ оним до чега им је геополитички највише стало – реализацијом својих експанзионистичких великодржавних амбиција на рачун српског

20 Миломир Степић, *Косово и Метохија – политичко-географске и геополитичке перспективе*, Знамен, Београд, 1999, стр. 16–19.

21 Миломир Степић, „Исламски Heartland“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, год. 24, vol. 55, бр. 1/2017, стр. 77.

22 Табелу квантитативних (површине у км² и %) и квалитативних (градови, речне долине, котлине, саобраћајни коридори...) држава угрожених великоалбанском експанзијом видети у: Миломир Степић, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 140.

простора. Колико је то у функцији интереса Запада сведочи и чињеница да су не само амнестирани, већ и подржани у чињењу разобручених непочинстава која приликом експанзионистичке реализације користе (злочин против мира, масовни прогони и ликвидације српског становништва, уништавање српске имовине, материјалног и духовног наслеђа, неонацистички екстремизам и исламистички тероризам, онемогућавање елементарних људских и колективних права, медијска и други облици стигматизације Срба...). Наметнута, вештачка геополитичка структура постјугословенског простора опстаје насилно, а фитиљ балканског „бурета барута“ може да се потпали у сваком моменту – далеко од САД и западне Европе, али близу Русије и њене сфере интереса. Ако би тај „атлантистички балкански субпоредак“ о(п)стао, Балкан би био дугорочно нестабилан, унутрашњи антагонизми би само расли, а хрватско и албанско великодржавље би даље напредовало оправдано сматрајући да има подршку Запада. Опстанак неколицине земаља био би угрожен, укључујући и њихове главне градове, док би српски чинилац чекало дуго исцрпљивање, понижавање, национална фрустрација, раст реваншистичког расположења и самонаметнута (мада лажна) буридановска дилема н/и прозападне, н/и проруске оријентације²³.

3. ТРАНСФОРМАЦИЈА И КОНСОЛИДАЦИЈА БАЛКАНА У КОНТЕКСТУ ПОСТМОДЕРНИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ПРОМЕНА

У поређењу са последњом деценијом 20. века, када је биполарни светски поредак уступио место униполарном глобализму и неприкосновеној доминацији САД и Запада, са одмицањем друге деценије 21. века све више су наступале радикалне геополитичке промене. Амерички „изазивачи“ из Евроазије постајали су све јачи и самопоузданији. Када су још почели и да се удружују, пренапрегнуте САД све теже су могле да их „обуздавају“. Иако се није радило о шпенглеров-

23 Миломир Стенић, „Лажна буридановска дилема Србије“, у: *Србија и Евроазијски савез* (Зоран Милошевић, прир.), Центар академске речи, Шабац, 2016, стр. 71–87.

ској „пропасти Запада“, деклинистичка стварност упућивала је на геополитичку неминовност „лабудове песме Запада“.²⁴ Немајући снаге да продуже трајање глобалне доминације и апсолутног униполаризма, САД су настојале да, док још могу, на евроазијској „великој шаховској табли“ распореде евроазијске „фигуре“ (геостратегијске играче и геополитичке стожере)²⁵ тако да им омогуће задржавање релативног униполаризма и глобалног вођства.²⁶ Али, показатељи најовске „тврде“ и „меке“ моћи Кине, Русије, Индије, Исламског света и других евроазијских земаља у успону неумољиви су – приближава се крају америчка контрола Евроазије, а тиме, према „Мекиндеровом правилу“, и Светског острва и света. Идеја „Евроазија Евроазијцима“ постаје реалност, а успостављање мултиполарног света није више само утопијска тежња незападних „варвара“. Више од једног столећа после настанка геополитике као науке и успостављања њених темељних постулата, постаје нужно не само трансформисати њене (нео) класичне теоријско-концепцијске парадигме, већ и на другачији начин приступати геополитичкој конкретизацији на глобалном и регионалном плану.

Балкан представља једну од „арена“ где се посредно тестира снага глобалних ривала. У ствари, одбијајући да се предају без борбе, своје задржавање и деструктивно деловање у Евроазији САД заснивају на одржавању нестабилног, конфликтног стања унутар географског простора Блиски Исток – Централна Азија – Југоисточна Европа, тј. у трусном геополитичком троуглу „Арабијска Велика пукотина“ (Мекиндер) – „Евроазијски Балкан“ (Бжежински) – „Балкански геополитички чвор“ (Илић, Степић). То ће да одложи, али не и да доведе у питање крај наметнуте и неприродне америч-

24 Миломир Степић, „Позиција на евроазијској Великој шаховској табли двадесет година после“, у: *Геополитички процеси у савременом евроазијском простору* (Александар Георгиевич Дружинин, Рајко Ђњато, ур.), Географско друштво Републике Српске; Асоцијација руских друштвених географа; Природно-математички факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2017, стр. 84.

25 Z. Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, нав дело, стр. 42–49.

26 О потреби САД да у постмодерном свету постигну глобално вођство, ако већ неће бити у стању да задрже глобалну доминацију, видети у: Zbigniew Brzezinski, *The Choice: Global Domination or Global Leadership*, Basic Books, New York, 2004.

ке контроле Евроазије, која је (само) питање времена и цене. Право питање јесте на којој новој геополитичкој концепцији ће се заснивати будући глобални и евроазијски поредак, те како ће изгледати његова балканска пројекција? Не отписујући прерано класични таласократски *Heartland-Rimland* модел, постмодерно инкарниран у виду Велике шаховске табле која показује да „збигњевизам“ продужено делује иако „Збига“ биолошки више нема²⁷, те не потцењујући специфичну, такође глобалистичку, експанзионистичку идеју Исламског Heartland-a²⁸, а посебно респектујући кинеску Свилену концепцију²⁹ која већ показује својства и намере телурократско-таласократске интегралности, шансу Балкану да се смири, стабилизује, консолидује, адекватно политички-територијално организује, те окрене развоју и просперитету – најпре нуди руска Нео евроазијска концепција³⁰.

Будући да је геополитика неоевроазијства потпуни антипод атлантистичкој геополитици и да њена кључна својства јесу континентализам, антиамериканизам и мултиполаризам, она подразумева деатлантизацију Светског острва и Евроазије, те следствено – и Балкана. Логично би било да деатлантизација Балкана буде саставни део процеса „ослобађања“ Европе од америчке „окупације“ и окончања њеног статуса америчког вазала на западној страни Евроазије, што је један од најважнијих неоевроазијских циљева. Таква, аутентична Европа, која би се „вратила себи“, имала би телурократски геополитички идентитет, била би евроазијски оријентисана и конституисала би се као једно од три од језгара Светског острва, тј. један од четири аутономна пола мултиполарног света. Проблем Балкана може да буде хроно-тополошки контраритам процеса деатлантизације Европе укупно, што би поједине њене делове задржало дуже или

27 Збигњев Бжежински преминуо је 26. маја 2017. године

28 М. Степић, „Исламски Heartland“, *нав. дело*.

29 Milomir Stepić, Ivan Zarić, „Serbia and Geopolitical (non)Complementarity of the Danube strategy and the New silk road“, in: *Danube and the New Silk Road* (Duško Dimitrijević, ed.), Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2016, стр. 452.

30 О неоевроазијској геополитичкој концепцији и њеној пројекцији на балкански и српски простор видети у: Миломир Степић, *Геополитика неоевроазијства – позиција српских земаља*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.

трајно (на пример, Велику Британију) у нераскидивој вези са САД. Стога би за Балкан, а нарочито за српске земље, спас од „геополитичке доцње“ била фазна и регионална реализација деатлантизације Европе – од њеног истока и југоистока, према западу. У сваком случају, чак ни после успешно завршеног процеса деатлантизовања, консолидовања и неоевроазијског трансформисања, највећи део Балкана (нарочито српски) не би било логично и сврсисходно препустити римокатоличко-протестантској и *mitteleurop*-ској (немачкој) сфери утицаја којој цивилизацијски не припада.

После вишедеценијског трајања наметнутог, конфликтног и несамоодрживог „атлантистичког балканског субпоретка“, он се неће ентропијски урушити и за собом оставити веома опасан геополитички вакуум или балканску „црну рупу“. Балкан је превише важан не само да би се Запад под америчким вођством једноставно повукао, већ и да би био препуштен хаотичном унутрашњем преобликовању према обрасцу „Балкан Балканцима“. Смена ће бити сукцесивна и њен исход могао би да води формирању „неоевроазијског балканског субпоретка“, који за Балкан, српске земље и народ има бројне предности:

- Супротно атлантизму, који је изданак Западне цивилизације, неоевроазијство је компатибилно са традицијом и културно-религијским идентитетом Православне (па и Исламске) цивилизације којој припада изразита већина балканског становништва и простора.
- Са становишта темељног „закона“ геополитичког дуализма, балканска припадност ближа је телурократском неоевроазијству, него таласократском атлантизму.
- Запостављеном Балкану привлачније је неоевроазијство као вишедимензионално прогресивнија и уравнотеженија концепција, која не оспорава етничку и државну равноправност.
- Евроазија очигледно постаје друштвено просперитетнији простор (демографски, социјално, развојно-економски...), док је атлантистички Запад на путу спорог, али неумитног заласка.

- У неоевроазијски пројектованом мултиполарном свету, где ће доминирати велике силе Евроазије, Балкан има шансу да превазиђе незахвалну позицију коју му је махом дефинисао Запад – трансгресионо-регресионог фронтјера, ризичног раседа „великих простора“, зоне индукованог „сукоба цивилизација“ и „процепа светова“, „евроазијског моста“ по коме сви газе и „капије“ кроз коју сви пролазе, одбачене „земље с’ оне стране лимеса“, вечитог транзитног коридора, карантина, периферије...
- Са становишта виталних српских интереса, руско неоевроазијство, супротно деструктивном атлантизму, не оспорава (брани) територијалну целовитост Србије и не анатемише српске тежње ка државном обједињавању српских земаља.
- Штавише, постоје идеје које апострофирају Београд као један од центара фазног неоевроазијског³¹ и/или неовизантијског интегрисања³², насупрот атлантизму, који га и даље стигматизује као симбола „отпадничке државе“ лоциране „на линији ватре“.

4. СНАЖАН СРПСКИ ЧИНИЛАЦ: ЛОГИЧАН ГЕОПОЛИТИЧКИ СТОЖЕР СТАБИЛНОГ БАЛКАНА

Југословенска традиција слабљења српског чиниоца још интензивније настављена је у постјугословенском раздобљу. Као што је апсурдна била титоистичка крилатица „Слаба Србија – јака Југославија“, још је очигледније то постмодерна натоистичка теза „Мала Србија – стабилан Балкан“.

31 Игор Н. Панарин, *СМИ, пропаганда и информационне войни*, Поколение, Москва, 2012. (поглавље 7. „Вторая мировая информационная война“; одељак 7.5. „Вторая мировая информационная война и интеграция Евразии“) Internet: www.propagandahistory.ru/books/Igor-Panarin_SMI--propaganda-i-informatsionnye-voyny/45, 17/09/2016.

32 Аркадий Малер, *Духовная миссия Третъего Рима*, Вече, Москва, 2005, Сс. 166–168. (Наведено према: Небојша Вуковић, *Цивилизацијске основе савремене руске геополитичке мисли*, докторска дисертација, Географски факултет Универзитета у Београду, 2011.)

Принудно стављање у вишедеценијску подређену позицију Срба и српских земаља, као кључног балканског геополитичког актера у демографском, територијалном, ресурсном, локацијском и другом смислу, а оснаживање на српску штету објективно слабијих српских суседа, стварало је само привремену и вештачку равнотежу. Са слабљењем атлантистичког Запада, спољашњег креатора таквих регионалних односа, а јачањем утицаја евроазијских сила, неминовно ће уследити демонтажа затечене геополитичке „конструкције“. Истинско уравнотежавање и стабилизовање Балкана могуће је само његовим деатлантизовањем, а логичан гарант несметаног тока и ефикасне реализације тог процеса јесте снажан српски стожер. Српски чинилац то је већ доказао. Први и у том моменту (1990-их) једини, иако без стратегије и са нагоном за самоодржањем, пружио је отпор атлантизму одмах после његовог тријумфа у Хладном рату, у жеку највеће моћи Запада и апсолутне униполарне доминације САД. Истовремено, супротставио и његовим регионалним (балканским) извршиоцима – разобрученом хрватском неоусташтву као деривату неонацизма, те муслиманско-арбанашком исламистичком екстремизму као претечи Исламске државе.

Упоредо са адекватном перцепцијом евроазијских сила ко би могао да на Балкану представља поуздано упориште, и сам српски чинилац би требало да се самопрепоручи зашто баш он, а не неки други, испуњава услове за будућег гаранта „неоевроазијског балканског субпоретка“. Српска дугорочна политика не сме да дозволи хрватско и албанско „пресвлачење“ из атлантистичког у неоевроазијско „рухо“ и изазову (првенствено) руски резон: „Срби су, ионако, безусловно братски уз нас и зато би требало хрватски и албански заокрет ка деатлантизацији да купимо неким уступцима.“ А за српске интересе најпогубнији уступци могли би да буду, на пример, даље територијално фрагментирање и сажимање или формирање још једне заједничке државе пре него што се формира интегрална српска национална држава. Стога би према српском делу Балкана требало да буде усмерен један од кључних неоевроазијских геополитичких вектора, тј. „осовина пријатељства“³³ која још увек недостаје из-

33 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*, Преводилачка радионица „Росић“, ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2009, стр. 113.

међу оних које су концепцијски дефинисане према Немачкој (експонент у ЕУ) и Сирији (експонент на Блиском Истоку).³⁴ Будући да је садашња Србија мала, слаба, нарушеног суверенитета, хендикепираног положаја и опкољена „стероидизованим“ проатлантистичким суседима, те да су такви њени капацитети недовољни за сигурног регионалног извршиоца неоевроазијског пројекта, биће сврсисходно тек ако се та конекција буде односила не само на (чак и ојачалу) Србију, већ на српске земље у целини.

Који су геополитички разлози за формирање руске „осовине пријатељства“ (баш) са српским земљама? А. Дугин, концепцијски творац руског неоевроазијства, сматра: „Геополитичка перспектива Срба је изричито проруског, евроазијског карактера. Србија се преко верског и етничког чиниоца директно прикључује Русији и представља њен геополитички продужетак на југу Европе. Судбина Срба и судбина Руса је на геополитичком нивоу једна иста судбина.“³⁵ Бројне важне евроазијска особине и суштинске геополитичке сличности представљају основу руско-српске, а не западно/америчко-српске повезаности:

- Као што руски простор у Евроазији заузима највећу територију, тако је и српски најпространији на „балканском потконтиненту“.
- Није неважно што је географска (копнена) раздаљина између српске и руске територије знатно мања него између српске и (прекоокеанске) америчке.³⁶

34 О потреби успостављања руске (неоевроазијске) „осовине пријатељства“ према Балкану видети у: Миломир Степић, „Балкан – недостајуће исходиште неоевроазијског вектора“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, год. XXI, vol. 44, № 2/2014, стр. 111–131 (картографски приказ на стр. 126)

35 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књига 1, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 394.

36 У Србији су постављене нетачне, а сугестивне тезе, за које се сматра да ће бити прихваћене јер се свакодневно безброј пута понављају: да „припадамо Западу“, да су нам „ближе евро(атлантске) интеграције“, да је природна наша оријентација „према Бриселу“, а да је „Русија далеко“ и да смо због тога „Москви неприхvatљиви“. Географске чињенице су другачије: ваздушно растојање Београд-Москва је 1.715 км, а Београд-Вашингтон 7.600 км. Брисел јесте ближи Београду (1.376 км), али он није стварни центар Запада, већ „истурено командно место“ Вашингтона. Видети у: Миломир Степић, „Три (суштинска) критеријума у српском избору супранационалне интеграције“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, год. XX, vol. 42, № 4/2013, стр. 33–59. (картографски приказ на стр. 42)

- Постоји очигледна истоветност цивилизацијског (православног) и геополитичког (телурократског) идентитета Руса и Срба, њихова снажна историјска повезаност, традиција страдања од истих западних непријатеља, симбиоза политичких, економских и других интереса.
- Аналог руској (пост)империјалној и (пост)совјетској сфери, која се поистовећује са класичним евроазијским Heartland-ом, јесу српске земље, које представљају „балкански Heartland“.
- Руска опкољеност таласократски инсталираним евроазијским Rimland-ом, притиснутост „стратегијом анконде“ и изложеност кенанистичком „обуздавању“ пресликани су на српску окруженост балканским Rimland-ом и угроженост атлантистичким инсталирањем антисрпског окружења.
- Слично систематском спречавању руског квалитетног приступа „топлим морима“ на евроазијском и глобалном плану, онемогућава се било каква српска мариитмна партиципација на Балкану, а Србији и српском простору у целини намеће се хендикеп „затворене земље“ (landlocked countries-синдром).
- Како Запад настоји да „руски свет“ сведе на Русију, па чак и само на савремени руски етнички простор унутар ње, тако на Балкану српство жели да ограничи на србијанство, те га и додатно умањи до „троморавског ужесрбијанства“.
- На исти начин на који се у САД негује идеја и неугасла жеља да се Русија умањи и подели³⁷, на примеру Србије се то остварује у пракси уз помоћ оружане силе и политичке принуде НАТО и ЕУ.
- Истовремено, Запад шири русофобију пропагандом о „неоимперијалном експанзионизму Русије“ и србофобију озваничењем наратива о „великосрпској опасности“ на Балкану.

37 Бројни амерички званичници и научници јавно се залажу за поделу Русије, а један од њих био је и утицајни З. Бжежински. Видети у: Zbigniew Brzezinski, "A Geostategy for Eurasia", *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations Inc, New York, vol. 76, № 5, September/October 1997, p. 60.

Неоевроазијска геополитика деатлантизације Балкана имаће успеха ако буде подржавала реинтеграцију Срба и српских земаља, помагала демонтажање „балканског Rimland-a“ око српских земаља и омогућавала да српски чинилац постане истински лидер у постјугословенском простору, што подразумева (најмање) два постигнућа: 1) да се под српску контролу врате одузети простори и 2) да српској политичко-територијалној целини припадне квалитетан излаз на море. Као што би неоевроазијство геополитички логично у српском чиниоцу требало да има свог балканског фаворита, тако би морало (слично нивоу Евроазије) да идентификује и балканску „жртвену јагњад“³⁸. Због важности Балкана, не ради се о једном, већ о два „жртвена јагњета“ – хрватском и арбанашком – којима је вештачки подигнут ниво моћи неопходно спустити на реалну меру. Будући да су се захваљујући прозападној, проатлантистичкој улози пре свега територијално проширили, њихове тековине, а нарочито оне (пост)хладноратовске, не би смеле да о(п)стану са, тобоже, оправдањем „затеченог стања“, „непроменљивости граница“ и „очувања мира и стабилности“. Стога неоевроазијска геополитичка конкретизација мора да их сведе на праве габарите, али не драматично ослаби, територијално осакати или укине јер би то произвело њихов реваншизам и обнову тињајуће нестабилности на Балкану:

- Хрватски чинилац не би смео да остане у великохрватским „АВНОЈ-ским границама“ садашње Републике Хрватске и да заједно са областима под ефективном хрватском контролом у Федерацији БиХ (кантони Посавски, Западнохерцеговачки и Ливањски, укључујући делове Херцеговачко-неретванског и Средњобосанског) формира готово прстенасту територијално-морфографску целину која би као „геополитичка чељуст“ могла лако да пресече Републику Српску и „одгризе“ њен западни део. Истовремено би се обесмислило даље антисрпско (зло) употребљавање муслиманског/бошњачког корпуса у БиХ и његово усмеравање према Дрини. Таква, оптимизована и пацификована Хрватска не би се усудила

38 А. Дугин, *Основи геополитике*, књига 1, нав. дело, стр. 194.

да провоцира Србију на Дунаву, тражи „мостобране“ на његовој левој страни, претендује на Срем и Бачку, територијалну мегаломанију усмерава чак и према Црној Гори и Словенији, те, уживајући атлантистичку заштиту, буде у функцији даље дестабилизације Балкана.

- Албански чинилац би у геополитичком смислу требало задржати у границама садашње Албаније и онемогућити његов великодржавни пројекат, који се очигледно реализује – било као свеалбанско уједињење у интегралну државу, било у виду формално четвороделног политичко-територијалног ентитета. Као најопаснијег регионалног дестабилизатора, албански експанзионизам нужно је спутати јер непосредно угрожава четири садашње балканске државе, које би, пак, да није атлантистичког утицаја који га подржава, формирале природни анти-великоалбански савез. Такође, требало би му стати на пут јер његова исламистичка природа отвара „балканску капију“ за антиевропски продор екстремизма, тероризма, инструментализованог „имиграционог дихада“³⁹, специфичног исламског глобализма... Суочен са неоевроазијским преузимањем примата на Балкану и геополитичком осовином Москва-Београд, деструктивна проатлантистичка функција албанског чиниоца била би окончана прво у косовско-метохијском делу Србије, а потом и у другим областима Балкана.

39 Термин „имиграциони дихад“ употребио је др Срђа Трифковић на предавању „Имиграциони дихад и колапс европске цивилизације“, које је у организацији Ротари-клуба Сингидунум одржано 16. новембра 2015. године у Београду. Предавање (ПП) доступно на: Internet: <http://www.vidovdan.org/svet/item/70544-imigracioni-dzihad-trifkovic>, 30/11/2015.

5. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: НЕЖНОСТ СВЕОБУХВАТНЕ РЕВИЗИЈЕ АТЛАНТИСТИЧКЕ ЗАОСТАВШТИНЕ НА БАЛКАНУ

Функционисање неоевропског обрасца „Деатлан-тизован Балкан – стабилан Балкан“ зависиће од успеха сузбијања америчко-британског утицаја на Балкану. Следствено, требало би да уследи ревизија атлантистичких тековина, првенствено у постјугословенском простору. Она не би смела да буде делимична, парцијална, већ што дубља и свеобухватнија јер ће у супротном читав процес стабилизације Балкана бити бесмислен. То никако не би смео да буде пуки реваншизам, већ враћање на „природни поредак ствари“. Подразумевао би вишедимензионално, систематично деловање – од процеса поништавања титоистичких „декрет-етногенеза“ и враћања тако насталих „инстант-нација“ (укључујући њихове „историје“, „цркве“, „језике“, „културе“, „државе“) својим изворним идентитетима, до деконструисања наметнутог „западног система вредности“ и декодирања елита формираних у складу са његовим постулатима који су у несагласју са српском цивилизацијском матрицом. Посебна српска пажња требало би да буде посвећена унутрашњем, правом, а не политикантском, „суочавању са прошлошћу“, првенствено преиспитивању са Запада диктираног става о узроцима, изазивачима, току, окончању и карактеру југословенског „разби-распада“ (термин М. Кнежевића). На међународном плану, у новим институцијама будућег мултиполарног света, које ће се из атлантистичких земаља неминовно премештати на територије евроазијских сила, било би неопходно да се покрене процес оповргавања наметнуте „српске кривице“ и поништавања неутемељених пресуда српским званичницима.

Будући да ће Балкан остати изузетно геополитички важан, не може се очекивати тренутно развезивање или гордијевско пресецање „балканског геополитичког чвора“. Стога ће стара идеја „Балкан балканским народима“ и даље остати утопистичка, а на неоевроазијском Балкану ће се фор-

мирати нова скица интересних сфера – специфична балканска пројекција мултиполаризма:

- На основу припадности махом Православној цивилизацији и континенталистичком, телурукратском (евроазијском) геополитичком идентитету, највећи део балканског простора природно би припао руској интересној сфери.
- У северозападним и делимично северним областима Балкана (словеначки и прави хрватски простор) био би доминантан уплив германског, *mitteleurop*-ског, такође континенталистичког културног, економског и геополитичког концепта, који би се у виду трансевропске „завесе“ простирао од Северног и Балтичког мора до северног Јадрана.
- Део Далмације и западна Херцеговина, са већинским римо-католичким становништвом, нашли би се у оквиру трансјадранског ватиканско-италијанског утицајног ареала.
- Албанија би била у исламској/*турској* „зони одговорности“, а исти неформални патронат преовладавао би и у посебној постбосанскохерцеговачкој муслиманској/бошњачкој политичко-територијалној јединици (могуће /кон/федерално повезаној са интегралном српском државом), мада неекстремистички, немилитантно профилисаном и под руским посредним надзором.
- Посебну интересну сферу не би имала Кина, али би се њена инфилтрација манифестовала на читавом Балкану и преплитала са другим утицајима (првенствено руским и немачким), што би могло да води како сарадњи, тако и надметању.

Процес стабилизације не би био потпун без темељног територијалног преобликовања Балкана и промене граница, у првом реду (искључиво!?) постјугословенског простора. Али, било би контрапродуктивно да успостављања те нове политичкогеографске карте поново буде са позиције атланстичких интереса и у складу са контрапродуктивним псе-

удоемничким принципом.⁴⁰ Није искључено да и истински стабилизујуће, неоевроазијски оријентисано реструктурисање Балкана може да доведе до краткотрајне „дестабилизације затечене нестабилности“, затегнутости регионалних односа, пораста конфликтног капацитета, па и оружаног сукоба. То ће бити извесно нарочито ако САД, као предводник атлантистичког Запада, и даље буду Балкан сматрале кључном тачком своје „свеприсутности“, одбију да прихвате губитак раније стечених позиција и покушају да наставе контролу по цену потпаљивања „бурета барута“. Међутим, сукоб није неизбежан. Штавише, ако се добро припреми, мирна прекомпозиција Балкана биће реално остварива. Уосталом, да ли је прихватљива алтернатива да остану постојеће, вештачке, наметнуте, неодрживе, изразито антисрпске границе. Оне би у балканској пројекцији мултиполарног света биле униполарни рудимент, анахрона клица носталгичних идеја о атлантистичкој реконкисти, те стални извор (*дуго*)трајних конфликта. Супротно томе, нова балканска мапа могла би да буде конструкција ограниченог, регионалног компромиса и консензуса водећих, првенствено евроазијских сила, или неке „нове Јалте“⁴¹ којом би био дефинисан долазећи глобални поредак.

Литература

Деспотовић Љубиша, „Синтетичке нације као модел за каснеле идентитетске консолидације нација на простору бивше Југославије“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, № 4/2013, стр. 168–173.

40 На пример, за промену граница у складу са новонасталим, послератним етно-просторним стањем у постјугословенском простору залаже се Т. Лес. На основу његовог предлога, у правом смислу би се реализовао великохрватски и великоалбански пројекат, док би „проширена Србија“ (лишена већег дела Косова и Метохије!) имала карикатуралне морфографске одлике, дугачке, веома измеандриране границе, тешко брањиву и нефункционалну територију... Видети: Timothy Less, “Dysfunction in the Balkans”, *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, New York, December 20, 2016. (Internet: <https://www.foreignaffairs.com/articles/bosnia-herzegovina/2016-12-20/dysfunction-balkans>, 23/04/2017.)

41 Internet: <http://fakti.org/globotpor/quo-vadis-orbi/general-ivasov-predlaze-novu-jaltu-ciji-akteri-bi-bili-putin-tramp-i-si>, 10/03/2017.

- Дугин Александар, *Основи геополитике*, књига 1, Екопрес, Зрењанин, 2004.
- Дугин Александар, *Геополитика постмодерне*, Преводилачка радионица „Росић“; ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2009.
- Ђорић Марија, „Неоушасттво у савременој Хрватској“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, год. XII, vol. 27, № 3/2016, стр. 27–49.
- Кнежевић Милош, *Балканска пометња*, ДП „Буро Салај“, Београд, 1996.
- Малер Аркадий, *Духовная миссия Третьего Рима*, Вече, Москва, 2005.
- Панарин Игор Н., *СМИ, пропаганда и информационные войны*, Поколение, Москва, 2012. Internet: www.propagandahistory.ru/books/Igor-Panarin_SMI--propaganda-i-informatsionnye-voyny/45, 17/09/2016.
- Степић Миломир, *Косово и Метохија – политичко-географске и геополитичке перспективе*, Знамен, Београд, 1999.
- Степић Миломир, *У вртлогу балканизације*, ЈП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.
- Степић Миломир, „О српском геополитичком идентитету“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, год. XIX, vol. 36, № 2/2012, стр. 11–40.
- Степић Миломир, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Степић Миломир, *Геополитика неоевроазијства – позиција српских земаља*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.
- Степић Миломир, „Три (суштинска) критеријума у српском избору супранационалне интеграције“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, год. XX, vol. 42, № 4/2013, стр. 33–59.
- Степић Миломир, „Балкан – недостајуће исходиште неоевроазијског вектора“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, год. XXI, vol. 44, № 2/2014, стр. 111–131.

- Степич М., Джурич Ж., „Геополитические причины и последствия этнического инжиниринга в бывшей Югославии“, *Научные ведомости*, Серия История, Политология, Белгородский государственный университет, Белгород, № 8(229), Выпуск 38, 2016, Сс. 181–189.
- Стенић Миломир, *Геополитика – идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016.
- Стенић Миломир, „Лажна буридановска дилема Србије“, у: *Србија и Евроазијски савез* (Зоран Милошевић, прир.), Центар академске речи, Шабац, 2016, стр. 71–87.
- Стенић** Миломир, „*Исламски Heartland*“, Српска политичка мисао, Институт за политичке студије, Београд, год. 24, vol. 55, № 1/2017, стр. 77.
- Стенић Миломир, „*Позиција на евроазијској Великој шаховској табли двадесет година после*“, у: Геополитички процеси у савременом евроазијском простору (Александар Георгиевич Дружинин, Рајко Ѓњато, ур.), Географско друштво Републике Српске; Асоцијација руских друштвених географа; Природно-математички факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2017, стр. 84.
- Цвијић Јован, „О националном раду“, Говори и чланци, Сабрана дела, књига 3 (том I), САНУ; Књижевне новине; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.
- Цвијић Јован, „*Централна област и балканско територијално језгро*“, Говори и чланци, Сабрана дела, књига 3 (том I), САНУ; НИРО Књижевне новине; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.
- Brzezinski Zbigniew, „A Geostategy for Eurasia“, *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations Inc, New York, vol. 76, № 5, September/October 1997, p. 60.
- Brzezinski Zbigniew, *The Choice: Global Domination or Global Leadership*, Basic Books, New York, 2004.
- Bžežinski Zbignjev, *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica; Romanov, Banja Luka, 2001.

- Đurić Vladimir i dr.: *Etnički sastav stanovništva SFRJ* (po naseljima), prema popisu stanovništva 31.03.1981., Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1993. (етничка карта)
- Huntington Samuel, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996.
- Klemenčić Mladen, „Four Theses about Croatia and Bosnia“, in: *Croatia – A New European State* (Ivan Crkvenčić, Mladen Klemenčić, Dragutin Feletar, ed.), Department for Geography and Spatial Planning, Faculty of Science, University of Zagreb, Zagreb, 1993/1994, pp. 55–60.
- Laffan Robert G. D., *The Guardians of the Gate: Historical Lectures on the Serbs*, Clarendon Press, Oxford, 1918.
- Less Timothy, „Dysfunction in the Balkans“, *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, New York, December 20, 2016. (Internet: <https://www.foreignaffairs.com/articles/bosnia-herzegovina/2016-12-20/dysfunction-balkans>, 23/04/2017.)
- Stepić Milomir, Zarić Ivan, „Serbia and Geopolitical (non) Complementarity of the *Danube strategy* and the *New silk road*“, in: *Danube and the New Silk Road* (Duško Dimitrijević, ed.), Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2016, стр. 452.
- Vučić Petar, *Politička sudbina Hrvatske: geopolitičke i geostrateške karakteristike Hrvatske*, Mladost, Zagreb, 1995.
- Internet: <http://fakti.org/globalpor/hrvati/plenkovic-obecao-grojsmanu-pomoc-u-mirnoj-reintegraciji-okupirane-ukrajinske>, 15/06/2017.
- Internet: <http://www.vidovdan.org/svet/item/70544-imigraci-oni-dzihad-trifkovic>, 30/11/2015.
- Internet : <http://fakti.org/globalpor/quo-vadis-orbi/general-ivasov-predlaze-novu-jaltu-ciji-akteri-bi-bili-putin-tramp-i-si>, 10/03/2017.

Milomir Stepic

DE-ATLANTIZATION FOR STABILIZATION OF THE BALKANS: SERBIAN NATIONAL INTEREST

Resume

So far instability of the Balkans has been interpreted as a consequence of conflictual contact of civilizations, ethnic heterogeneity, historical heritage, territorial pretensions and geopolitical confrontations of autochthonous peoples and states. However, a real cause for the instability of the Balkans have been great powers' interests related to the Balkans, and these interests have their origin in European and global significance of the great powers in question. It has been almost a whole century that Atlantic West has had a prevailing influence over the Balkan relations. By the means of favorizing certain peoples and states, imposing inadequate solutions for determinations of the borderlines between the states, interfering into internal political affairs of the states and even by the means of direct military interference, the West has acted in favour of destabilization of the Balkans. Therefore the stabilization of the Balkans can be accomplished by its de-Atlantization. The way to achieve it is a concretization of neo-Euroasian geopolitical concept and one of the priority tasks to achieve it is reducing of the artificially increased power of the Atlantic strongholds – Albanian and Croatian ones – to the range of their realistic frames. First of all, it is necessary to annihilate their territorial expansionism which has been achieved with the support of the West in the post-Yugoslav period. At the same time, for the successful stabilization of the Balkans a neo-Euroasian geopolitical vector is necessary and its logical origin are Serbian lands. Serbs have shown the most obvious anti-Atlantic orientation as well as the consonance with the Euroasian geopolitical and civilization identity. An important precondition that the Serbian factor fulfils its stabilization role is for it to quit its decades-

long territorial fragmentation and implosion and carry out the state integration of the Serbian lands.

Keywords: (in)stability, Atlantism, neo-Euroasianism, geopolitics, Serbian lands, Balkans.

* Овај рад је примљен 1. маја 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. маја 2017. године.

Slobodan Janković

Institute of International Politics and Economics

INVOLVEMENT OF FOREIGN FACTOR IN BALKANS WAR AND PEACE*

Abstract

Dissolution and dismemberment of Yugoslavia happened due to internal and foreign factors. Author presents how IR and peace research literature portrays the Balkan wars, reasons for their emergence, and the role of foreign factors. He aims at the mainstream narrative and explains results of the research that is less represented in publications and in University curricula on the subject. Text offers many insights in the role of the foreign factors from Great Britain and Vatican to Germany and USA in aiding, abetting and fomenting the wars for the Yugoslav heritage. New enemy and rationale were needed as an excuse for forming of the brave new world. Thus, author claims that dissolution and wars were pretext and sort of testing for the emergence of the dominance of the western model and globalisation followed by the demise of the nation state.

Keywords: Yugoslavia, Balkan conflicts, War for Kosovo, Foreign actors, Mainstream propaganda, Serbs, Croats, Kosovo and Metohija.

* This paper was created within the project Serbia in contemporary international relations: Strategic directions of development and firming the position of Serbia in international integrative processes – foreign affairs, international economic, legal and security aspects, funded by Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia, number 179029, for the period 2011-2016.

1. INTRODUCTION

Role of foreign powers in the dissolution and dismemberment of Yugoslavia, in set of wars and cold peace, with the creation of small states (Balkanides in words of Miloš Knežević)¹ in Western literature is often obfuscated, side-lined, or mostly presented as something that surprised West and other foreign actors. In that optic, foreign role emerged lately and in order to help.² Of course this approach takes into account that, primarily Western, countries design and realise their policies having in mind interests of other actors, having strong sense of philanthropy and just wish to help other peoples in need. This view is clearly divorced with reality, and we can assume that such writings are made with purpose of justification of evident foreign involvement in Balkan tragedy. This included use of bombings against Serbs in Bosnia and Herzegovina, later aggression on Federal Republic of Yugoslavia that was presented as humanitarian intervention (in order to prevent mistakes of late involvement in war in Bosnia) and later enlargement of Western military alliance — NATO. This deception of public had major justification for the continued military expansion and spread of political control of Balkan countries and their relations. That is why Balkan conflicts are studied as something isolated of outside world and the regional, European and global context, as if nobody had influence from outside the war torn countries.

This approach is not reserved only for the IR scholars or former and current diplomats it is present also in the peace studies. With the peacenik lenses wars in Croatia, Bosnia and Herzegovina and conflict in Former Yugoslav Republic of Macedonia (2001) happened and evolved due to internal reasons while foreign actors were standing aside and decided to be involved only at the end of the military confrontations.³ Everything happened without the

1 For example see: Miloš Knežević, *Mozaik geopolitike*, Belgrade 2008, p. 26.

2 For example: Susan Woodward, *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War*, The Brookings Institution, Washington 1995, pp. 17, 18.

3 See: Mathew Evangelista, *Peace Studies: Critical Concepts in Political Science*, Routledge, Oxon, UK, 2005; In failed prediction: Jon C. Pevehouse, Joshua Goldstein, "Serbian Compliance or defiance in Kosovo? Statistical analysis and realtime predictions", *Journal of Conflict Resolution* August 1999, vol. 43 no. 4, pp. 538–546;

interference, interests, planning and encouragement of the foreign players. Somehow, war in former Yugoslavia, unlike the Middle East conflict or the civil war in Angola (1975-2002) is exclusively made by local actors. Can this be true? There is wide literature and documentation saying the opposite. But even somebody who is not a scholar but just a good reader and follower of the process of the Yugoslav disintegration, could not but see that European countries and United States were, and still are interesting parties. Added presumption would be that the conflict in Yugoslavia is connected with the development of NATO, resurgence of unified Germany, dissolution of the communist regimes in Eastern Europe, political and economic reshaping of the European and global landscape and the resurgence of the West-East confrontation.

“Until 1990s dominant ideological strife between communism and capitalism vanished. But the new one was rising. It is confrontation among globalism and modern society (political nationalism, classical democracy as a rule of majority and rule of law, importance of religious traditions as markers of society). One of the manifestations of this struggle was and is a *new spiral of violence* against sovereignty and modern world order (achievements confirmed after the Second World War), started with the wars against Iraq, Serbs in Bosnia and Herzegovina (NATO bombings in 1995), against Yugoslavia in 1999, Iraq again in 2003...⁴⁷”

We will present shortly the dominant literature on this issue. After that we will try to put the attention on the historical and geographical, and international affairs context that all influenced the Balkan wars in the last decade of the 20th century, claiming that outside players had important if not decisive role in the outbreak and the course of the civil wars in former Yugoslavia.

2. IMAGE OF YUGOSLAV WARS IN MEDIA AND IN ACADEMIA

Carefully crafted image of Serbs as bad guys still persists in the media and scholar mainstream. This image is propagated

4 Taken from: Slobodan Janković, “Collective Identity and Loyalty to National States in the Balkans”, in: Duško Dimitrijević and Ivona Lađevac (ed.), *Challenges of the 21st Century and the Region*, Proceedings of the Round table Conference, Belgrade 2013, p. 80.

also in Serbia and supported by various western funds. Thus, so called independent journalist media projects sometimes use out-right lies in reporting, in order to maintain dominant narrative. One of the examples is the reporting on the testimony of the former UN peace envoy and Japanese diplomat Yasushi Akashi in the trial on Serbian general Ratko Mladić, made on 24 November 2015 in Hague Tribunal. *Balkaninsight* and *BIRN*, reported that Mr Akashi agreed with the formulation that genocide was not one of the Bosnian government's official policies, but was a policy of the Bosnian Serb leadership, and that he said that Serbian army crime (in Srebrenica) was "worst".⁵ Both things are simply lies as Mr Akashi did not say anything of the sort in his testimony. 'His' words " "That is correct," and "worst crime" cited in article are nowhere to be found in the transcript of the testimony.⁶ Any attempt to confront preestablished story on the Yugoslav wars is welcomed with immediate attack. It is no strange therefore that in 2010, after an American historian, Charles W. Ingrao edited volume on dissolution of Yugoslavia, although he included many of the mainstream authors, this publication was immediately criticised for not being too harsh on Serbs, and for findings that also Bosnian Muslims, and particularly those led by Naser Oric in Srebrenica, did committ crimes against Serbian civil population.⁷

Of course the dissolution and breaking of Yugoslavia happened for both internal and external reasons. Radeljić noticed that analysis of the internal reasons or factors often focus "on two individuals: Slobodan Milošević and Franjo Tuđman, thus Serbian

5 BIRN, "UN Envoy: Serbs Committed Worst Crime in Bosnia", *Balkan Transitional Justice* 25 Nov 15, Internet, <http://www.balkaninsight.com/en/article/witness-claims-all-sides-committed-crimes-11-24-2015/1418/3,07/07/2016>.

6 International Criminal tribunal for the former Yugoslavia, Mladic transcript, Tuesday, 24 November 2015, pp. 41761-41839, <http://www.icty.org/x/cases/mladic/trans/en/151124ED.htm,07/07/2016>.

7 Their "Response to Josip Glaurdić's review" they state: "We are flattered that *EEPS* attaches sufficient importance to our edited volume, *Confronting the Yugoslav Controversies*, to commission an eight-thousand-word review—which is even longer than some of the journal's full-length articles! Hence our amazement that *EEPS* would entrust a very junior scholar (PhD, Yale University, 2008) with such a task. Evidently the reviewer has friends in high places or, perhaps, there are scholars in high places who are counting on the reviewer to serve their agenda." Charles Ingrao and Thomas A. Emmert, *East European Politics and Societies* Volume 24 Number 2 May 2010, (310-315), p. 310.

and Croatian leaders at the time.”⁸ This reduction is often in mass media and close to how Western diplomacy depicted the situation. However, before Miln Kučan became secessionist, this president of Slovenia and its main communist leader is quoted in 1987 article of New York Times as saying “There is no doubt Kosovo is a problem of the whole country, a powder keg on which we all sit.”⁹ In that article by famous journalist David Binder, reports on Albanian secessionist nationalistic movement and danger for Yugoslavia. Binder writes “federal Secretary for National Defense, Fleet Adm. Branko Mamula, told the army’s party organization in September of efforts by ethnic Albanians to subvert the armed forces. “Between 1981 and 1987 a total of 216 illegal organizations with 1,435 members of Albanian nationality were discovered in the Yugoslav People’s Army,” he said. Admiral Mamula said ethnic Albanian subversives had been preparing for “killing officers and soldiers, poisoning food and water, sabotage, breaking into weapons arsenals and stealing arms and ammunition, desertion and causing flagrant nationalist incidents in army units.”¹⁰ There are dozens of reports like this in Western media before the fall of the Berlin wall and subsequent dissolution of communism. Already in 1990 things are changed and propaganda, especially in Austrian and German press against the Serbs is mounting, Serbs are slowly being dehumanized.¹¹

Serbian communist leadership tried on several occasions during the first half of the 1980s to get support of other republics to retake authority over the provinces of Vojvodina and particularly in Kosovo, but was always rejected.¹²

8 Branislav Radeljić, “Europe 1989-2009: Rethinking the Break-up of Yugoslavia”, p. 116, Internet, http://www.desk.c.u-tokyo.ac.jp/download/es_9_Radeljic.pdf, 07/07/2016.

9 Taken from: David Binder, In Yugoslavia, Rising Ethnic Strife Brings Fears of Worse Civil Conflict, The New York Times, November 1, 1987, Internet, <http://www.nytimes.com/1987/11/01/world/in-yugoslavia-rising-ethnic-strife-brings-fears-of-worse-civil-conflict.html?pagewanted=all>, 19/03/2016.

10 Some of them in: ARCHIVE: Kosovo In the 1980s [Posted July 22, 1999], Internet, <http://emperors-clothes.com/articles/benworks/1980news.html>, 05/07/2016.

11 See more in: Slobodan Vuković, “Nemačka, Austrija i razbijanje Jugoslavije” (Germany, Austria and Breakdown of Yugoslavia), *Социолошки преглед*, Социолошко друштво Србије, Београд, vol. XXXV/2001, стр. 213–234.

12 See: Mile Bjelajac, „Kosovo — proizvodnja mita o 1987. i taoci politički korektnog govora“ (Kosovo – The production of the 1987 myth), *Nova srpska politička misao*, Vol. XIII/2006, стр. 248–249.

Already in 2003, IR scholar Raju Thomas noted: “Much of the writings during the conflict in the former Yugoslavia may be described as advocacy scholarship of varying degrees.”¹³ Peace scholarship differs, although still prevails the official narrative promoted by Western and NATO propaganda machinery that generally describes the events as totally autonomous until the West decided to end the war. This propaganda used amplifications of the number of victims (among Bosnian Muslims and Albanians), and taken for granted such ‘facts’ as genocidal and ethnic cleansing plans of the Serbian government and army (like fake NATO propaganda on non-existing operation ‘Horseshoe’ intended to ethnically cleanse the Kosovo province off Albanian population.¹⁴

Even Susan Woodward who in 1995 understood that the Balkan conflict is inseparable from the international context, believed that by 1994 it was of “little significance” and only then “emerged as the most challenging threat to existing norms and institutions that Western leaders faced.”¹⁵ Serbian historian Mile Bjelajac in 2006 listed many writings, biased and often written by journalists (like Tim Judah), by scholars adopting politically correct style (like Noel Malcolm) and those trying to maintain impassionate research (Lampe, Wachtel, Naimark).¹⁶ Bjelajac

13 Raju G. C. Thomas back in 2003 was Allis Chalmers professor in International Affairs at Marquette University. Raju G. C. Thomas (ed.), *Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, Lexington Books 2003, p. xiii.

14 There are many examples, and some of them will be presented in the text. One of them is when the German doctor in refugee camp in Macedonia in 1999, told for German media Die Welt, that (western) journalist did not want to see that the majority of the refugees were the “men of military age”. Why? Because it did not fit the propaganda that Yugoslav army killed masses of Albanian men. See in: Raju, G.C. Thomas, Wars, “Humanitarian Intervention, and International Law: Perceptions and Reality”, in: Raju G.C. Thomas, (ed.), *Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, op., cit, p. 190.

Kelly Greenhill noted also that this is fabrication. See: Kelly M. Greenhill, *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy*, Cornell University Press 2010, pp. 132-33, f.4. Greenhill developed this argumentation since she worked with Bary Posen on his text: Bary R. Posen, “The War for Kosovo: Serbia’s Political-Military Strategy”, *International Security*, Vol. 24, No. 4 (Spring 2000), (pp. 39–84), pp. 52-53.

15 Susan Woodward, *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War*, Brookings Institution Press Washington D.C, p. 2.

16 In footnotes in pages Mile Bjelajac, „Kosovo — proizvodnja mita o 1987. i taoci politički korektnog govora“ (Kosovo – The production of the 1987 myth)”, op., cit, pp. 237–244, fts. 3–26.

offered vast body of documents and literature explaining faked myth lunched by last U.S. ambassador to Belgrade, Warren Zimmerman, of how Milosevic awaked as nationalist in 1987, 'when all started'.¹⁷

Textual design employed both by scholars and propaganda is used in order to justify role of western actors. NATO aggression against Federal Republic of Yugoslavia (24 March 1999 – 10 June 1999) that employed also ground troops attacks from Albania to the province of Kosovo and Metohija, is usually presented as 'NATO Intervention in Kosovo', even as 'air campaign', as it was something little bit more than exercise or in the worst case as 'bombing campaign'. Bombings included all territory of third Yugoslavia¹⁸ (Serbia and Montenegro) targeting military and civilian infrastructure across country. Largest and military alliance at the moment employed depleted uranium, cluster bombs, strategic bombers, guided missiles and all sort of modern military equipment against army of a 10 million country that had armed rebellion on the part of its territory (in Kosovo and Metohija).

Of course it is impossible to analyse totality of the peace studies literature on the Balkan wars even if we would limit it to the publications in English it would take at least a book to deal with. Therefore we will offer some representative authors and journals. There are various complicated schemes and even mathematic formulas that some authors use to offer 'clout of science', so popular in USA. Group of authors from northern European universities tried to explain that civil wars are outcomes of national economic misbalances and geographical position.¹⁹ As if these countries are somewhere in outer space and not on the planet Earth bordered with other countries and in complex net of political, economic and cultural influences also with the world outside the Balkans.

17 Ibid. Bjelajac shows how Zimmerman portraits Serbs as liars and nationalists, he does not know about the separatism of the Albanians, of the Albanian local government in the province of Kosovo from 1968 to 1989 and the ethnic cleansing of the province in that time of Serbs and all other non-Albanians.

18 I employ the term third Yugoslavia since the first was the Kingdom of Yugoslavia until 1941, then Socialist Yugoslavia until April 1992 and Federal Republic of Yugoslavia from 1992 to 2003.

19 Halvard Buhaug et al, "It's the Local Economy, Stupid! Geographic Wealth Dispersion and Conflict Outbreak Location", *Journal of Conflict Resolution*, October 2011 vol. 55 no. 5 pp. 814–840.

Typical is approach of Timo Kivimäki, Marina Kramer and Paul Pash. This group of authors in their 120 pages study claims that “The international community proved toothless in handling the crisis and seemed to have misunderstood the conflict.”²⁰ They employ propaganda data even though they had at their disposal more accurate recent studies of the number of victims. Thus in the text, Kivimaki et al. claim that “the disastrous Bosnian War of April 1992 - December 1995, (which) killed about 200,000 people.” In the foot note, authors use different data: “The famous Uppsala conflict dataset, which only records direct casualties, reports only 12 900 casualties between (and including) 1992 and 1995. On the other hand, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) has stated that 102,622 were killed during the war, while the Bosnian Government and the International Committee of the Red Cross (ICRC) have estimated that the number of direct and indirect casualties might be double - up to 200,000 people”²¹ There are other researches with same or similar results published before this statement of 200.000 deaths, figure that was used by propaganda already in 1994.²²

There are graphs, mathematic formulas, ‘geocoded economic data’ that can show you whatever you want. According to group of authors, which used several graphs and complicated formulas two small municipalities in the Republic of Croatia, Dalj and Kostajnica have less probability for the civil war then

20 Timo Kivimäki, Marina Kramer and Paul Pash, “The Dynamics of Conflict in the Multi-ethnic State of Bosnia and Herzegovina”, *Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)*, Sarajevo 2012, (127), p. 17.

21 Ibid, p. 14.

22 Study on number of victims in Bosnia war (1992-1995), using multiple sources and matching data in order to exclude the overlaps was published in 2010 by Jan Zwierzchowski and Ewa Tabeau. They reached the number of 104,732 war deaths, of which 65% were militaries and men were 90,1% of all war related deaths. As far regards the distribution among the groups, Muslims suffered for the 65% of all deaths – almost 58 thousand people (3,1 percent of the Bosnian Muslims) – Serbs lost 19,398 (or 1,4% of Serbs) which corresponds to 21,7% and Croats with 7,543 deaths had 8,5% of all deaths. Even Enciclopedia Britannica admits the number of around 100 thousands. Although this data are publicly available as the ICTY data, some authors still cite the number that western and Bosnian Muslim war government used for the propaganda purposes already back in 1994 (year before the war was over and last battles as well as the massacre of Srebrenica occurred at all). See on that in: Steven L. Burg, Paul S. Shoup, *The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention* (2nd ed.). New York: M. E. Sharpe (2000), pp. 169–171.

Moscow! Ofcourse, anybody with common sense would through away immediately some research that extrapolates data on poverty or economic wellbeing in some municipality, or even in village (Likosane) independent of history, intergroup relations, interest of regional and great powers and other factors that are actually determining for the outbreak of the civil war. They even compare regions of some state (Ethiopia, Somali region, or Dagestan in Russia) with the village in another (Likosane, Serbia). Economic results vary 82 times (for example from economic situation in Borena district of Ethiopia to San Sebastian in Spain), but still authors claim that the economy is behind ethnic conflicts!²³ Analysing the period of 1991-2000, authors of the study portray that Slovenia was Socialist Republic of Slovenia as part of the Socialist Republic of Serbia, while both changed names in 1991 (omitting socialist in the name), and Serbia was in that period part of the Federal Republic of Yugoslavia while Slovenia was independent country.

Albrecht Schnabel & Ramesh Thakur, peace researchers at the UN University in Tokio justified the NATO aggression against Federal Republic of Yugoslavia putting the blame on the “deliberate and strategic policies of Serbia’s ruling elites...”²⁴ As they claim “What was at stake was not only the fate of the ethnic Albanian population of Kosovo. It was also the standing and reputation of the major democratic countries involved in the NATO operation, and the credibility of NATO itself.”²⁵

Pevehouse and Goldstein (1999) engaged in the project of the PRIO (The Peace Research Institute Oslo) failed to predict the outcome of the “NATO bombing campaign” (agression) against FR Yugoslavia (Serbia and Montenegro) using varius variables and ‘daily scaled events’ in order to conclude that campaign will be finished with no changes on the ground, of course they failed.²⁶

23 Halvard Buhaug et al, “ It’s the Local Economy, Stupid! Geographic Wealth Dispersion and Conflict Outbreak Location”, op., cit, p. 15.

24 Albrecht Schnabel & Ramesh Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship* (Tokyo: United Nations University Press, 2000) pp. 536.

25 Ibid.

26 Jon C. Pevehouse, Joshua Goldstein, “Serbian Compliance or defiance in Kosovo? Statistical analysis and realtime predictions”, op., cit.

When peace studies scholars deal with the involvement of the third party/outside player, they present it radically at odds with reality, namely in line with mainstream western narratives. For example Kathman in *Journal of Conflict Resolution* purports that “American and NATO officials feared that the rising violence risked Balkan stability, as ethnic cleansing risked a humanitarian crisis that threatened to envelop the region. The attraction to intervention was thus due in part to the conflict’s substantial risk of regional spillover... the explosive potential for the Kosovo conflict to infect the greater region, the US and NATO sought foremost to contain the conflict to Serbia, evidenced by the US National Security Council’s defined goals in the crisis to “promote regional stability and protect our investment in Bosnia” (Gellman 1999, 241). Four years prior, President Clinton made a similar justification for involvement in Bosnia, arguing that without military involvement, the violence would ‘spread like poison throughout the region’ ”²⁷ The exception to the rule is group of Scandinavian peace activists – scholars, gathered with Johan Galtung. This group of mostly radical leftists, engaged to teach and hold lectures worldwide, do criticize USA and western policies, like they do with Israeli politics toward the Palestine and the Muslim world in general. But they do it mostly ideologically.

Effectively, Pevehouse and others present the same picture as mainstreame IR researchers collaborating with State Department or with the Pentagon. Cuch as Ivo Daalder, who claims that it was Serbian decision to end the war by conquering Muslim enclaves that induced Clinton administration to change policy and engage in war in order to end it.²⁸

Slavoj Žižek, Slovenian philosopher and famous dissenter loved bz the system, together with Vaclav Havel, NATO apologist among many leftists loving wars in the name of peace and humanitarianism, reduces wars in Yugoslavia to Serbian attack on Yugoslavia, to Serbian and Milosevic nationalism and grab for power “It Was Serbian Aggression Alone, and Not Ethnic Con-

27 Jacob D. Kathman, “Civil War Diffusion and Regional Motivations for Intervention”, *Journal of Conflict Resolution*, December 2011 vol. 55 no. 6 (847-876), pp. 851, 852.

28 Ivo H. Daalder, “ Decision to Intervene: How the War in Bosnia Ended”, *Foreign Service Journal*, December 1998, Internet, <http://www.brookings.edu/research/articles/1998/12/balkans-daalder>, 20/05/2016.

flict". Then it is no strange that he called NATO "the Left Hand of God"²⁹ It is no strange that this intellectual writings appear in the required literature for the course on humanitarian interventions (regarded as umanitarian) at the New York University, Department of Politics, whihc understands that occupation of Itaq and Afghanistan were in fact "intervention to protect human rights"³⁰

Jan Oberg together with colleagues and friends Johan Galtung and Hakan Wiberg eventually offered different picture after Galtung was initially in the mainstream.³¹ In fact Oberg publicized on his own blog in 2006, on the occasion of the death of the former Serbian president, Slobodan Milosevic in the Hague tribunal detention facility, long article that collects all prejudices on the guilt of one man — Slobodan Milosevic – and of the one side – Serbian side – so much present in the westernized media in the 1990s and after.³² Like it is usual in the mainstream media and scholarship perception and presentation of reality, he depicts Milosevic as the Hitler of the day, and Serbs, as the bad guys. He starts by approving the typical image crafted in London, Berlin and Washington: *"I think CNN, BBC and all the rest paint a much too flattering picture of Slobodan Milosevic. OK, they say that he was the butcher of the Balkans and that he was widely regarded as the architect of the Balkans carnage. CNN points out that he was responsible for 170.000 dead in Croatia, 250.000 in Bosnia, for the misery of today's Serbia and for the 800.000 refugees running when NATO began bombing Kosovo in early 1999. And, yes, Sweden's radio listeners were informed about a dozen of times that he started four wars and lost them.*

29 Slavoj Zizek, "NATO, the Left Hand of God", *Nettime* June 29 1999, Internet, <http://www.lacan.com/zizek-nato.htm>, 06/07/2016.

30 Anna Di Lellio, The Responsibility to Protect: Humanitarian Use of Force. – Material for course, Spring 2012, Internet, http://politics.as.nyu.edu/docs/IO/22034/Responsibility_to_protect.pdf.

31 Thus Galtung tried to purport that the wars in former Yugoslavia are wars of men against women! This is in line with many of the fantastical interpretations offered by Galtung, apologist of Chinese cultural revolution. In: Johan Galtung, „Četiri teze o jugoslovenskoj krizi”, *Komunikacija org*, Internet, http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/VI/d04/html_ser_lat, 10/02/2011.

32 Jan Oberg, "The real story: How Milosevic was much more evil than you ever knew # 1", TFF March 12-13, 2006, http://www.oldsite.transnational.org/SAJT/forum/meet/2006/Oberg_Slobo_1.html, 21/06/2016.

All fine and good and true too... I think his death is the right moment to tell you how I believe he, he alone, caused all the troubles."³³

Oberg (with irony behind) uses maximum inflation of number of deaths in wars and describes one-man conjure, of Milosevic who got connected with foreign actors and managed to destroy otherwise functioning state and society.³⁴ But as noted above when it comes to foreign actors and their role since the onset of the conflicts, most scholars are silent.

3. OUTSIDE ACTORS IN YUGOSLAV CRISIS AND WARS

During the Cold War Socialist Yugoslavia had important role as the buffer state in South East Europe. Likewise its independence of Soviet Union as a socialist country, gave her much support in the West as it represented the fracture inside Eastern bloc. This role was further emphasized when Yugoslav politics headed by Tito managed to gather many leftist regimes around the world in the Non Aligned movement, thus avoiding for many of the member countries to become fully cooperative with Moscow.

Hidden from the public sphere was the collaboration with the West since 1948 (when Belgrade defected from Stalin) and in years, 1954-1957, Yugoslavia was partly allied with NATO.³⁵

33 Ibid.

34 Slobodan Milosevic was among the most influential politicians in Yugoslavia in the second half of the 1980s but he was hardly nationalist, while Croatian president Franjo Tudjman had history of Croatian nationalism behind, Alija Izetbegovic (first Bosnian Muslim president) was arrested as Muslim fanatic who promoted Islamic revolution and political unification of Muslims from Morocco to China in 1970, well before important career of Slobodan Milosevic. See: Alija Izetbegović, *Islamska deklaracija*, Sarajevo 1970; Slovenian and Croatian politicians in Socialist Yugoslavia aimed to transform the country into confederation since 1950s. Croatian communist Vladimir Bakarić (From 1948 to 1969 he was the chairman of the Croatian Communist Party) was elected in 1952 in Politburo of Central Committee thus becoming one among 5-6 most influential persons in the country. Bakarić together with Edvard Kardelj, head of Slovenian communists and since 1966 second only to Tito, was proponent of the transformation of the Socialist federal Yugoslavia into Confederation. See: Dušan Bilandžić, "The Marxist theoretician and revolutionary Vladimir Bakarić", *Politička misao*, Vol. XX 1983, No. 1, pp. (3-23), 6, 11.

35 On that see in: Leo Mates, *Nesvrstanost: Teorija i savremena praksa* (English version: *Nonalignment: Theory and Current Policy*, Institute

From 1950 to mid-1954 USA alone, and there were also Great Britain and France (until Algerian war), “invested approximately one billion dollars in military and economic aid...” with the aim of “full integration of Yugoslav forces into an effective system of collective security in the Mediterranean-Southern European-Middle Eastern front, fully consistent with NATO objectives.”³⁶ More billions were invested, loaned or donated until the 1980s.

Even before, British were providing economic aid to their man in Belgrade – Yugoslav president Tito. Ernest Bevin, British foreign secretary at the meeting in Washington (September, 14th 1949) dedicated to the creation of NATO, discussed situation on Yugoslavia with US colleagues. Bevin pointed British preference for communist leader, saying of Tito “although he was a scoundrel, was our scoundrel.”³⁷

In 1984 USA was still supporting Yugoslavia though it vowed for economic reforms that eventually destroyed Yugoslav economy, as noted by Canadian professor of economy Michel Chossudovsky.³⁸

of International Politics and Economics; Dobbs Ferry, N.Y., Oceana Publications, 1972 - Political Science - 543 pages), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1970.

- 36 “The Ambassador in Yugoslavia (Riddleberger) to the Department of State”, No. 695 868.00/7–154: Despatch, Belgrade, July 1, 1954, in *Foreign Relations of the United States, 1952–1954. Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean*: Volume VIII, p. 1393, Internet, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/pg_1393, accessed on: 06/07/2016; More on Tito’s Yugoslavia cooperation with NATO in: Peter Vukman, “The Balkan Pact, 1953-58. An analysis of Yugoslav-Greek—Turkish Relations based on British Archival Sources”, *Mediterrán Tanulmányok (Études sur la région méditerranéenne, Szeged)* 22. 2013. 25-36.
- 37 “Memorandum of Conversation, by the Secretary of State” CFM Files, Lot M–88, Box 144, Memos Conv Formins and Sec Sep 1940, *Foreign Relations Of The United States, 1949. Eastern Europe; The Soviet Union, Volume V*, [WASHINGTON,] September 14, 1949, William Z. Slany, Rogers P. Churchill (eds.), United States Government Printing Office, Washington 1975, p. 956.
- 38 See in detail the results of the IMF and USA inspired economic reforms in Socialist Federative Republic of Yugoslavia in: Mišel Čosudovski, *Globalizacija siromaštva i novi svetski poredak* (English version: Michel Chossudovsky, *Globalization of Poverty and the New World Order*, Global research 2003, pp. 376.), Artist Beograd 2010, pp. 403. On the economic destruction of Yugoslavia by mainly American and globalist IMF and World Bank see in chapter 17, pp. 279-300; On political still positive attitude toward Yugoslavia from Washington in 1984, see: “U.S. Policy Toward Yugoslavia”

But Yugoslavia was for long on the crash course, at least since the 1958. In that year Slovenian and Croatian party leaders were against Yugoslav identity and asked for the reforms, while Communist Party of Yugoslavia was already transformed into League of Communists of Yugoslavia, as of 1952, with 8 different organisations (6 of republics plus two of autonomous provinces of Serbia). According to the testimony of late Dobrica Ćosić, during that year, while preparing the statute of the new communist organization, leading Slovenian communist, Edvard Kardelj, told him “Yugoslavia is historically temporary creation. It is phenomenon and the result of imperialist epoch and constellation of international affairs in that epoch. With the development of the world integrative processes and with the overcoming of the imperialist epoch its peoples will go toward new associations and integrations.”³⁹ Ever since 1962 Tito, lifelong president, took the stance against the centralism and against the Yugoslav identity, supporting British and Croatian idea of strong autonomy for Croats and Slovenians and thus for other republics.

“Tito and the Party changed many policies over time, maintaining only one – fight against perceived and by communist proclaimed Serbian hegemony. There were eight members of more and more confederated Yugoslavia (officially Socialist Federal Republic) and eight economies. Serbia had less power than any other republic because the provincial governments had power of veto over local Serbian government and not *vice versa*. Old communist plan announced in 1924, when Communist Party rejected Yugoslav character and unified state, was further elaborated in the years 1925-1928 with the culmination of the Fourth Party congress in Dresden (Germany) in 1928. Then Communist Party of Yugoslavia called for the destruction of Yugoslavia and the creation of the Slovenia, Croatia, Bosnia, Montenegro, Macedonia (to be united with parts of Greece and Bulgaria), Vojvodina of

(NSC-NSDD-133), National Security Decision Directives, FAS, <http://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-133.htm>, 18/03/2015.

39 “Jugoslavija je istorijski privremena tvorevina. Ona je pojava i rezultat imperijalističke epohe i konstelacije međunarodnih odnosa u toj eposi. Sa razvojem svetskih integracionih procesa i prevazilaženjem imperijalističke epohe, njeni narodi će poći u nove asocijacije i integracije”, quoted according to: Nikola Popović, “Kada je počelo razbijanje SFRJ?”, in: (Edited by) dr Branislava Knežić, dr Jovan Ćirić, *20 years since the Breaking - Up of the SFRY*, Institute of comparative law, Belgrade 2011.

which part inhabited with Hungarians could secede, and small Serbia of which parts inhabited with Albanians could secede. This congress of the Party culminated in the anti-Serbian stance condemning Serbs generally unlike other nations, were only bourgeoisie was condemned. Comintern headed from Moscow proclaimed and supported this policy since summer 1924, when Stjepan Radić, Croat nationalist went in Moscow.⁴⁰ This attitude against Yugoslavia which supported all secessionist non-Serbian movements, even of fascist Croatian Ustascia, lasted until 1935, when due to Hitler's rise, Comintern and the Communist Party in Yugoslavia embraced Yugoslav unity.⁴¹ However, it is interesting that British plan made in April 1943, for the internal administrative division of Yugoslavia after war was almost the same as the previous communist one. British secret service SOE planned the formation of Federation with the division of Serbian territories. This plan, named "The Basis Policy for Yugoslavia" with the date April 11th 1943, was first cited in 2011. It envisaged the division in three federal units (Serbian, Croatian and Slovenian), while Serbian should be utterly divided in provinces of Bosnia, Macedonia, Montenegro and Vojvodina.⁴²⁴³

"Dissolution of Yugoslavia through wars was just climax of never ended clashes, suppressed in 1945 that were revamping periodically (Albanian chauvinist protests in 1968, 1981, Croatian spring in 1971). As war evolved what was established of Yugoslav unity dissolved and new acclaimed states Slovenia and Croatia applying different methods pushed for the ethnic cleansing and ethnic homogenisation."⁴⁴

Craig R. Nation writes in 2003: "The 1990s saw numerous regional conflicts—Haiti, Colombia, Tajikistan, the Caucasus, Chechnya, Afghanistan, Nepal, Sri Lanka, the Middle East, Somalia, Sudan, Rwanda, Sierra Leone, Congo — that were comparable to or, in some cases, more destructive than the Balkan

40 Aleksa Đilas, *Osporavana zemlja (The Contested Country)*, Književne novine, Belgrade 1990, pp. 108, 123–129.

41 Ibidem.

42 Miroslav Svirčević, Апорија Устава СФРЈ од 1974. године (Aporia of the Yugoslav Constitution From 1974), in: Dr Branislava Knežić, dr Jovan Ćirić, *20 Years Since the Breaking - Up of the SFRY*, op., cit, pp. 150–152.

43 Slobodan Janković, "Collective Identity and Loyalty to National States in the Balkans", op., cit, pp. 83–84.

44 Ibid, p. 85.

war. Few of these contests have received anything like the intense scrutiny devoted to the Balkans, for reasons good and bad. The Balkans is a part of Europe, and therefore more accessible to scrutiny by the international media, and engagement by external powers, (bold by S.J.) than conflicts waged in less developed and approachable regions... The Balkans has been an object of international political competition for centuries, and many of the great European and Eurasian powers have long-standing interests in the region... It has likewise, and correctly, been perceived as a kind of testing ground for international conflict management efforts in the post-cold war era.

The Balkan war also posed world order concerns. The root cause of the conflict was the destruction of the multinational Yugoslav federation as a result of the rise of an intolerant and exclusionary nationalism among its constituent nations. How can the explosive demands of a politics of identity be contained in a world where the ideal of the ethnically pure nation-state is largely a myth and agendas for self-determination retain a tremendous destructive potential?⁴⁵

Dr Nation does not explain convincingly enough the attention made by western press to the conflict. He omits also the foreign involvement in the crisis, in break up or dismemberment (Raju Thomas) and in ensuing civil wars in Yugoslavia.

Vatican and Britain apart from Germany and Austria were longtime supporters of Croatian autonomy and eventual secession. British tried to exert influence on Yugoslav king Alexander I to grant autonomy for the Croats, but were rejected.⁴⁶ Roman Catholic Church since the victory of Serbian army in the First World War and subsequent creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians (to be renamed Yugoslavia in 1929) for the domination of Orthodox Serbs. It was also against Second Yugoslavia ruled by communists. Vatican organized ten years of the celebrations of the memorial of 1000 years of Christianity among Croats, since 1975-1984. It was clearly a subversive organization

45 R. Craig Nation, *War in the Balkans, 1991-2002*, Strategic Studies Institute (SSI) August 2003, pp. vii, ix. Nation is professor of Strategy and Director of Russian and Eurasian Studies at the U.S. Army War College in Carlisle.

46 Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања: Историја Срба у Новом веку 1492-1992*, Службени Гласник, Београд, 2010, стр. 414–415.

that similarly as in the first Yugoslavia gave foundation for the Croatian nationalist and chauvinist movement.⁴⁷

Immediately after it was clear that Germany will be reunited its' leadership dreamed of new, larger role. European politicians that wanted to create new political role for the future Union, also saw their chance, which was at the time compatible also with the Berlin and Vienna and soon with Washington. Although various authors tried to downplay any motive of Germany to promote its influence, as if political leadership do not even think of it, it remains that besides Vatican, official Berlin and Vienna where staunch supporters of the Slovenian and Croatian secessions. Germans tried their best also with the Kosovo Albanians (training FARK loyal to Rugova, and UCK later) but were overtook by Americans and British (which had stronger influence over UCK of Hashim Thaci, later to be so called Prime Minister of the secessionist Kosovo and Metohija). German BND and Austrian military intelligence at least since February 1996 have been training and cooperating with Albanian terrorist organisation UCK. BND head, Hansjörg Geiger, launched German involvement. "In 1996, BND Chief Geiger's deputy, Rainer Kesselring, the son of the Nazi Luftwaffe general responsible for the bombing of Belgrade in 1941 that left 17,000 dead, oversaw KSK training of Albanian recruits at a Turkish military base near Izmir.⁴¹ This Aegean port city was also the headquarters of an Albanian expatriate separatist group set up by the Turkish intelligence service, the MIT (Milli Istihbarat Teskilati, National Intelligence Organization) as early as 1982, which in 1993 was reborn as the Kosovo People's Movement (Levizja Popullore e Kosoves, or LPK).⁴⁷⁴⁸ German military agency (MAD) was also equipping and training Albanian secret services and Kosovo Albanian terrorist UCK.⁴⁹ However American private military company MPRI (Military Professional Resources, Inc.) already employed by Croatian government in war against Serbs, was training UCK.⁵⁰ American

47 See more in: Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања: Историја Срба у Новом веку 1492-1992*, op., cit.

48 Cristopher Deliso, *The Coming Balkan Caliphate*, Westport: Praeger Security International, 2007, pp. 37–38.

49 "Kosovo: Ein deutscher Krieg?", Internet, <http://www.friedensnetz.de/Archiv%20Webseiten/Kosovo/Kosovo2.html>, 15/06/2017.

50 Cristopher Deliso, *The Coming Balkan Caliphate*, op., cit, p. 42; and Wayne Madsen "Mercenaries in Kosovo: The U.S. Connection to the KLA" THE

CIA and British SAS took over direct training of UCK in 1999. Albanian secret service SHIK and UCK on the other hand were also hand in hand with Al Qaeda and Chechen terrorists.⁵¹

Hungarian government authorised sale of arms to Croatia in 1990. They hardly did that without the agreement with some other European country.⁵² German role in the secession of Croatia is not dismissed even by famous Croatian communist, historian and member of intelligence apparatus during the Socialist Yugoslavia, Dušan Bilandžić.⁵³ argues that future Croatian president, then retired communist general, Franjo Tuđman went in Germany in 1988 to negotiate support for the secession with Chancellor Kohl and other senior figures in the German government.⁵⁴ Tuđman

PROGRESSIVE, August 1999; Michel Chossudovsky "Kosovo 'Freedom Fighters' Financed by Organized Crime," COVERT ACTION QUARTERLY, Spring-Summer 1999, taken from: Project Censored, Internet, <http://projectcensored.org/22-us-and-germany-trained-and-developed-the-kla/>, 15/06/2017.

- 51 Јелена Георгијевна Пономарјова, *Разбојничка држава: Косово у светској политици*, Еуро book, Београд, 2017, стр. 97–99.
- 52 Yugoslavia military dynamics of a Potential Civil War, CIA March 1991, C00372340, Internet, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1991-03-01.pdf>, 07/06/2016.
- 53 See in: "Debate on the wars in Croatia and Bosnia - Part I" by Dušan Bilandžić, Mile Bjelajac, Ivo Komšić, Denis Kuljiš, Martin Špegelj, *Bosnian Report* New series, No: 43-44, Bosnian Institute, Internet, http://www.bosnia.org.uk/bosrep/report_format.cfm?articleid=2965&reportid=167,02/07/2016.
- 54 "Reliable intelligence sources claimed in 1990, that in 1988 Mr. Tuđman paid a secret visit to the Federal Republic of Germany (FRG) and met with Chancellor Kohl and other senior Government Ministers. It was said that the aim of the visit was to formulate a joint policy to break-up Yugoslavia, leading to the re-creation of a new independent State of Croatia with international borders in the form originally set up by the German Chancellor, Adolf Hitler, in 1941. At a secret meeting in Bonn, the German Government pledged its political, financial, and covert military support for Croatia's secession from the Federal Republic of Yugoslavia the intelligence source claimed such an action fitted neatly into Germany's strategic objectives in respect of the Balkans, which included bringing Roman Catholic Croatia and Slovenia within the German economic zone, gaining direct access to the Adriatic and Mediterranean, and securing a favored nation status with the oil and gas producing Arab states. The latter to be enhanced by recognizing Bosnia-Herzegovina as a predominantly Muslim nation state, an entrée to modern Europe for Islam along a traditional path from Turkey via Albania and the Serbian areas of Kosovo and the Sandzak occupied by Muslim majorities." In: T.W. Carr, "German And Us Involvement In The Balkans: A Careful Coincidence Of National Policies?", Associate Publisher, Defense & Foreign Affairs Publications. Presented at the Symposium on the Balkan War: Yugoslavia: Past and

was regular guests in Germany, where he officially spoke with senior figures, but not with the Ministers and Chancellor.⁵⁵ In fact both Slovenian and Croatian leadership developed ties with Germany and Austria, and they prepared the ground for the positive attitude and support of the Western nations for their cause before the conflict.⁵⁶

USA already in 1990 and in 1991 decided to finance solely 'democratic forces' in Yugoslav republics and not Yugoslav structures themselves. "On Nov. 5, 1990, the U.S. Congress passed the 1991 Foreign Operations Appropriations Law 101-513. This bill was a signed death warrant. One provision in particular was so lethal that even a CIA report described three weeks later in the Nov. 27, 1990 New York Times predicted it would lead to a bloody civil war.

A section of Law 101-513 suddenly and without previous warning cut off all aid, trade, credits and loans from the U.S. to Yugoslavia within six months. It also ordered separate elections in each of the six republics that make up Yugoslavia, requiring State Department approval of election procedures and results before aid to the separate republics would be resumed. The legislation further required U.S. personnel in all international financial institutions such as the World Bank and the International Monetary Fund to enforce this cut-off policy for all credits and loans.

There was one final provision. Only forces that the U.S. State Department defined as "democratic forces" would receive funding. This meant an influx of funds to small right-wing nationalist parties in a financially strangled region suddenly thrown into crisis by the overall funding cut-off."⁵⁷

Germany used the opportunity to unleash its newly gained strength (after the unification) and of course needed new allies for the future, reformed European Community. Just as Susan Wood-

Present, Chicago, August 31-September 1, 1995 London, Internet, <http://emperors-clothes.com/articles/carr/carr.html>, 05/07/2016.

55 See in: Milan Igrutinović, „Zapadna Evropa i raspad Jugoslavije”, u *Gradanski rat u Hrvatskoj*, 2013, Br. 9, Udruženje Srba u Hrvatskoj, Beograd, pp. 78–92.

56 Slovenian politician Rupel writes about it also. See in: Aleksandar Pavković, Peter Radan, *Creating New States: Theory and Practice of Secession*, Routledge, 2016, pp. 147, 155.

57 "Origins of the breakup—a U.S. law", <http://iacenter.org/bosnia/origins.htm>, 06/07/2016; Original document: H.R.5114 - Foreign Operations, Export Financing, and Related Programs Appropriations Act, 1991-101st Congress (1989-1990).

ward noticed “Step by step, they began to alter those institutions with little thought to what the result might be. Germany sent pilots to participate in a NATO-enforced no-fly zone over Bosnia (on April 9, 1993).

This decision required a revolutionary ruling by the constitutional court, allowing the use of German military power outside NATO frontiers for the first time since the Nazi defeat.”⁵⁸

But these changes by the German political leadership were partly greeted by the architects of the new role for the North Atlantic Alliance, dominated by Washington. “NATO used air strikes against the army of Bosnian Serbs, its first combat action since its founding.”⁵⁹ Later on, they will seal new rationale with the first war waged by NATO, of course, as usual, in the name of the higher moral reasons, it was 1999 and the war for Kosovo. It was the war that West needed.

After Croatia it was a high time for the Americans to appear as the major actor in the Yugoslav wars. According to the testimony of the Zimmerman himself (later he denied it), Alija Izetbegović withdrew his signature on the Cutilliero’s plan, signed previously by all three sides on 18 March 1992. David Binder quoted Zimmerman saying (to Alija Izetbegović radical Islamist who published on several occasions prior to war Islamic declaration, book in which he vows for the establishment of the Islamic state from Europe to China and for the war on infidels) “He said he didn’t like it. I told him, if he didn’t like it, why sign it?”⁶⁰ Izetbegović withdrew his signature on 28 March 1992. Referendum on the independence of Bosnia was already held without Serbian participation (Serbs were little more than 1/3 of population in Bosnia and Hercegovina), and the same day (1 March 1992) a Serbian was shot dead while flying the Serbian flag at the wedding ceremony in Sarajevo.

Next year, when the war was in full swing, Alija Izetbegović, according to the testimony of the wartime Muslim chief of police in Srebrenica, said to the delegation from Srebrenica that Clinton offered him to intervene militarily if 5000 Bosnian Mus-

58 Susan Woodward, *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War*, op., cit, p. 2.

59 Ibid.

60 Raju G. C. Thomas (ed.), *Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, op., cit, p. 9.

lims are to be killed by Serbs. Izetnebogiv also asked that what they think about the swap of Srebrenica, Žepa and Goražde for the Serb held territories around Sarajevo.⁶¹

In February 1995 in the presence of Roman Herzog, Germany's President at that time, Germany and Albania signed a common declaration of principle at Tirana. This declaration is rarely mentioned in the literature but nevertheless decisive because it promised to find a "solution to the Kosovo question" by advocating the right of self-determination for Kosovo's Albanians. [5] Advocating self-determination for Kosovo's Albanians, however, meant advocating their right to secede from Yugoslavia.

Not only was Germany prepraing the ground for the war on Kosovo, USA and NATO allies had their plans too. Manipulations with Račak and Rugovo, where Yugoslav army and police confronted armed Albanian secessionists were presented as massacres of civilians. Helena Ranta, finish patologist whihc led the forensic team on Račak later admitted the opressure American diplomat William Walker was exeerting, even physically, on her to write report that suits the US. needs.⁶² German, American and British diplomat where publicly manipulating public opinion in order to get approval for the war they wanted.

European elites where cheering the destruction of Yugoslavia. *Otto von Habsburg leader of Pan-Europa in French Le Figaro in August 15th writes* "Croats, being the civilized part of Europe, have nothing in common with Serbian primitivism the Balkans. Croatia's future lies in European Confederation to which the former Austor-Hungary could serve as the model to be followed."⁶³

When it came to Rambouillet even Henry Kissinger admits that "the Rambouillet text, which called on Serbia to admit NATO troops throughout Yugoslavia, was a provocation, an excuse to start bombing. Rambouillet is not a document that an angelic Serb

61 See in: Branka Magaš, Ivo Žanić, *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991-1995*, Psychology Press, 2001, p. 237.

62 Matthias Küntzel, "How Germany paved the way to the Kosovo War", *Contribution to the 2nd International Hearing of the European Tribunal concerning Nato's war against Yugoslavia. Hamburg, April 16, 2000.* <http://www.matthiaskuentzel.de/contents/germany-and-the-kosovo>, 08/07/2016.

63 Taken from: T.W. Carr, "German and US Involvement In The Balkans: A Careful Coincidence of National Policies?", *Presented at the Symposium on the Balkan War, Yugoslavia: Past and Present, Chicago, August 31-September 1, 1995.*

could have accepted. It was a terrible diplomatic document that should never have been presented in that form.”⁶⁴

War against Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) or war for Kosovo (and Metohija) was an opportunity to apply the new just war, to use arms with depleted uraniums, casset bombs and affirm the role of NATO as the major guarantor of security in Europe.

4. ACHIEVEMENTS

Results of the foreign involvement and of the local actors in the Balkan wars was creation of six states (with occupied Kosovo recognized as a state by more than 100 nations). These small states are in bitter diatribes among themselves and often have internal conflicts (Bosnia and Herzegovina, Macedonia, but in some measure also Serbia and Montenegro). Neither one of the newly, or for the first time after centuries (or for the first time in history at all) independent states has population of 10 millions. Federal Republic of Yugoslavia had slightly larger population but was attacked and later with the “help” of EU mediators was dissolved.⁶⁵ Leadership of all countries is willing to bring their country into EU, but at the same time, they are bad neighbours. These small countries, mostly with bad economies are more subjected to the western pressures then it was the case with Yugoslavia. Serbia remains object of satisfaction for the grievances and interests of its newly bordering countries. Political elites are mostly corrupt and often with authoritarian tract. Peace among them is official, a cold peace, supported by the presence of NATO, and filled with constant incidents on religious and ethnic bases. This kind of peace where no two former Yugoslav republics have resolved all border disputes and others may be labeled as cold peace. In Bosnia and Hercegovina, in Croatia, in Macedonia interethnic tension is still high. All republics are affected with low demographic rates, while foreign companies are taking over national markets and what is left of production.

64 Henry Kissinger, *Daily Telegraph*, 28 June 1999.

65 See on that issue in: Миша Ђурковић, *Илузија Европске уније*, Catena Mundi, Институт за европске студије, Београд 2015, стр. 278.

5. CONCLUSION

It is interesting enough that at the dawn of the new world order Balkans and Middle east were set on fire. All federal countries in former socialist lager in Europe were dissolved and Yugoslavia was doomed to be testing ground for justification of the new doctrine of humanitarian intervention. Balkan tragedy started at the beginning of the postmodern era of globalisation of politics and the dominance of the western powers. They are the product of the long process of the country dissolution that traces its origins back in 1950s, due to separatist tendencies of some of the constituent nations and because of the development of the Albanian secessionist movement and later Serbian request for the equal rights among the Yugoslav republics.

Involvement of foreign actors in the dismemberment of Socialist Yugoslavia and in fomenting subsequent wars was clearly significant, but it was also game of control between USA nad British, ascending Germany and Turkey.

As Soviet Union collapsed and the pact of Warszawa was dissolved peacefully West did not get the chance to win the Cold War by arms. Balkan wars were important playground not just for the promotion of the new role of NATO and humanitarianism, but were also a seal of the victory over the eastern enemy won also by arms, whereas Serbs, led by Slobodan Milosevic, were presented as both communists and nationalists. Accordingly, Western engagement against the Serbs had a propaganda image that served both old and new notions of enemy (first communists then nationalists).

Importance of the Balkan wars is particularly essential in inventing the new role for NATO, as tool of imperial policies of USA and global elites controlling politics of Western countries and for the promotion of the humanitarian interventions (backed by highly publicized moral underpinning – humanitarianism). In 2009, Guardian author concluded, “Nato’s intervention over Kosovo in 1999 was an important precursor to the invasion of Iraq four years later.”⁶⁶

66 Ian Bancroft, “Serbia’s Anniversary is a timely reminder”, Guardian 24 March 2009, Internet, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/mar/24/serbia-kosovo>, 05/07/2016.

In an review on humanitarianism, as a new rationale for the wars and expansion of influence, Simon Reid-Henry concludes and repeats phrase, so much present in contemporary literature on the interventionism: "Quite what has changed is usually drawn between the failure to act in Bosnia and in Rwanda and the not unrelated overreaction in Kosovo: in short, the point at which humanitarian discourse was taken up as the secular argument super omnes for intervention by the international community, no longer acting in the name of civilisational mandates, but in the name of human rights."⁶⁷

This rationale was to be used and still promoted as various rights to react, protect, basically new blatant excuse for the wars, appropriations and humanitarian and 'protective' crusades from Haiti to Libia, Mali and wanted but obstructed 'humanitarian intervention' in Syria.

If dismemberment and following wars over the Yugoslav heritage were not an experiment (testing ground) they surely were welcomed. It was a chance to defeat the idea of the national state, to put a negative light on nationalism (only on Serbian) and in the same time destroy the remnants of the only socialist governments in Europe (in Serbia and Montenegro). Globalists, on their hard road to new world order without national states got their moment. Zimmerman, one of many American diplomats that share this globalist conviction, wrote concerning Balkan conflicts, "The world needs to get away from the nation-state ... as an operating concept and as a value system."⁶⁸ Globalist elites sought demise of the nation state, or better said, of sovereign state. The history has not stopped and continues to unfold in its linear movement. Conflicts in the former Yugoslav Republics were quiet until 2016. Macedonian crisis and broader deepening of the Russo-American confrontation in Syria and general public paranoia against Russia and East in western mass media tend to warm cold peace in the Balkan Peninsula.

67 Review essay: On the politics of our humanitarian present, *Environment and Planning D: Society and Space* 2013, volume 31, pages 753-3 760 http://www.forensic-architecture.org/wp-content/uploads/2013/04/Reid-Henry_ReviewEssay.pdf

68 According to: "Threatened Peoples, Threatened Borders: World Migration and U.S. Policy", Reviewed by *David C. Hendrickson*, *CAPSULE REVIEW* May/June 1996 Issue, Internet, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1996-05-01/threatened-peoples-threatened-borders-world-migration-and-us>, accessed on 06/07/2016.

Literature

- Documents

International Criminal tribunal for the former Yugoslavia, Mladic transcript, Tuesday, 24 November 2015, pp. 41761-41839, <http://www.icty.org/x/cases/mladic/trans/en/151124ED.htm>, 07/07/2016;

“*Memorandum of Conversation, by the Secretary of State*” *CFM Files, Lot M-88, Box 144, Memos Conv Formins and Sec Sep 1940*, Foreign Relations Of The United States, 1949. Eastern Europe; The Soviet Union, Volume V, [WASHINGTON,] September 14, 1949, William Z. Slany, Rogers P. Churchill (eds.), *United States Government Printing Office, Washington 1975*

“Origins of the breakup—a U.S. law”, <http://iacenter.org/bosnia/origins.htm>, accessed on: 06/07/2016; *Original document: H.R.5114 - Foreign Operations, Export Financing, and Related Programs Appropriations Act, 1991* 101st Congress (1989-1990);

The Ambassador in Yugoslavia (Riddleberger) to the Department of State”, No. 695 868.00/7-154: Despatch, Belgrade, July 1, 1954, in *Foreign Relations of the United States, 1952-1954. Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean*: Volume VIII, p. 1393, Internet, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/pg_1393, 06/07/2016;

“U.S. Policy Toward Yugoslavia” (NSC-NSDD-133), National Security Decision Directives, FAS, <http://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-133.htm>, 18/03/2015;

Yugoslavia military dynamics of a Potential Civil War, CIA March 1991, C00372340, Internet, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1991-03-01.pdf>, 07/06/2016.
- Books, articles and internet

Ђурковић Миша, *Илузија Европске уније*, Catena Mundi, Институт за европске студије, Београд 2015.

Екмечић Милорад, *Дуго кретање између клања и орања: Историја Срба у Новом веку 1492-1992*, Службени гласник, Београд 2010.

- Кнежевић Милош, *Мозаик геополитике: Идентитет-транзиција-српско питање*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Пономарјова Јелена Георгијевна, *Разбојничка држава: Косово у светској политици*, Euro book, Београд, 2017.
- Bancroft Ian, “Serbia’s Anniversary is a timely reminder”, *Guardian* 24 March 2009, Internet, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/mar/24/serbia-kosovo>, 05/07/2016.
- Bilandžić Dušan, “The Marxist theoretician and revolutionary Vladimir Bakarić”, *Politička misao*, Vol XX/1983, No. 1, pp. 3–23.
- Binder David, “In Yugoslavia, Rising Ethnic Strife Brings Fears of Worse Civil Conflict”, *The New York Times*, November 1, 1987, Internet, <http://www.nytimes.com/1987/11/01/world/in-yugoslavia-rising-ethnic-strife-brings-fears-of-worse-civil-conflict.html?page-wanted=all>, 19/03/2016;
- BIRN, “UN Envoy: Serbs Committed Worst Crime in Bosnia”, *Balkan Transitional Justice* 25 Nov 15, Internet, <http://www.balkaninsight.com/en/article/witness-claims-all-sides-committed-crimes-11-24-2015/1418/3>, 07/07/2016;
- Bjelajac Mile, „Kosovo — proizvodnja mita o 1987. i taoci politički korektnog govora (Kosovo – The production of the 1987 myth)”, *Nova srpska politička misao*, Vol. XIII (2006), No. 1-4, pp. 235–262.
- Buhaug Halvard et al, “It’s the Local Economy, Stupid! Geographic Wealth Dispersion and Conflict Outbreak Location”, *Journal of Conflict Resolution*, October 2011 vol. 55 no. 5, pp. 814–840.
- Burg Steven L, Shoup, Paul S, *The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention (2nd ed.)*. New York: M. E. Sharpe (2000), pp. 169–171.
- Vukman Peter, “The Balkan Pact, 1953-58. An analysis of Yugoslav-Greek—Turkish Relations based on British Archival Sources”, *Mediterrán Tanulmányok (Études sur la région méditerranéenne*, Szeged) 22. 2013. pp. 25–36.

- Vuković Slobodan, "Nemačka, Austrija i razbijanje Jugoslavije" (Germany, Austria and Breakdown of Yugoslavia), *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Београд, vol. XXXV/2001, no. 3-4, pp. 213–234;
- Galtung Johan, „Četiri teze o jugoslovenskoj krizi”, *Komunikacija.org*, Internet, http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/VI/d04/html_ser_lat,10/02/2011;
- Greenhill Kelly M, *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy*, Cornell University Press 2010;
- Daalder Ivo H., “ Decision to Intervene: How the War in Bosnia Ended”, *Foreign Service Journal*, December 1998, Internet, <http://www.brookings.edu/research/articles/1998/12/balkans-daalder>, accessed on 20/05/2016;
- “Debate on the wars in Croatia and Bosnia - Part I” by Dušan Bilandžić, Mile Bjelajac, Ivo Komšić, Denis Kuljiš, Martin Špegelj, *Bosnian Report* New series, No: 43-44, Bosnian Institute, Internet, http://www.bosnia.org.uk/bosrep/report_format.cfm?articleid=2965&reportid=167,02/07/2016;
- Deliso Christopher, *The Coming Balkan Caliphate*, Praeger Security International, Westport, 2007.
- Evangelista Mathew (ed.), *Peace Studies: Critical Concepts in Political Science*, Routledge, Oxon, UK, 2005.
- Zizek Slavoj, “NATO, the Left Hand of God”, *Nettime* June 29 1999, Internet, <http://www.lacan.com/zizek-nato.htm>, 06/07/2016;
- Igrutinović Milan, „Zapadna Evropa i raspad Jugoslavije”, u *Građanski rat u Hrvatskoj*, 2013, Br. 9, Udruženje Srba u Hrvatskoj, Beograd, pp. 78–92.
- Ingrao Charles, Emmert, Thomas A., “Response to Josip Glaurdić’s review”, *East European Politics and Societies* Volume 24 Number 2 May 2010, pp. 310–315.
- Janković Slobodan, “Collective Identity and Loyalty to National States in the Balkans”, in: Duško Dimitrijević and Ivona Lađevac (ed.), *Challenges of the 21st Century and the Region*, Proceedings of the Round table Conference, Belgrade 2013, pp. 79–95.

- Carr T.W., "German and US Involvement In The Balkans: A Careful Coincidence of National Policies?", *Presented at the Symposium on the Balkan War*, Yugoslavia: Past and Present, Chicago, August 31-September 1, 1995.
- Kathman Jacob D., "Civil War Diffusion and Regional Motivations for Intervention", *Journal of Conflict Resolution*, December 2011 vol. 55 no. 6, pp. 847–876.
- "Kosovo: Ein deutscher Krieg?", Internet, [http://www.friedensnetz.de/Archiv%20Webseiten/Kosovo /Kosovo2.html](http://www.friedensnetz.de/Archiv%20Webseiten/Kosovo/Kosovo2.html), 15/06/2017;
- Küntzel Matthias, "How Germany paved the way to the Kosovo War", *Contribution to the 2nd International Hearing of the European Tribunal concerning Nato's war against Yugoslavia. Hamburg, April 16, 2000.*
- Magaš Branka, Žanić Ivo, *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991-1995*, Psychology Press, 2001.
- Mates Leo, *Nesvrstanost: Teorija i savremena praksa* (English version: *Nonalignment: Theory and Current Policy*, Institute of International Politics and Economics; Dobbs Ferry, N.Y., Oceana Publications, 1972 - Political Science - 543 pages), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1970.
- Nation R. Craig, *War in the Balkans, 1991-2002*, Strategic Studies Institute (SSI) August 2003.
- Oberg Jan, "The real story: How Milosevic was much more evil than you ever knew # 1", TFF March 12-13, 2006, http://www.oldsite.transnational.org/SAJT/forum/meet/2006/Oberg_Slobo_1.html, 21/06/2016;
- Kivimäki Timo, Kramer Marina, Pash Paul, "The Dynamics of Conflict in the Multi-ethnic State of Bosnia and Herzegovina", *Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)*, Sarajevo 2012.
- Pavković Aleksandar, Radan Peter, *Creating New States: Theory and Practice of Secession*, Routledge, 2016.
- Pevehouse Jon C., Goldstein, Joshua, "Serbian Compliance or defiance in Kosovo? Statistical analysis and realtime predictions", *Journal of Conflict Resolution* August 1999, vol. 43 no. 4, pp. 538–546.

- Posen Bary R., "The War for Kosovo: Serbia's Political-Military Strategy", *International Security*, Vol. 24, No. 4 (Spring 2000), pp. 39–84.
- Popović Nikola, "Kada je počelo razbijanje SFRJ?", in: (Edited by) dr Branislava Knežić, dr Jovan Ćirić, 20 years since the Breaking - Up of the SFRY, Institute of comparative law, Belgrade 2011;
- Radeljić Branislav, "Europe 1989-2009: Rethinking the Break-up of Yugoslavia", p. 116, Internet, http://www.desk.c.u-tokyo.ac.jp/download/es_9_Radeljic.pdf, 07/07/2016;
- Review essay: On the politics of our humanitarian present, *Environment and Planning D: Society and Space* 2013, volume 31, pages 753–760 http://www.forensic-architecture.org/wp-content/uploads/2013/04/Reid-Henry_ReviewEssay.pdf;
- Schnabel Albrecht, Thakur Ramesh (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, United Nations University Press, Tokyo, 2000.
- Thomas Raju G. C. (ed.), *Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, Lexington Books 2003.
- Chossudovsky Michel, *Globalization of Poverty and the New World Order*, Global research 2003.
- Woodward Susan, *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War*, Brookings 1995.
- "Threatened Peoples, Threatened Borders: World Migration and U.S. Policy", Reviewed by *David C. Hendrickson*, *CAPSULE REVIEW* May/June 1996 Issue, Internet, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1996-05-01/threatened-peoples-threatened-borders-world-migration-and-us>, 06/07/2016;

Слободан Јанковић

УМЕШАНОСТ СТРАНОГ ФАКТОРА У БАЛКАНСКИ РАТ И МИР

Резиме

Некадашња социјалистичка Југославија и Блиски исток по расформирању Источног блока бивају изабрани за показна места наредног правца уређења врлог новог света. Поред унутрашњих разлога, аутор разматра улогу страних сила и њихов интерес за разби-распад Југославије и последично стварање низа мањих држава – балканида (Кнежеввић). Аутор посебно истиче улоге САД, Велике Британије, Ватикана и Немачке у распиривању ратова, њиховом трајању и коначно начину решавања. НАТО агресија је између осталог послужила за практиковање и проглашење новог разлога за постојање тог војног савеза. Истовремено то је послужило и за потврду победе и једину могућност Запада да и војно победи једну бившу комунистичку земљу чиме се симболично запечаћује победа. Аутор закључује да је простор бивше Југославије можда послужио као вишенаменско експериментално подручје, уз опаску да је хладни мир на Балкану у кризи од 2016. године.

Кључне речи: Југославија, балкански конфликти, рат за Косово, страни фактори, главна пропаганда, Срби, Хрвати, Косово и Метохија.

* Овај рад је примљен 11.марта 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. маја 2017. године.

Александар Раковић
Институт за новију историју Србије, Београд

ЦРНА ГОРА ОД СЕЦЕСИЈЕ ДО НАТО ПАКТА: ОСВРТ НА НЕСНАЛАЖЕЊЕ РУСКЕ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ (2006–2017)*

Сажетак

Руска државна политика од 2006. до 2017. није показала да се најбоље сналази када је реч о приликама у Црној Гори и стратешким проценама како ову републику придобити за савезника пре и после сецесије Црне Горе из заједничке државе са Србијом. Намере да се режим Мила Ђукановића у посматраном временском оквиру привуче Русији путем политичке подршке и крупних инвестиција није уродио плодом. Насупрот томе, црногорске власти су уложени руски новац користиле против српских и руских националних интереса, а врхунац представља улазак Црне Горе у НАТО пакт. Руска дипломатија је изричито вербално, али пасивно – могуће и декларативно – пружала отпор уласку Црне Горе у НАТО пакт.

Кључне речи: Црна Гора, Русија, НАТО пакт, српски народ, сецесија, окупација.

* Рад је настао у оквиру пројекта Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници (бр. 47027) који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије. Рад је презентован на међународној научној конференцији Југоисточна Европа и евроазијски концепт сарадње коју су 24. марта 2017. у Руском дому у Београду организовале Скупштина народа Русије и Наша Србија.

1. СЕЦЕСИОНИЗАМ ЦРНОГОРСКОГ РЕЖИМА, ОБМАЊИВАЊЕ ЉУДИ И ГАЖЕЊЕ ЗАКЛЕТВЕ

Бивши потпредседник Русије Александар Владимирович Руцкој изјавио је 2016. како је Русија и у првој половини деведесетих година 20. века финансирала црногорског премијера Мила Ђукановића док је био за словенско јединство и православно братство. То је било и време када је Ђукановић стајао на позицијама одбране српског народа и очувања заједничке државе Србије и Црне Горе. Руцкој каже да је Ђукановић тада, само у једној прилици, од Руса добио 10–15 милиона долара и да данас не може да препозна човека с којим је некада имао такву комуникацију.¹

Ђукановић тих година није обмањивао само Русе, већ је варао и српски црквени врх како би у октобру 1997. од српских архијереја добио подршку и победио тадашњег председника Црне Горе Момира Булатовића на председничким изборима у тој републици. Ђукановић је наступио као наводна алтернатива политици председника Савезне Републике Југославије Слободана Милошевића, да би подстакнут америчком подршком након тих избора кренуо ка сепаратизму. Српски патријарх Павле рекао је недуго затим да га је Мило Ђукановић преварио.²

Нови председник Републике Црне Горе Мило Ђукановић положио је 15. јануара 1998. на Цетињу заклетву која је гласила: „Заклињем се да ћу дужност предсједника Републике вршити савјесно и честито, штитити права и слободе човјека и грађанина, бранити суверенитет, безбједност и интегритет Црне Горе и Савезне Републике Југославије по Уставу“.³ Дакле, Мило Ђукановић је погазио заклетву коју је дао јер је разбијао Савезну Републику Југославију, а под његовом командом Република Црна Гора се отцепила из заједничке државе са Републиком Србијом (2006).

1 „Бивши потпредсједник РФ: Ђукановићу сам 1991. г. дао 15 милиона долара за изборе“, *In4s.net*, 5. 12. 2016.

2 Момир Булатовић, *Правила ћутања*, Зограф, Ниш, 2005, стр. 243–258.

3 Божићар И. Миличић, „‘Цијела Европа’ под Орловим кршем“, *Наша борба*, 15. 1. 1998.

Мило Ђукановић се 1998. изричито ставио у службу црногорског сепаратизма, иако се заклео на верност заједничкој држави са Србијом. Све више је преузимао политику Либералног савеза којом је лажима и фалсификатима требало расрбити историјску српску државу Црну Гору, а Црногорцима дати идентитет ближи хрватском што је био вишевековни циљ Римокатоличке цркве.⁴

Опаке сепаратистичке намере Ђукановић није могао да спроведе уколико је Црна Гора сматрана српском државом, а Црногорци саставним делом српског народа. Према писању британског Њу интернешналиста из јула 1999, већ тада је било познато да је црногорски режим ангажовао америчку лобистичку фирму за прљаве послове етничког инжењеринга: „Црна Гора има уговор са Престон Гејтс Елис који треба да јој помогне да обликује идентитет раздвојен од Србијиног“.⁵

Амерички прсти су кључно умешани у процес расрбљавања Црне Горе на прелому 20. и 21. века. У септембру и октобру 2009. сам у име Републике Србије – као државни службеник Министарства вера Републике Србије и члан државне делегације – говорио на годишњем скупу ОЕБС-а у Варшави. Када сам 5. октобра 2009. завршио представљање реферата, пришао ми је шеф америчке делегације др Мајкл Холцел, дугогодишњи саветник за спољну политику америчког потпредседника Џозефа Бајдена, и рекао да хоће са мном разговор у четири ока. Поред осталог тада ми је казао да је „Црна Гора мала“, да ће уласком у НАТО и Европску унију „брзо подићи стандард и Срба ће бити све мање“. На моју констатацију да је Црна Гора историјска држава српског народа Холцел је одговорио: „То је било некад“.⁶

Када се идентитетски проблем укрсти са менталитетским особинама које постоје код делова становништва у Црној Гори – реч је о пљачки као привредној грани – поставља се важно питање да ли је Запад Црној Гори наменио улогу мафијашке антидржаве Србији?

4 Dominik Mandić, *Crvena Hrvatska*, Ziral, Čikago–Rim 1973, str. 7, 326.

5 Richard Swift, “Lies And The Laptop Bombardiers”, *New Internationalist*, issue 314, July 1999.

6 Из личних белешки.

2. ПРИМЕРИ ИНВЕСТИЦИЈА ИЗ РУСИЈЕ У ЦРНУ ГОРУ ПРЕД РЕФЕРЕНДУМ О СЕЦЕСИЈИ И КАО ПОДРШКА СЕЦЕСИЈИ

Црна Гора је тада, као што је и сада, била земља у којој је због недостатка правних прописа цветала корупција.⁷ С тим у вези била је мета разноразних интереса оних који су у њој видели могућност економских шпекулација. То би било лакше уколико би била истргнута из заједничке државе са Србијом како би се осујетило да Београд у неком моменту покуша да среди прилике у Црној Гори. Амерички лобиста Пол Манафорт признао је да је 2006. склопио уговор с руским олигархом Олегом Дерипаском на 10 милиона долара, а један од циљева је била подршка Црној Гори да напусти заједничку државу са Србијом.⁸ Балкан инсајт је писао како је руска држава пред референдум у Црној Гори дала црногорском режиму позајмицу од 300 милиона долара да би био ревитализован Комбинат алуминијума Подгорица.⁹ Руцкој такође помиње око 300 милиона долара који су у Црној Гори нестали без трага.¹⁰ Манафорт, међутим, каже да Дерипаскина подршка сецесији Црне Горе није наилазила на симпатије председника Русије Владимира Путина који је био наклоњен опстанку заједничке државе Србије и Црне Горе.¹¹

Референдум о независности Црне Горе одржан је 21. маја 2006. и завршен је победом сепаратистичких снага. За независну Црну Гору је гласало 55,5% изашлих, а за заједничку државу са Србијом 44,5% изашлих на референдум. Јован Маркуш је приредио зборник докумената Бијела књига: референдум у Црној Гори 2006 којим је указао на озбиљне

7 Antonio Violante, "Under Pressure: The Impact of Russian Tourism Investment in Montenegro", in: *Tourism and Geopolitics: Issues and Concepts from Central and Eastern Europe* (editor: Derek R Hall), CAB International, Wallingford, UK–Boston USA, 2017, p. 91.

8 Jeremy Diamond, "Manafort pushes back on report he worked to help Putin's government", *CNN.com*, 23. 3. 2017.

9 Dušica Tomović, "Trump Campaign Chief 'Worked for Montenegrin Independence'", *Balkan Insight*, 12. 4. 2017.

10 „Бивши потпредседник РФ: Ђукановићу сам 1991. г. дао 15 милиона долара за изборе“, *In4s.net*, 5. 12. 2016.

11 Jeremy Diamond, "Manafort pushes back on report he worked to help Putin's government", *CNN.com*, 23. 3. 2017.

процедуралне пропусте који су довели до победе сепаратиста. Наиме, било је дозвољено гласање бошњачкој и албанској дијаспори која је у 160 авиона прекоокеанским летовима стигла у Црну Гору. С друге стране, није дозвољено право гласа на референдуму за око 264.000 црногорских држављана који су живели у Републици Србији. Да је све било урађено сасвим по прописима, врло лако би било прескочено око 45.000 гласова, колико су сепаратисти имали више од присталица заједничке државе.¹² Већина православних у Црној Гори, државотворног народа, гласала је за заједничку државу отприлике у промену 54,5% за заједничку државу против 45,5% за сецесију Црне Горе. Гласови мањинских заједница преокренули су резултат референдума у корист сепаратиста. Заједничка држава Србије и Црне Горе распала се после 88 година постојања (1918–2006).¹³

Русија је била четврта земља по реду, и прва светска сила, која је признала сецесију Црне Горе (10. јун 2006), два дана пре но што су то учиниле Сједињене Америчке Државе и пет дана пре но што је то учинила Република Србија. С обзиром на потезе који су следили, да руски капитал доминира самосталном Црном Гором, одлука званичне Москве о брзом признавању црногорске самосталности била је логична.

3. ИНВЕСТИЦИЈЕ ИЗ РУСИЈЕ У ЦРНУ ГОРУ НАКОН СЕЦЕСИЈЕ

Црна Гора је од 2008. до 2013. била кључна тачка за руске инвестиције.¹⁴ Амерички Глоуб енд мејл је писао, како су немачки стручњаци говорили, да је 2010. црногорска економија била „чврсто у руским рукама“.¹⁵

Руси и остали странци су отварали компаније како би куповали имовину јер је, према црногорским законима, нису

12 Бијела књига: референдум у Црној Гори 2006, приредио Јован Маркуш, *Народна мисао*, Подгорица, 2007, стр. 1045.

13 Александар Раковић, *Срби и религијски интервенционизам 1991–2015: Политички аспекти верских изазова српској држави и цркви после распада Југославије*, Хришћански културни центар, Београд, 2015, стр. 98.

14 Antonio Violante, *нав. дело*, стр. 93.

15 Eric Reguly, “Montenegro’s Russian connection weakens”, *The Globe and Mail*, 30. 8. 2014.

могли поседовати као физичка лица. Стога су у Црној Гори ницала фиктивна пословна друштва како би се остварило право на куповину некретнина. Антонио Виоланте пише у књизи Туризам и геополитика да је порекло руског новца, којим су куповане црногорске некретнине, било сумњиво. Московска штампа је 2012. писала да руски грађани поседују чак 40% некретнина на црногорском приморју, а Централна банка Русије је 2013. објавила да је трећина страних инвестиција у Црну Гору –које су износиле 1,1 милијарду америчких долара – долазила из Русије.¹⁶

За званичну Црну Гору, која је само неискрено и интересно црпла руске финансијске ресурсе, тај процес је морао да се сасече. Благоје Граховац, саветник председника Скупштине Црне Горе Ранка Кривокапића, казао је да онај ко контролише токове новца контролише и политичке токове. Власт Мила Ђукановића је искористила украјинску кризу (2013) да направи потпуни заокрет против Руса, уведе санкције Русији и започне антируску кампању. Званична Русија се томе успротивила, а одговор црногорског режима је био како није реч о антируским корацима, већ да се Црна Гора понаша у складу са својим „националним приоритетима и циљевима који су европске и евроатлантске интеграције“. У исто време, председник Владимир Путин је 2013. потписао указ којим је руским функционерима забрањено да поседују некретнине изван Русије. То је приморало руске званичнике, који су поседовали имовину у Црној Гори, да је продају.¹⁷

Министар туризма Бранимир Гвозденовић казао је 2014. да Црна Гора „прижељкује инвестиције из Европске уније, јер је то природни пут за земљу која је кандидат“. Црна Гора је у потпуности отворила карте и показала изричиту намеру да, поред приступања Европској унији, приступи и НАТО пакту. Глоуб енд мејл је писао како је 2014. било извесно да је највећи инвеститор у Црној Гори канадски милијардер Питер Манк, да су широм отворена врата за инвеститоре с Блиског истока и Персијског залива.¹⁸

16 Antonio Violante, *нав. дело*, стр. 89–92.

17 *Исто*, стр. 89–93.

18 Eric Reguly, “Montenegro’s Russian connection weakens”, *The Globe and Mail*, 30. 8. 2014.

С друге стране, Олег Дерипаска који је као власник Комбината алуминијума Подгорица (2005–2013) доживео фијаско, тужио је црногорску државу Арбитражном трибуналу у Бечу где је због промашених послова у Црној Гори тражио надокнаду штете од чак 900 милиона евра. Арбитражни трибунал у Бечу је у јануару 2017. одбацио Дерипаскине захтеве.¹⁹ Олег Дерипаска, некад Ђукановићев сарадник на разбијању заједничке државе Србије и Црне Горе, агитовао је од 2015. јавно против црногорских интеграција у европске и евроатлантске структуре.²⁰ Сигурно не из идеолошког убеђења, већ због тога што га је Ђукановићев режим насамарио.

4. ЦРНА ГОРА НА ПУТУ КА НАТО ПАКТУ; ПАСИВНО И ДЕКЛАРАТИВНО РУСКО ПРОТИВЉЕЊЕ

Црна Гора је 14. децембра 2006. самостално приступила Партнерству за мир, а потом је у наредних десет година корак по корак напредовала ка чланству у НАТО пакту. Министри спољних послова НАТО држава су 25. јуна 2014. донели одлуку да се са Црном Гором интензивирају разговори који би водили ка позиву за чланство у евроатлантском савезу. Потом су 2. децембра 2015. донели одлуку да се Црној Гори упути позив да постане пуноправна чланица НАТО пакта па је званичан позив упутио генерални секретар НАТО пакта Јенс Столтенберг. Министар спољних послова Црне Горе Игор Лукшић послао је 24. марта 2016. писмо Столтенбергу којим је Црна Гора прихватила да буде чланица НАТО пакта. На састанку министара спољних послова држава НАТО пакта 19. маја 2016. државе чланице су потписале Протокол о приступању Црне Горе НАТО пакту који је требало да буде ратификован од стране држава чланица евроатлантске алијансе.²¹

19 "Arbitration in Vienna dismissed the claim of the company Mr. Deripaska to Montenegro", *Russia News Today*, 16. 1. 2017.

20 Kenneth Rapoza, "Another Russian 'Friend' Readies For NATO, But Corporate Scandals May Prove Costly", *Forbes*, 29. 11. 2015.

21 Видети секцију кључни датуми на сајту Natomontenegro.me.

Исланд и Словенија су први ратификовали Протокол о приступању Црне Горе НАТО пакту (8. јун 2016) а потом су до средине априла 2017. протокол ратификовале све државе евроатлантске алијансе осим Шпаније која би то требало да учини до Самита НАТО пакта који се одржава 24–25. маја 2017. у Бриселу. Очекује се да Црна Гора почетком јуна 2017. постане пуноправна чланица НАТО пакта чим се испуне сви процедурални рокови у земљама чланицама.

Руска дипломатија је била гласно против уласка Црне Горе у НАТО пакт. Али Руси никада нису усмерили своју снагу да то спрече, а њихово противљење је највероватније било само декларативно. Током 2016. појавила се закаслела иницијатива врха Јединствене Русије, коју је саопштио Сергеј Железњак, да би Република Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Република Македонија требало да створе „Балканску четворку“ неутралних држава – концепција Б4.²²

Даље, српски политички лидери у Црној Гори, Андрија Мандић и Милан Кнежевић, у „монтитајтоновском сценарију“ оптужени су да су, заједно с припадницима руских служби, имали намеру да на дан парламентарних избора у Црној Гори изврше пуч и спрече улазак Црне Горе у НАТО (16. октобар 2016). И Срби и званична Русија су демантовали да је било покушаја пуча. Ирски спољнополитички новинар Финијан Канингем објавио је да такозвани пучистички сценарио у Црној Гори подсећа на „британске обавештајне дезинформације“ како би се дао замах намерама да Црна Гора буде насилно увучена у НАТО пакт.²³ Истраживање америчке компаније Галуп из 2016. је показивало да мањина од 21% грађана Црне Горе види НАТО пакт као заштиту, да већина од 29% грађана Црне Горе сматра НАТО пакт претњом, а да чак 35% грађана Црне Горе не види НАТО пакт ни као заштиту ни као претњу.²⁴

Чак и у таквим околностима западна војна машинерија није имала намеру да застане са насилним увлачењем Црне Горе у НАТО пакт. На већину земаља НАТО пакта Русија

22 Виктор Салтиков, „Железњак: Концепција Б4 је важан корак ка безбедности на Балкану“, *Руска реч*, 7. 12. 2016.

23 Finian Cunningham, “All aboard reckless bandwagon blaming Russian subversion”, *RT.com*, 21. 2. 2017.

24 Michael Smith, “Most NATO Members in Eastern Europe See It as Protection”, *Gallup.com*, 10. 2. 2017.

није могла имати никакав утицај, међутим у преломним месецима, када се одлучивало у уласку Црне Горе у НАТО, могла је да искористи утицај према две највеће државе евроатлантске алијансе – Сједињеним Америчким Државама и Турској. Међутим, изгледа да су све руске наде биле усмерене ка томе да ће Доналд Трамп испунити предизборна обећања и одустати од ширења НАТО пакта. Уколико је тако, руска позиција је била пасивна.

Иако су после покушаја пуча у Турској (15. јул 2016), турске власти затегле односе са Сједињеним Америчким Државама, а отоплиле односе са Русијом, Турска је 9. септембра 2016. ратификовала Протокол о приступању Црне Горе НАТО пакту.²⁵ Нису примећене никакве намере да Русија тим путем блокира Црну Гору и искористи прилику која је настала пошто је Турска у јулу 2016. изоловала америчке снаге у бази Инцирлик што је довело до велике кризе између званичне Анкаре и Обамина администрације.²⁶

Амерички председник Барак Обама је 28. јуна 2016. упутио предлог Сенату да ратификује Протокол о приступању Црне Горе НАТО пакту. Међутим, тај предлог није стигао на дневни ред до председничких избора у Сједињеним Америчким Државама који су одржани 8. новембра 2016. На изборима је победио Доналд Трамп који је заузео став да је „НАТО застарео“.²⁷ Трамп је обећао да ће поправити америчко-руске односе.²⁸

Брајтбарт, портал који је био у власништву Трамповог главног стратега Стивена Бенона, објавио је 7. децембра 2016. текст под насловом „Црногорски насртај за пријем у НАТО може довести до обрачуна Трампа и републиканаца у Конгресу“. У тексту стоји да су сви сенатори демократа за пријем Црне Горе у НАТО пакт, а да међу републиканским сенаторима „опстају неслагања“ по том питању. Стога, пише аутор текста Нил Мекејб, може доћи до „непријатне ситуације“

25 “Turkey ratifies Protocol on Montenegro’s Accession to NATO”, *Gov.me*, 9. 9. 2016.

26 John Vandiver, “Turkey closes airspace over Incirlik, grounding US aircraft at base”, *Stars & Stripes*, 16. 7. 2016.

27 Mary Dejevsky, “Donald Trump is right about one thing: Nato is obsolete”, *The Independent*, 7. 4. 2016.

28 Roland Oliphant, David Millward, “Donald Trump and Vladimir Putin ready to hold summit following historic phone call”, *The Telegraph*, 28. 1. 2017.

између администрације Доналда Трампа и дела републиканских сенатора који подржавају пријем Црне Горе у НАТО пакт.²⁹ Сенатор Ренд Пол, који је имао подршку сенатора Мајка Лија, блокирао је од децембра 2016. до марта 2017. ратификацију Протокола о приступању Црне Горе НАТО пакту.³⁰ За то је извесно, бар неко време, имао Трампову подршку, јер су чак и ноторне присталице приступа Црне Горе НАТО пакту – попут Мајкла Холцела – исказивале бојазан да би нови амерички председник могао да стави вето на позитивну одлуку Сената.³¹

Међутим, намере Доналда Трампа да отопли односе са Владимиром Путином пале су у други план након што је „дубока држава“ отворила низ афера о везама чланова његовог кабинета и окружења с руским структурама. Трампов саветник за националну безбедност, генерал Мајкл Флин, средином фебруара 2017. морао је да поднесе оставку,³² а шеф Трампове председничке кампање Пол Манафорт је због веза с Русима био изложен медијском линчу.³³ Поред осталог, и због тога је државни секретар Рекс Тилерсон 7. марта 2017. писао Сенату да усвоји Протокол о приступању Црне Горе НАТО пакту.³⁴ Амерички сенатори су 28. марта 2017. убедљивом већином од 97:2 изгласали ратификацију Протокола о приступању Црне Горе НАТО пакту.³⁵ Трамп је 11. априла 2017. потписао ратификацију тог протокола.³⁶ Од најаве да је Трамп спреман на обрачун са сенаторима око приступа

29 Neil W McCabe, “Montenegro’s Push to Join NATO May Set Up Trump-GOP Congress Showdown”, *Breitbart.com*, 7. 12. 2016

30 Jeanne Shaheen, “Statement on Senate Blocking Approval of Montenegro’s Accession to NATO”, *Shaheen.senate.gov*, 10. 12. 2016; Amber Phillips, “Rand Paul calls John McCain ‘unhinged’ after McCain says Paul is working for Putin”, *The Washington Post*, 16. 3. 2017.

31 Michael Haltzel, “Montenegro Tests U.S. Foreign Policy Independence”, *The Huffington Post*, 30. 1. 2017.

32 Julian Borger, “Trump security adviser Flynn resigns after leaks suggest he tried to cover up Russia talks”, *The Guardian*, 14. 2. 2017.

33 Kenneth P. Vogel, David Stern, “Authorities looked into Manafort protégé”, *Politico.com*, 8. 3. 2017.

34 Patricia Zengerle, “Exclusive: Tillerson urges Senate ratification of Montenegro’s NATO membership”, *Reuters.com*, 21. 3. 2017.

35 Patricia Zengerle, “Montenegro NATO accession clears hurdle in U.S. Senate”, *Reuters.com*, 27. 3. 2017.

36 Sean Spicer, “Statement by the Press Secretary on Montenegro’s NATO Accession Protocol”, *WhiteHouse.gov*, 11. 4. 2017.

Црне Горе НАТО пакту није више било ништа. Подлегао је „дубокој држави“ с којом је имао намеру да се обрачуна.

5. ЛИЧНИ ПОГЛЕД КАО УЧЕСНИКА У ДОГАЂАЈИМА

Руска политика је током 2016. и почетком 2017. године давала уверења Србима у Црној Гори и црногорским миротворним покретима да није све готово, те да има шансе да се заустави пут Црне Горе у НАТО пакт. Ово могу да говорим и из прве руке јер сам био једини Србин из Србије који је био у неформалном тиму за спречавање насилног увођења Црне Горе у НАТО пакт.

Поред осталог, био сам аутор елабората послатог 24. фебруара 2017. председничкој администрацији, сенаторима, конгресменима и јавности Сједињених Америчких Држава у којем су деконструисане лажи о напретку Црне Горе ка НАТО пакту презентоване Сенату од стране Хојта Брајана Јиа, заменика помоћника секретара из Бироа за европске и евроазијске послове Стејт департмента, и др Мајкла Карпентера, заменика помоћника секретара за безбедност за Русију, Украјину и Евроазију у Секретаријату за одбрану Сједињених Америчких Држава. Елаборат је био укључен уз писмо Андрије Мандића и Милана Кнежевића, те послат најпре Стивену Бенону, Ренду Полу и Мајку Лију.³⁷ Идеју за писање елабората ми је дао др Владимир Божовић, професор Природно-математичког факултета Универзитета Црне Горе и председник Извршног одбора Матице српске у Црној Гори.

Пошто је средином марта 2017. постало јасно да ће америчка администрација ипак ићи ка насилном увођењу Црне Горе у НАТО пакт, 21. марта 2017. упутио сам писмо председнику Уније за неутралност Црне Горе Гојку Раичевићу да пронађе партнере у Холандији за расписивање референдума о опозивању одлуке холандског парламента о ратификацији

37 Из личне документације, Aleksandar Raković, “Elaborate to the Presidential Administration, Senators and Congressmen of the United States of America – Deconstruction of false claims presented to the U. S. Senate”. Attached to the Letter of Andrija Mandić and Milan Knežević sent on 24 February 2017 to Stephen K Bannon and others. Видети: www.rakovic.rs/images/pdf/rakovic-elaborate.pdf и <http://www.rakovic.rs/images/pdf/steve-bannon.pdf>.

Протокола о приступању Црне Горе НАТО пакту.³⁸ Имао сам на уму референдум од 6. априла 2016. када су Холанђани одбацили Споразум о придруживању Украјине Европској унији. Тада је натполовична већина изашлих грађана гласала за то да Украјина не може да буде придружена Европској унији – 61% против придруживања, а 38,21% за придруживање. Влада Холандије је поштовала исказану вољу грађана чиме је окончан процес придруживања Украјине иако је споразум претходно ратификовало 27 чланица Европске уније.³⁹

Раичевић и ја смо 6. априла 2017. отпутовали у Холандију где смо у Амстердаму, Ротердаму, Хагу и Зандаму покушали да нађемо партнерску организацију која би била заинтересована да прикупи 10.000 потписа холандских грађана за покретање процедуре о референдуму као загарантованог уставног права, а потом и 300.000 потписа холандских грађана за окончање процедуре за расписивање референдума.⁴⁰ Осим подршке коју је дала Српска православна црква, најаве да би подршку могла да пружи малена Нова комунистичка партија Холандије и ситних симпатија холандских анархиста, није било простора да се за ту тему заинтересују странке и покрети са значајном инфраструктуром. Иницијатива је с недовољним бројем потписа 14. априла 2017. симболично предата холандским властима како би се показало да је у Холандији начињен корак више у процесу ка расписивању референдума у односу на прилике у Црној Гори, где режим није имао никакву намеру ни да разматра било какву иницијативу.⁴¹ Било је извесно, наравно, да би Ђукановићева власт на референдуму у Црној Гори доживела пораз.

За обе поменуте акције у Сједињеним Америчким Државама и Холандији руска страна није имала намеру да пружи помоћ у остваривању контаката који би били од користи. Руси су се очигледно клонили било каквих јавних иницијатива да им западни партнери не би приговарали како се мешају у црногорске прилике. Ти аргументи не делују убедљи-

38 Из личне документације, *Писмо Гојку Раичевићу*, 21. март 2017.

39 “Dutch voters reject EU treaty with Ukraine in non-binding referendum”, *BNO News*, 6. 4. 2016.

40 „Раковићево предавање у Холандији: Референдум корисно решење за ЦГ и НАТО“, *In4s.net*, 10. 4 2017.

41 Из личних белешки.

во управо због тога што се Запад изричито мешао не само у постјугословенске прилике, већ и у прилике у руском свету. Русија може имати потпуно другачији спољнополитички приступ, али се то може показати као неделотворно.

Није било пријатно чути шефа руске дипломатије Сергеја Лаврова када је 23. марта 2017. говорио о приступању Црне Горе НАТО пакту као о свршеном чину.⁴² Посебно због тога што су српска страна у Црној Гори и црногорски миротворни покрети видели у Русији партнера који се залаже за исте циљеве. Lider Покрета за неутралност Црне Горе Марко Милачић је 10. априла 2017. пред спушким затвором запалио НАТО заставу и отишао на издржавање двадесетодневне казне коју му је прописао црногорски режим.⁴³ Улазак Црне Горе у НАТО пакт, против већинске воље грађана Црне Горе, биће од стране великог броја људи третиран као евроатлантска окупација или чак појава налик анексији јер се део државног суверенитета предаје мултинационалном војном савезу.

6. ЗАКЉУЧАК

Питање је, наравно, како је Русија мислила да неће бити изиграна у сарадњи с Милом Ђукановићем? Ради се о човеку који је просрпски идентитет заменио антисрпским, који је неколико пута мењао политичке стране, који је више пута газио своју реч, који је погазио сопствену заклетву, који је обмањивао грађане Црне Горе, Србију, архијереје Српске православне цркве, руске тајкуне и на крају руску државну политику.

Руски стратеги су наивно мислили како капиталом могу да контролишу Црну Гору. Ђукановићев режим је руске инвестиције користио подједнако против српских и руских интереса у Црној Гори, извесно и за лобирање којим је Црној Гори отворен пут у НАТО пакт. Русија очито није довољно проучила карактере људи с којима је сарађивала у Црној Гори. Уколико јесте, онда је питање како је могла да се упус-

42 "Unclear How Montenegro NATO Accession to Boost Alliance's Security – Lavrov", *Sputniknews.com*, 23. 3. 2017.

43 „Милачић испред спушког затвора запалио заставу НАТО-а“, Радио-телевизија Србије, 10. 4. 2017.

ти у авантуру с човеком који је обмануо све које је могао да обмане. Русија се у Црној Гори није снашла.

При томе не треба сметнути са ума да и у Москви има бочних удара који не доприносе да се стабилизује државна политика Русије према Балканском полуострву. Такав је, на пример, случај с поглављем „Република Косово“ у зборнику Централна и Југо-Восточна Европа. Конец XX – начало XXI вв. Аспекти общественно-политического развития. Историко-политологический справочник који је 2015. објавио Институт за славистику Руске академија наука. Сепаратистичка администрација косовско-метохијских Албанаца приказана је у овом зборнику као независна држава – заједно са осталим независним државама централне и југоисточне Европе – упркос томе што Русија није признала албанску сецесију на Косову и Метохији.⁴⁴ Мало је рећи да је ово инцидент који не би смео да се догоди ни у оквиру научне, ни у оквиру државне мисли Русије. Да ли је случајан?

На концу, концепција Б-4 је извесно доживела неуспех и не треба је после уласка Црне Горе у НАТО пакт сводити на концепцију Б-3 или Б-2. Не треба се на тај начин поигравати с националним интересима српског народа. Срби сами треба да утврде свој национални циљ који би дугорочно морао да буде уједињење Републике Србије, Републике Српске и Црне Горе. И Републици Македонији треба понудити могућност да буде у неком виду савеза с преостале три републике уколико македонски народ жели да буде повезан са српским народом.

Литература

- Лична документација и белешке.
Искендеров Петр Ахмедович, „Република Косово“, Централна и Југо-Восточна Европа. Конец XX–начало XXI вв. Аспекти общественно-политического развития. Историко-политологический справочник, Институт славяноведения РАН–Издательство

44 Петр Ахмедович Искендеров, „Република Косово“, *Централна и Југо-Восточна Европа. Конец XX – начало XXI вв. Аспекти общественно-политического развития. Историко-политологический справочник*, ответственный редактор Константин Владимирович Никифоров, Институт славяноведения РАН–Издательство Нестор-История, Москва–Санкт-Петербург, 2015, стр. 456–466.

- Нестор-История, Москва–Санкт-Петербург, 2015, стр. 456–466.
- Маркуш Јован (прир.), Бијела књига: референдум у Црној Гори 2006, Народна мисао, Подгорица, 2007.
- Раковић Александар, Срби и религијски интервенционизам 1991–2015: Политички аспекти верских изазова српској држави и цркви после распада Југославије, Хришћански културни центар, Београд, 2015.
- Салтиков Виктор, „Железњак: Концепција Б4 је важан корак ка безбедности на Балкану“, Руска реч, 7. 12. 2016.
- „Бивши потпредсједник РФ: Ђукановићу сам 1991. г. дао 15 милиона долара за изборе“, *In4s.net*, 5. 12. 2016.
- „Милачић испред спушког затвора запалио заставу НАТО-а“, Радио-телевизија Србије, 10. 4. 2017.
- „Раковићево предавање у Холандији: Референдум корисно решење за ЦГ и НАТО“, *In4s.net*, 10. 4. 2017.
- Borger Julian, “Trump security adviser Flynn resigns after leaks suggest he tried to cover up Russia talks”, *The Guardian*, 14. 2. 2017.
- Bulatović Momir, *Pravila ćutanja*, Zograf, Niš, 2005.
- Cunningham Finian, “All aboard reckless bandwagon blaming Russian subversion”, *RT.com*, 21. 2. 2017.
- Dejevsky Mary, “Donald Trump is right about one thing: Nato is obsolete”, *The Independent*, 7. 4. 2016.
- Diamond Jeremy, “Manafort pushes back on report he worked to help Putin’s government”, *CNN.com*, 23. 3. 2017.
- Haltzel Michael, “Montenegro Tests U.S. Foreign Policy Independence”, *The Huffington Post*, 30. 1. 2017.
- Mandić Dominik, *Crvena Hrvatska*, Ziral, Џикаго–Рим 1973.
- McCabe Neil W, “Montenegro’s Push to Join NATO May Set Up Trump-GOP Congress Showdown”, *Breitbart.com*, 7. 12. 2016.
- Miličić Božidar I, „‘Cijela Jevropa’ pod Orlovim kršem“, *Naša borba*, 15. 1. 1998.
- Oliphant Roland, Millward David, “Donald Trump and Vladimir Putin ready to hold summit following historic phone call”, *The Telegraph*, 28. 1. 2017.

- Phillips Amber, "Rand Paul calls John McCain 'unhinged' after McCain says Paul is working for Putin", *The Washington Post*, 16. 3. 2017.
- Rapoza Kenneth, "Another Russian 'Friend' Readies For NATO, But Corporate Scandals May Prove Costly", *Forbes*, 29. 11. 2015.
- Reguly Eric, "Montenegro's Russian connection weakens", *The Globe and Mail*, 30. 8. 2014.
- Shaheen Jeanne, "Statement on Senate Blocking Approval of Montenegro's Accession to NATO", *Shaheen.senate.gov*, 10. 12. 2016.
- Smith Michael, "Most NATO Members in Eastern Europe See It as Protection", *Gallup.com*, 10. 2. 2017.
- Spicer Sean, "Statement by the Press Secretary on Montenegro's NATO Accession Protocol", *WhiteHouse.gov*, 11. 4. 2017.
- Swift Richard, "Lies And The Laptop Bombardiers", *New Internationalist*, issue 314, July 1999.
- Tomović Dušica, "Trump Campaign Chief 'Worked for Montenegrin Independence'", *Balkan Insight*, 12. 4. 2017.
- Vandiver John, "Turkey closes airspace over Incirlik, grounding US aircraft at base", *Stars & Stripes*, 16. 7. 2016.
- Violante Antonio, "Under Pressure: The Impact of Russian Tourism Investment in Montenegro", *Tourism and Geopolitics: Issues and Concepts from Central and Eastern Europe*, CAB International, Wallingford, UK–Boston USA, 2017, str. 87-96.
- Vogel Kenneth P., Stern David, "Authorities looked into Manafort protégé", *Politico.com*, 8. 3. 2017.
- Zengerle Patricia, "Exclusive: Tillerson urges Senate ratification of Montenegro's NATO membership", *Reuters.com*, 21. 3. 2017.
- Zengerle Patricia, "Montenegro NATO accession clears hurdle in U.S. Senate", *Reuters.com*, 27. 3. 2017.
- "Dutch voters reject EU treaty with Ukraine in non-binding referendum", *BNO News*, 6. 4. 2016.
- "Turkey ratifies Protocol on Montenegro's Accession to NATO", *Gov.me*, 9. 9. 2016.

“Unclear How Montenegro NATO Accession to Boost Alliance’s Security – Lavrov”, *Sputniknews.com*, 23. 3. 2017.

Aleksandar Rakovic

MONTENEGRO FROM SECESSION TO NATO: REFLECTION ON THE DISORIENTATION OF THE RUSSIAN FOREIGN POLICY (2006–2017)

Resume

Since 1997 the Montenegrin regime led by Milo Đukanović performs de-Serbization of Montenegro, a historical state of ethnic Serbs. Đukanović follows the same path much used by the Roman Catholic Church in the past and present. Together with the West, some Russian tycoons financially supported secession of Montenegro from common state with Serbia in 2006 and therefore widely opened the door for de-Serbization of Montenegro. This ethnic engineering today is firmly supported by the United States of America. Montenegro’s accession to NATO was seen by some in American administration as the best way for de-Serbization of Montenegrins.

The process was totally overlooked by the Russian state which falsely considered that Montenegro can be into its sphere of influence, mostly by large investments. Montenegro accepted Russian money, investors and tourists, but rejected ideas on Russian–Montenegrin nearness. In such situation, between 2006 and 2017, Russian state policy hasn’t been able to show that can manage in the best possible way the situation in Montenegro and strategic evaluations on how to gain this republic as an ally before and after the secession of Montenegro from common state with Serbia.

Intentions to attract the political regime of Milo Đukanović to Russia in the mentioned time frame through political support and large investments not just haven’t been fruitful. On the contrary, Montenegrin authorities have used the invested Russian

money against Serbian and Russian national interests and the culmination of this is the accession of Montenegro to NATO despite explicit disapproval of Russia. Russian diplomacy resisted accession of Montenegro into NATO strictly verbally, still passively – and possibly declaratively.

Keywords: Montenegro, Russia, NATO, the Serbian people, secession, occupation.

■
* Овај рад је примљен 13.априла 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. маја 2017. године.

Ирина Милутиновић
Институт за европске студије Београд

МЕДИЈСКИ СИСТЕМ И НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС У КОНТЕКСТУ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА: СТАЊЕ И ПЕСРПЕКТИВЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ*

Сажетак

У раду су систематизоване главне карактеристике медијског система Републике Српске, који функционише у оквиру јединственог регулаторног оквира Босне и Херцеговине. Предмет рада су различити аспекти овог медијског модела у транзицији: регулаторни акти и саморегулаторне мере, медијско власништво, слобода медија. Циљ рада је да се, узимајући у обзир афинитете и преференције медијске публике, артикулишу предлози за оснаживање аутентичног националног интереса у медијском систему који се мења у складу са захтевима евроинтеграцијских процеса. Корпус теоријских извора обухвата радове засноване на релевантним емпијским истраживањима. Применом анализе медијског дискурса и упоредне анализе правних докумената идентификовани су основни недостаци који су произаили из процеса транзиције медијског система Републике Српске у складу са европским стандардима. Закључујемо да успешно спровођење демократске медијске трансформације захтева консеквентније спровођење неколико мера у наредном пери-

* Рад је део истраживања на пројекту Института за европске студије у Београду, ев. бр. 179014, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

оду: реформу медијске регулативе потребно је довршити на начин који осигурава њену примену у пракси и уважавајући демократску вољу грађана; положај јавних емитера потребно је поправити фактичком финансијском и управљачком самосталношћу; обезбедити транспарентност власништва над медијима и спречити сукоб интереса антимонополским одредбама; оснажити механизме медијске саморегулације.

Кључне речи: медијски систем у транзицији, европска медијска политика, национални интерес, Република Српска, Босна и Херцеговина.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Као чланица Савета Европе (2002) и потписница Споразума о стабилизацији и придруживању (2008), Босна и Херцеговина је трасирала своју стратешку европску оријентацију и обавезала се на поштовање дефинисаног оквира за имплементацију реформи којима ће се прилагодити захтевима Европске уније. У складу с тим опредељењем, Влада Републике Српске је 2007. године донела Одлуку о поступку и начину усклађивања законодавства Републике Српске са законодавством Европске уније, које подразумева и обавезу хармонизације регулативе са *Acquis Communautaire* у медијској области.

У својим годишњим извештајима Европска комисија оцењује да је институционална структура БиХ нефункционална и подложна разноликом тумачењу, што реформски процес чини компликованим и успореним (2011);¹ ситуација у земљи је описана као лоша и хаотична услед недостатка заједничке визије у држави (2013),² док се 2016. године напредак оцењује као „одређени ниво припремљености у погледу

1 *Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću: Strategija proširenja i ključni izazovi 2010–2011*, Brisel, 9. 11. 2010, Internet, <http://www.dei.gov.ba/dei/dokumenti/prosirenje/default.aspx?id=12162&langTag=bs-BA>, стр. 41–47, 5/3/2017.

2 *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014*, Brussels, 16. 10. 2013, Internet, <http://www.dei.gov.ba/dei/dokumenti/prosirenje/default.aspx?id=12661&langTag=bs-BA>, стр. 19–20, 3/6/2017.

права на слободу изражавања“.³ Европска комисија скреће пажњу на политичке, институционалне и економске притиске на медије у БиХ, појаву застрашивања новинара, финансијску нестабилност јавног РТВ сервиса и недостатак транспарентности власништва над медијима.

У Уставу БиХ је одређена као „демократска држава која функционише у складу са законом и на основу слободних и демократских избора“.⁴ Дејтонски мировни споразум (1995) гарантује висок степен самосталности за оба ентитета. Сложена институционална структура и етничко-територијална подељеност друштва на три конститутивна народа БиХ одражава се на плану медијског система. Јавна сфера је подељена по етно-политичким заједницама чији интереси управљају израдом законских предлога у области медија. Званичници из Европске уније фрагментирани систем креирања политика препознају као један од кључних фактора успоравања БиХ на путу евроинтеграција и подстичу приступ „целовите владе“. Стога су медијске иницијативе Републике Српске, које се опиру централизацији, неретко предмет критика званичника ЕУ.

2. ЕВРОПСКА МЕДИЈСКА ПОЛИТИКА У ФУНКЦИЈИ ДЕМОКРАТИЗАЦИЈЕ

Европску медијску политику креирају Савет Европе и Европска комисија кроз стандарде који су изражени у форми обавезујућих директива и необавезујућих препорука. Европски регулаторни оквир за област медија укључује низ међународних докумената утемељених на вредностима које су промовисане у Универзалној декларацији о правима човека (1948) и Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода (1950) и односе се на гарантовање слободе мишљења и изражавања. Такозвана европска пракса или европски стандарди представљају јединствен и обавезан ре-

3 *Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2016. godinu uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija. Saopštenje o politici proširenja EU za 2016. godinu*, Internet, http://www.dei.gov.ba/dei/media_servis/vijesti/default.aspx?id=17656&lang-Tag=bs-BA, Brisel, 9. 11. 2016, стр. 21, 3/6/2017.

4 *Ustav Bosne i Hercegovine*, Aneks IV Општег оквирног споразума за мир у Bosni i Hercegovini у *Sl. glasnik BiH*, br. 25/2009 – Amandman I, čl. 1 st. 2.

гулаторни оквир развоја медијске сфере, како у државама интегрисане Европе, тако и у земљама у транзицији. При томе, не треба заборавити да европска медијска политика подразумева висок степен аутономије за појединачне државе у имплементацији стандарда и обликовању сопствене медијске сфере. Не постоји јединствен медијски модел прикладан за све земље Европе. Стога успешна имплементација европских стандарда у национална законодавства транзиционих друштава мора да уважава њихове специфичности, укључујући културне разноликости и осетљивости локалне политичке културе.⁵

За Републику Српску као конститутивни део БиХ која је у очекивању статуса кандидата,⁶ хармонизација са европским регулаторним оквиром за област медија је значајна јер подразумева примену прописа којима се обезбеђују услови за професионализацију и демократизацију медијске области. Крајњи циљ трансформације медија којом би се омогућила њихова мисија да делују као „четврта власт“ или „пси чувари демократије“, подразумева остварење неколико предуслова: слободан проток информација, мишљења и ставова; медијски плурализам и слободно медијско тржиште; дистанцирање целокупног медијског система од утицаја политичких и економских центара моћи.⁷

3. ГЛАВНЕ ОДЛИКЕ МЕДИЈСКОГ ДИСКУРСА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

*У Босни и Херцеговини и Републици Српској делују: 44 регистроване телевизијске станице, три јавна РТВ сервиса, више од 140 радио-станица, 9 дневних новина и више од 100 часописа (од чега приближно 50 магазина излази у Републици Српској).*⁸

- 5 Irina Milutinovic, „Basic Problems of Media System Regulation in a Post-Socialist Society – The Experience of the Republic of Serbia“, *ECREA 2016 Abstract Book*, ECREA 2016 Conference, C-IN, Prague, 2016, стр. 154–155.
- 6 Председавајући Председништва Босне и Херцеговине поднео је, 15. фебруара 2016, Савету ЕУ захтев БиХ за чланство у Европској унији.
- 7 Раде Вељановски, „Медији и држава у транзицији“, *Годишњак Факултета политичких наука*, Факултет политичких наука, Београд, 2009, стр. 365.
- 8 Бранкица Петковић и други, *Значај медијског интегритета: Враћање медија и новинарства у службу јавности*, Фондација за развој медија и цивилног друштва „Mediacentar“, Сарајево, 2014, стр. 89.

3.1. Преглед медијских афинитета публике

Истраживање спроведено у Републици Српској показало је да дневне новине повремено или редовно чита мало више од 58% грађана,⁹ а као најчитанији листови издвајају се Еуроблиц (22,5%), Глас Српске (22,17%) и *Press RS* (16,63%).¹⁰ Најчитанији лист из региона су београдске Вечерње новости (готово 10%), а из Федерације Дневни аваз (4,39%).¹¹ *Press RS* се чешће перципира као таблоид него као озбиљни информативно-политички лист, *Euroblic* је полутаблоид, док је уређивачка политика информативно-политичког листа Глас Српске препознатљива као нетаблоидна и блиска владајућим структурама.¹²

Под утицајем нових медијских технологија, радио је у Републици Српској у току последње три деценије изгубио знатан део публике, међутим, слушаност радија опстаје са скоро 60% сталних и повремених корисника.¹³ Најслушанији је Радио БН (30%), који уређивачку политику заснива на садржајима забавног карактера, док дупло мању слушаност остварују Радио Републике Српске (приближно 15,5%), препознатљив по усмерености претежно ка информативном програму, и комерцијални Радио Биг 2 (приближно 11% слушалаца).¹⁴

Телевизија је доминантан медиј у Републици Српској. Процењује се да 3% становника РС не гледа телевизију. Највећу гледаност у РС бележе Радио телевизија Републике

9 У Републици Српској су ретка емпиријска истраживања у области медија према научним принципима (комерцијална истраживања гледаности или читаности нису поуздана за објективну анализу). Стога су нумерички подаци у овом поглављу засновани претежно на резултатима научног истраживања јавног мњења о медијским питањима, које је 2014–2015. године спровео Институт за друштвена истраживања Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци, у оквиру пројекта „Медијска слика Републике Српске“.

10 Борислав Вукојевић, „Медији у Републици Српској: публике и садржаји у контексту теорије користи и задовољства“, *СМ: Communication and Media Journal*, Факултет политичких наука, Београд, бр. 35/2015, стр. 38.

11 Исто.

12 Исто.

13 Исто, стр. 38.

14 Борислав Вукојевић, „Медији у Републици Српској: публике и садржаји у контексту теорије користи и задовољства“, *нав. дело*, стр. 38.

Српске (са просечним уделом гледаности 16,51%) и БН Телевизија (са уделом 14,54%), а следе ТВ Пинк (8,56), ОБН (6,15) и Алтернативна телевизија (5,41%). На нивоу читаве БиХ јавни сервис Радио телевизија Републике Српске (РТРС) је на четвртном месту по гледаности – 6,34%.¹⁵ Две најутицајније телевизије у погледу успостављања „дневног реда“, његове интерпретације и евалуације (која долази до изражаја приликом гласања, на пример) – Радио телевизија РС и БН ТВ имају уређивачке политике које подржавају супротстављене политичке опције: *РТРС слови за јавни сервис који функционише под одређеним утицајем власти, док је комерцијална БН ТВ наклоњенија опозицији.*¹⁶ *Централне информативне емисије две најгледаније телевизије – дневници емитују се у истом термину у 19:30. Телевизијска публика се на овај начин поларизује: гледаоци кроз избор ТВ дневника најчешће потврђују своје већ конфигуриране политичке ставове. Истраживања показују да већу гледаност остварује Дневник РТРС у односу на Дневник БН ТВ.*¹⁷ *Остале емисије са тематиком из политике и друштва гледа нешто више од 60% грађана Републике Српске, док забавни програми окупљају скоро 80% грађана.*¹⁸

Истраживање је забележило и податак да интернет користи приближно 55% грађана, на основу чега се потенцијал овог медија да утиче на афинитете публике оцењује као умерен.¹⁹ Најпопуларнија друштвена мрежа „Фејсбук“ окупља 70% укупног броја корисника интернета.²⁰ Интернет има слабији утицај на медијску публику у руралним областима јер готово 90% његових корисника живи у урбаним срединама.

15 *Исто*, стр. 39–41. Бројке се односе на 2016. годину и резултат су мерења агенције Audience Measurement.

16 Александар Богданић, Јелена Ћургуз, „Новинарност електронских медија у вријеме изборне кампање: упоредна анализа Дневника 2 РТВБН и РТРС“, у зборнику: *Медијска слика: истраживања о одговорном новинарству* (приредио: Александар Богданић), Факултет политичких наука, Бања Лука, 2015, стр. 98–105.

17 Борислав Вукојевић, „Медији у Републици Српској: публике и садржаји у контексту теорије користи и задовољства“, *нав. дело*, стр. 46.

18 *Исто*, стр. 42.

19 *Исто*, стр. 44–45.

20 *Исто*.

Интернет портали који бележе највећу посећеност су: Блиц онлајн (28,42%), БН ТВ онлајн (6,68%) и Бука портал (5,31%).²¹

3.2. Регулација и медијско власништво

Процеси дерегулације и приватизације у медијском сектору Републике Српске, отпочели су после 1995. године, када су Независне новине уписане у регистар јавних гласила, а потом је основана и прва комерцијална телевизијска мрежа АТВ (1996).²² Иницијативу за трансформацију медијске сфере у БиХ у складу са европским стандардима предузео је Високи представник међународне заједнице, на основу Анекса X Општег оквирног мировног споразума. Процес демократске трансформације постсоцијалистичког медијског система у БиХ отпочео је 1998. године, када је Високи представник иницирао оснивање Независне комисије за медије. Ова комисија је имала задатак да успостави регулаторни оквир за медије у БиХ и да управља радиодифузним фреквентним спектром уз одговарајући систем санкција. Премда је до данас остварен одређени напредак медијске транзиције у складу са европским стандардима, ентитетски медијски закони још увек нису успешно усаглашени са општијим актима на државном и нивоу ЕУ, нити се добра законска решења доследно спроводе у пракси.²³

Право на слободу изражавања и право на информисање држављанима БиХ је гарантовано чланом 2 ст. 2 Устава БиХ, који прописује директну примену Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и њених протокола.²⁴ Значајан корак усаглашавања са европским стандардима начињен је 1999. године, доношењем Одлуке Високог представника међународне заједнице о слободи информисања.

21 Борислав Вукојевић, „Медији у Републици Српској: публике и садржаји у контексту теорије користи и задовољства“, нав. дело, стр. 38–39.

22 Љубомир Зубер, *Политички односи с јавношћу у Републици Српској*, Универзитет у Источном Сарајеву, Пале, 2012, стр. 30.

23 Наташа Тешановић, *Балкански медијски барометар Босна и Херцеговина 2014*, ФЕС, Сарајево, 2014, стр. 38.

24 Међународне конвенције о људским правима које су инкорпорирани у Анекс 4 Дејтонског мировног споразума, имају приоритет у односу на друге законе и примењују се непосредно.

сања и укидању кривичне казне за клевету и увреду.²⁵ Следећи значајан корак начинила је Парламентарна скупштина БиХ 2000. године, усвајајући Закон о слободном приступу информацијама. Поред наведених прописа и општег акта Закона о комуникацијама БиХ, који је првобитно био наметнут, такође, Одлуком Високог представника (у октобру 2002. године), после чега га је Парламентарна скупштина БиХ верификовала у септембру 2003, нормативни оквир медијског система Републике Српске обухватају: Закон о заштити од клевете (2001), закони којима се регулише рад јавног сервиса, о којима ће посебно бити речи, и два анахрона и неусаглашена закона на ентитетском нивоу: Закон о јавном информисању (усвојен почетком деведесетих година, а као пречишћени текст објављен 1997. године), и такође превазиђен Закон о електронским комуникацијама (који се заснива на европском регулаторном оквиру из 1998).

Европски стандарди у домену саморегулације почињу консеквентније да се примењују од 2000. године, када је основано Вијеће за штампу БиХ. Ово тело је надлежно за штампане и онлајн медије у Републици Српској и његова санкција се ограничава на моралну критику. Рад штампаних медија подлеже одредбама Кодекса за штампу и онлајн медије БиХ и докумената међународног права.²⁶ Медијско законодавство је формално усклађено са европским регулаторним оквиром и 2001. године, оснивањем саморегулаторног тела у области електронских медија – Регулаторне агенције за комуникације БиХ (РАК),²⁷ која има могућност санкционисања у складу са Законом о комуникацијама БиХ.²⁸ Релевантни кодекси на нивоу РАК су Кодекс о комерцијалним комуникацијама

25 Одлука Високог представника међународне заједнице о слободи информисања и укидању кривичне казне за клевету и увреду, Службени гласник БиХ, 14/99.

26 Аиђела Вукелић Купрешанин, Драгана Рашевић, „Тема одговорности у медијског регулативи у електронским медијима у Републици Српској“, у зборнику: Медијска слика: истраживања о одговорном новинарству (приредио: Александар Богданић), Факултет политичких наука, Бања Лука, 2015, стр. 59–86.

27 Ова агенција делује на нивоу државе БиХ и формирана је спајањем надлежности Независне комисије за медије и Регулаторне агенције за телекомуникације (основана 2000), које су до тада радиле одвојено.

28 Закон о комуникацијама БиХ, Службени гласник БиХ, бр. 31/03.

(2011) и Кодекс о аудио-визуелним медијским услугама и медијским услугама радија (2012). У пракси, рад оба саморегулаторна тела не задовољава европске критеријуме, будући подложен притисцима различитих политичких фактора и обележен недостатком политичке, финансијске и оперативне независности, затим слабом надлежношћу у домену казнене политике и пасивношћу грађана у коришћењу свог права на жалбу.²⁹ У Републици Српској постоје два професионална удружења новинара: Удружење новинара РС (броји више до 385 чланова) и Независно удружење новинара РС (приближно 100 чланова).³⁰

Јавни РТВ сервис БиХ одражава политичко-територијалну подељеност три конститутивна народа. Настао трансформацијом бивше државне Радио-телевизије Сарајево под утицајем „међународне заједнице“, састављен је по националном кључу од два ентитетска емитера (Радио-телевизија Републике Српске и Радио-телевизија Федерације Босне и Херцеговине) и једног емитера с неуспелом амбицијом да се наметне као „кровни“ сервис свих грађана на читавом простору БиХ – Босанскохерцеговачка радио-телевизија (по гледаности, ова телевизија се налази тек на 8. месту на територији БиХ).

На нивоу БиХ и РС односе између три јавна сервиса и рад јавног РТВ система уређују Закон о основама јавног РТВ система и Закон о јавном РТВ сервису које је Парламентарна скупштине БиХ усвојила у мају 2005. године. Њима предвиђено успостављање јединствене Корпорације јавних РТВ сервиса на нивоу БиХ до данас није успело због немогућности представника сва три конститутивна народа да се усагласе по низу питања.³¹ На нивоу Републике Српске, рад и начин функционисања јавног сервиса прецизније је регулисан Законом о Радио-телевизији Републике Српске из 2006. године. Такође, усклађеност РТРС-а са професионалним стандардима и прописима Регулаторне агенције за комуни-

29 *Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2016. godinu*, нав. дело, стр. 22–23, 3/6/2017.

30 Лејла Турчило, „Медијска сцена у Босни и Херцеговини“, у зборнику: *Европа тамо и овде: Анализа дискурса о европеизацији и медијима Западног Балкана* (приредиле: Дубравка Валић Недељковић, Јелена Клеут), Филозофски факултет, Нови Сад, 2013, стр. 35.

31 Анђела Вукелић Купрешанин, Драгана Рашевић, нав. дело, стр. 69.

кације БиХ потврђено је у Статуту Јавног предузећа РТРС из 2011. године (чл. 10 Програмских начела Статута). Измене и допуне Закона о Радио-телевизији Републике Српске које је усвојила Народна скупштина РС у мају 2016. негативно су оцењене од стране Европске комисије, под изговором да „додатно удаљавају ентитетско законодавство у области јавног емитовања од закона на државном нивоу и ометају функционисање три јавна емитера у оквиру Јавног РТВ система у Босни и Херцеговини“.³² Наиме, новим законским решењем су на Народну скупштину Републике Српске пренете веће надлежности управљања јавним сервисом и предвиђена је могућност отварања другог телевизијског програма.

Институција јавног РТВ сервиса трпи бројне тешкоће. Опадање наплате РТВ таксе угрожава финансијску стабилност и политичку независност система јавног емитовања, при чему међусобно супротстављени захтеви онемогућавају успостављање ефикаснијег модела.³³ Функционисање јавног сервиса у Републици Српској угрожавају политичке несугласице у Народној скупштини РС у вези са именовањем чланова Управног одбора РТРС-а. Европска комисија у извештају за 2016. годину наводи да је овај ентитетски емитер „под чврстом политичком контролом владајуће странке, што угрожава уређивачку политику РТРС-а“.³⁴

Како у БиХ, тако ни у Републици Српској није осигурана транспарентност власништва над медијима, због непостојања прописа који би јавности омогућили систематичан и свеобухватан увид у власничку структуру медија и потенцијалне сукобе интереса.³⁵ Концентрација власништва над медијима у БиХ регулисана је Правилном Регулаторне агенције за комуникације и Законом о конкуренцији БиХ (2005), који као акт општег карактера на медијски плурализам може имати само посредан утицај. На ентитетском нивоу, Република Српска има правну могућност да учествује у

32 *Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2016. godinu*, нав. дело, стр. 22, 3/6/2017.

33 Наплата таксе у Херцеговини износи мање од 20 одсто, што се објашњава незадовољством хрватског становништва које плаћање РТВ таксе условљава успостављањем јавног РТВ емитера на хрватском језику. Према: Наташа Тешановић, Балкански медијски барометар Босна и Херцеговина 2014, ФЕС, Сарајево, 2014, стр. 10.

34 *Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2016. godinu*, нав. дело, стр. 22–24, 3/6/2017.

35 Наташа Тешановић, нав. дело, стр. 29–30; Лејла Турчило, нав. дело, стр. 35.

финансирању јавних и приватних медија. Недостатак транспарентности и јасних критеријума у додељивању субвенција представља озбиљан проблем који еродира демократске процесе.³⁶ Јавност у Републици Српској не само да не располаже поузданим подацима о власницима медија, већ нема ни релевантна сазнања о критеријумима одлучивања приликом суфинансирања медија из јавних и иностраних фондова. Иако је отворен простор за стране инвестиције у медијској области, у медијском систему Републике Српске још увек није дошло до обимнијег уплива корпоративног капитала. Глобалне корпорација које су заступљене на медијском тржишту БиХ и Републике Српске су *Al Jazeera Balkans*, *Ringier Axel Springer* и *CNN*. Доминантни модел је приватно медијско власништво које се налази у рукама домаћих богатих и моћних појединаца и компанија, који обједињују власништво у различитим грамама привреде. Посебан проблем представљају нерегистровани интернет портали и друга самостална електронска издања, која *de facto* обављају делатност јавног обавештавања. Поједина јавна предузећа, политички актери и маркетиншке агенције граде интересне структуре које кроз праксу оглашавања познату као „куповина ћутања“ негативно утичу на интегритет медија.³⁷ Власници приватних медијских предузећа, с друге стране, узвраћају „медијским рекетирањем“ односно притиском у циљу остваривања својих партикуларних интереса, што у целини генерише кризу демократске јавне расправе. Последишно, тренд опадања слободе медија је присутан у БиХ, односно у Републици Српској. Према извештају „Фридом хауса“ за 2016. годину, слобода медија у БиХ је на 103. месту на глобалној листи – „делимично слободни медији“ (2012. била је позиционирана на 96. месту).³⁸

36 Лејла Турчило, нав. дело; *Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2016. godinu*, нав. дело, стр. 22–24, 3/6/2017.

37 Александар Богданић, „Увод у анализу одговорног новинарства“, у зборнику: *Медијска слика: истраживања о одговорном новинарству* (приредио: Александар Богданић), Факултет политичких наука, 2015, стр. 20.

38 Према овом извештају, БиХ је сврстана у категорију деломично слободних медија, уз Хрватску, Србију, Пољску, Украјину, Грчку, Индију, Италију и Израел, Internet, <https://www.slobodnaevropa.org/a/svijet-mediji-freedom-house/28452651.html>, 3/6/2017.

4. ДИСКУСИЈА

Трендови приватизације и комерцијализације медијског сектора у Републици Српској резултирали су прекомерним умножавањем медија, те се оцењује да је њихов број у диспропорцији са бројем становника РС.³⁹

Традиционални обрасци медијске културе снажно су заступљени и поред раста употребе нових медијских технологија. Иако не спадају у доминантне изворе информисања, штампани медији у Републици Српској имају значајан потенцијал за обликовање дневног реда и политичких преференција грађана. Код млађе популације традиционални медији попут штампе и радија губе свој утицај, јер млади интензивније трагају за моделима комуникације на интернету, у којима непосредније и активније учествују.⁴⁰

Када је реч о најутицајнијем медију – телевизији, уочена је разлика у разноврсности и квалитету програма између јавног сервиса РТРС и две најгледаније комерцијалне телевизије из Српске. У програму водеће комерцијалне Телевизије БН доминирају емисије забавног карактера, серијског програма и телепродаје, а у Алтернативној телевизији је занемарљива заступљеност садржаја изван комерцијалне и забавне матрице.⁴¹ Анализа програмског садржаја јавног сервиса Републике Српске показала је да РТРС коректно испуњава функције задовољења интереса јавности кроз плурализам медијских садржаја: заступљене су емисије посвећене информисању, образовању, култури, уметности, религији, мањинама, као и серијали и филмови документарног типа у домаћој продукцији.⁴² Међутим, консултована истраживања показују да телевизијска публика у Републици Српској није задовољна како телевизија испуњава њене информативне потребе: свега 16% грађана РС сматра да су информације које добијају у медијима корисне, док највећи део публике садржаје телевизијског програма описује као досадне и незанимљиве.⁴³

39 Наташа Тешановић, *нав. дело*, стр. 9.

40 Борислав Вукојевић, *нав. дело*, стр. 45–46.

41 Борислав Вукојевић, *нав. дело*, стр. 46–47.

42 Анђела Вукелић Купрешанин, Драгана Рашевић, *нав. дело*, стр. 76–78.

43 Борислав Вукојевић, *нав. дело*, стр. 43.

Одређени формални регулаторни услови за одговорно медијско деловање постоје, али се они не спроводе доследно у пракси. На обликовање медијског садржаја утичу: власничка структура, оглашивачи, политичке партије и ПР сектор.⁴⁴ Занимљиво је да публика у медијима препознаје пропаганду која је наклоњена партикуларним, а не јавном интересу: „свега 17% грађана сматра да медији које прате раде у њиховом интересу, док 83% испитаних сматра да медији раде у интересу економије, политике или нечег трећег“.⁴⁵ У Републици Српској 43% новинара сматра да изразито лош материјални положај и услови за рад утичу на опадање квалитета њиховог извештавања: неодговарајући уговори са послодавцем са непрецизираним износом месечне зараде, непостојање колективног уговора, а често и појединачног, непостојање синдиката, потплаћеност, отпуштање запослених без претходне најаве, неадекватан образовни систем.⁴⁶

Анализа медијских садржаја показује да су медији у БиХ профилисани као српски, бошњачки или хрватски. Ова подељеност по етно-територијалном принципу видљива је и када се посебно прати однос према темама о Европској унији. Медијски дискурси БиХ и Републике Српске садрже различите наративе о ЕУ интеграцијама. У медијима Републике Српске доминира: 1) неповерење у институције ЕУ; 2) ЕУ се посматра из угла бенефита за саму Републику Српску од потенцијалног чланства.⁴⁷ Насупрот томе, у медијима Федерације, ЕУ интеграције су представљене као процес који осигурава опстанак и целовитост државе БиХ.⁴⁸ Ентитетска подела видљива је и по избору саговорника. Истраживања дискурса европеизације су показала да је реактивно деловање заједничка одлика свих медија у БиХ, односно да медији следе они агенде и наративе које постављају ентитетски политички актери. При томе, темама ЕУ приступају сведено,

44 Лејла Турчило, *нав. дело*, стр. 35–36.

45 Борислав Вукојевић, *нав. дело*, стр. 48.

46 Лејла Турчило, *нав. дело*, стр. 36.

47 Лејла Турчило, Белма Буљубашић, „Извештавање босанскохерцеговачких медија о европским интеграцијама и идеји Европе“, у зборнику: *Европа овде и тамо: Анализа дискурса о европеизацији и медијима Западног Балкана* (приредиле: Дубравка Валић Недељковић, Јелена Клеут), Филозофски факултет, Нови Сад, стр. 83, 89.

48 *Исто*.

бирокарским речником, без темељнијег интерпретативног и аналитичког приступа, који захтева консултовање стручњака кадрих да расветле европски пројекат изван оквира дневно-политичке рутине.⁴⁹

5. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Како би Република Српска могла да ефикасније заштити јавни и национални интерес у области медија? Препоруке које систематизујемо су срачунате на оснаживање професионалности и изворне друштвене улоге медија:

Медијски систем Републике Српске неопходно је унапредити реформисаним и заокруженим регулаторним оквиром у складу са европским стандардима. Међутим, с обзиром на специфично институционално уређење БиХ и контроверзе медијске политике на нивоу државе, овај ентитет не располаже средствима да аутономно реши сложене проблеме у свом медијском сектору. Отпори оване и упозорења која долазе из званичних институција ЕУ тендирају својеврсној унитаризацији медијског система БиХ. Истраживања, међутим, недвосмислено показују да је етно-територијална подела јавности и даље изразито видљива у БиХ. Ова политичка реалност коју изражавају сва три конститутивна народа је дубоко укореењена и стога се мора пажљивије уважавати, уздржавајући се од механичког наметања решења и централистичке пројекције јавног сервиса. Стога реформу медијске сфере БиХ у складу са стандардима ЕУ треба вршити на начин који осигурава њихову примену у пракси, прилагођавајући их стварним демократским капацитетима заједнице, имајући у виду степен њеног друштвеног и економског развоја, и уважавајући њену традицију и демократску вољу грађана сва три ентитета. Само на овај начин остварив је национални интерес Републике Српске да очува медијску аутономију а да истовремено буде део медијског система Босне и Херцеговине и европских интеграција.

Положај јавних емитера (РТВ сервиса и емитера који су се финансирају из општинских буџета) потребно је поправити фактичком финансијском и управљачком самосталношћу,

49 Исто, стр. 81–90.

како би остваривали своју функцију објективног информисања најшире јавности.

Регулативу која се односи на медијско власништво потребно је реформисати одредбама које 1) осигуравају транспарентност власништва над медијима, укључујући публикације и портале на интернету; 2) спречавају сукоб интереса и медијски монопол; 3) ограничавају инострани власнички удео; 4) ограничавају утицај који појединац, група или компанија могу да имају у једном или више медијских сектора.

Пошто у Републици Српској нема делотворног механизма за праћење и оцену стручног рада медијских кућа јер је саморегулација у рукама неефикасних и несамосталних државних агенција БиХ, професионализацију и саморегулацију новинарске делатности на нивоу РС треба да предузимају удружења новинара и етички комитети при удружењима, састављени од најбољих активних и пензионисаних представника струке.

Будући да новинари не могу самостално да реше своје проблеме, потребна им је институционална и системска подршка, кроз јачање улоге синдиката и примену колективног уговора којим би се обезбедило стабилније финансирање зарада запослених.

Уређивачка политика информативно-политичког програма треба да се у већој мери ослања на компетентан универзитетски кадар, нарочито у домену извештавања о евроинтеграцијама БиХ, јер садашњи протоколаран и површан приступ ускраћује публику за свеобухватно интерпретативно разумевање претприступних процеса. Систем образовања има значајну улогу у професионализацији медијских посленика. Стога је потребна стална евалуација школа и унапређивање програма који се баве медијским питањима.

Литература

- Богданић Александар, „Увод у анализу одговорног новинарства“, у зборнику: Медијска слика: истраживања о одговорном новинарству (приредио: Александар Боганић), Факултет политичких наука, Бања Лука, 2015.

- Богданић Александар, Тургуз Јелена, „Новинарност електронских медија у вријеме изборне кампање: упоредна анализа Дневника 2 РТВБН и РТРС“, у зборнику: Медијска слика: истраживања о одговорном новинарству (приредио: Александар Богданић), Факултет политичких наука, Бања Лука, 2015, стр. 87–108.
- Вељановски Раде, „Медији и држава у транзицији“, Годишњак Факултета политичких наука, Факултет политичких наука, Београд, 2009, стр. 363–377.
- Вукојевић Борислав, „Медији у Републици Српској: публике и садржаји у контексту теорије користи и задовољства“, *СМ: Communication and Media Journal*, Факултет политичких наука, Београд, бр. 34/2015, стр. 29–52.
- Зубер Љубомир, *Политички односи с јавношћу у Републици Српској*, Универзитет у Источном Сарајеву, Пале, 2012.
- Купрешанин Вукелић Анђела, Рашевић Драгана, „Тема одговорности у медијској регулативи и плурализам у електронским медијима у Републици Српској“, у зборнику: Медијска слика: истраживања о одговорном новинарству (приредио: Александар Богданић), Факултет политичких наука, Бања Лука, 2015, стр. 41–58.
- Петковић Бранкица, Башић Хорватин Сандра, Хоџић Санела, Значај медијског интегритета: враћање медија и новинарства у службу јавности, Фондација за развој цивилног друштва „Mediacentar“, Сарајево, 2014.
- Тешановић Наташа, Балкански медијски барометар Босна и Херцеговина 2014, ФЕС, Сарајево, 2014.
- Турчило Лејла, „Медијска сцена у Босни и Херцеговини“, у зборнику: Европа тамо и овде: анализа дискурса о европеизацији у медијима Западног Балкана (приредиле: Дубравка Валић Недељковић, Јелена Клеут), Филозофски факултет, Нови Сад, 2013, стр. 33–38.
- Турчило Лејла, Буљубашић Белма, „Извјештавање босанскохерцеговачких медија о европским

интеграцијима и идеји Европе“, у зборнику: Европа тамо и овде: анализа дискурса о европеизацији у медијима Западног Балкана (приредиле: Дубравка Валић Недељковић, Јелена Клеут), Филозофски факултет, Нови Сад, 2014, стр. 81–90.

Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014, Brussels, 16. 10. 2013, Internet, <http://www.dei.gov.ba/dei/dokumenti/prosirenje/default.aspx?id=12661&langTag=bs-BA,3/6/2017>.

Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2016. godinu uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija. Saopštenje o politici proširenja EU za 2016. godinu, Brisel, 9. 11. 2016, Internet, http://www.dei.gov.ba/dei/media_servis/vijesti/default.aspx?id=17656&langTag=bs-BA,3/6/2017.

Milutinovic Irina, „Basic Problems of Media System Regulation in a Post-Socialist Society – The Experience of the Republic of Serbia“, *ECREA 2016 Abstract Book*, ECREA 2016 Conference, C-IN, Prague, 2016, стр. 154–155.

Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću: Strategija proširenja i ključni izazovi 2010–2011, Brisel, 9. 11. 2010, Internet, <http://www.dei.gov.ba/dei/dokumenti/prosirenje/default.aspx?id=12162&langTag=bs-BA,5/3/2017>.

Ustav Bosne i Hercegovine, Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i „Sl. glasnik BiH“, br. 25/2009 – Amandman I, čl. 1 st. 2.

Zakon o komunikacijama BiH, *Službeni glasnik BiH*, br. 31/03.

Irina Milutinovic

MEDIA SYSTEM AND NATIONAL INTERES IN THE CONTEXT OF EUROINTEGRATIONS: THE STATE AND PERSPECTIVES OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

Resume

This paper systematizes the main characteristics of the Republic of Srpska media system, which operates within a regulatory framework of Bosnia and Herzegovina. The subject of the paper is different aspects of the media model in transition: media audiences' preferences, regulatory acts and self-regulatory measures, media ownership, freedom of media. The aim is to articulate proposals for strengthening of national interest in the media system which is changing in accordance with the requirements of the Euro-integration process. Theoretical framework includes papers based on relevant empirical research held in Bosnia and Herzegovina. By analysis of media discourse and comparative analysis of legal documents, this paper identifies the main failures emerged from the process of the Republic of Srpska media system transition in line with European standards. We conclude that successful democratic media transformation requires more consistently implementation of several measures in the coming period: reform of media legislation needs to be completed in a manner that ensures its implementation in practice and respecting the democratic will of the citizens of all three entities; position of public broadcasters needs to be corrected by financial and operational autonomy; to ensure transparency of media ownership and prevent conflicts of interest by antitrust provisions; to strengthen mechanisms of media self-regulation.

Keywords: media system in transition, European media policy, national interest, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina.

* Овај рад је примљен 1. маја 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. маја 2017. године.

Александар Баковац

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

АБОРТУСНА КУЛТУРА У СРБИЈИ БИОЕТИЧКИ, РЕЛИГИЈСКИ И НАЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ

Сажетак

Србија је земља са великим бројем абортуса због чега неки истраживачи сматрају да се може говорити о абортусној култури. Различите либералне групе непрестано наглашавају „право жене“ на абортус, при чему се занемарује чињеница да су многе жене принуђене на абортус. Због тога би било добро да се почне говорити о праву на материнство. То право би морало да буде значајно материјално подржано, пошто заустављање негативног прираштаја представља најзначајнији национални и друштвени интерес. Право на живот нерођеног детета тако мора бити узето у обзир. Пошто би криминализација абортуса довела до многих негативних последица, аутор предлаже да одлуку о дозвољавању легалног абортуса доноси етички одбор формиран од стручњака, који би обавио консултације са трудницом, испитао разлоге и дозволио абортусе који су оправдани, пре свега ради заштите живота жене.

Кључне речи: абортусна култура, биоетика, религија, право на материнство.

Питање абортуса има много различитих аспеката, и може се посматрати као биоетички, социјални, национални и религијски проблем. Они који се залажу за слободни приступ абортусу, свој став углавном аргументују позивањем на право жене на располагање сопственим телом из чега произилази њено право да суверено одлучује о томе да ли хоће или неће да задржи трудноћу. Иако они који заступају *Pro-Choice* опцију¹ желе да покажу како читав проблем нема посебне етичке импликације, или да су оне ирелевантне, јасно је да то није тако.

Штавише, разноликост законодавстава у свету, као и немогућност Европске уније да та законодавства усклади, показује степен етичке амбиваленције. Нис (Nys) описује ситуацију следећим речима: „Несумњиво да постоје одређене узнемирујуће теме у медицинским законима, као што су абортус и еутаназија – где су идеје различитих држава чланица (али и унутар самих држава) веома подељене због религијских, филозофских, етичких и других разлога, тако да је заједничка европска регулација једноставно незамислива.“²

Проблем абортуса није само етички. То је истовремено и друштвени проблем, пошто његова масовна примена значајно утиче на друштво у целини. Социјалне импликације су разноврсне, а највише се огледају у депопулацији, што за последицу има старење становништва, смањивање броја радно способних, смањивање економских потенцијала, слабљење одбране итд. Посебно је забрињавајућа чињеница да се стопа укупног фертилитета смањује још од 1971. када је била 15% нижа од потребне за просто обнављање популације, док је тај проценат за 2006. износио 30%.³ Овакав тренд несумњиво води физичком нестанку становништва на овим просторима.

Све традиционалне монотеистичке религије имају негативан став према абортусу и сматрају га убиством. Православна Црква је много пута износила овакву квалифика-

1 Гордана Б. Ковачек Станић, „Прекид касне трудноће у праву Србије и упоредном европском праву“, *Зборник радова Правног факултета*, Нови Сад, бр. 49/2015, стр. 484.

2 Herman Nys, „Comparative health law and the harmonization of patients' rights in Europe“, *European Journal of Health Law*, issue 2001/8.4, стр. 317.

3 Мирјана Рашевић, „Феномен недовољног рађања и образовни систем“, *Зборник Института за педагошка истраживања*, Београд, бр. 1/2008, стр. 193.

цију абортуса. Према Митрополиту Хациниколау, „ембрион има почело и човечанску перспективу. Његове ћелије, његов генетски материјал, морфологија и физиологија, све је људско. Такође, и његова способност да израста једино у савршеног човека и ни у шта друго, потврђује његов људски идентитет“.⁴ Римокатоличка црква се јасно изразила по овом питању у Социјалним основама учења, које представља званични документ. Ту се у члану 553 каже да „унапређење људског достојанства значи пре свега поштовање неповреди-вог права на живот, од зачећа до природне смрти, што је прво и основно људско право које условљава сва остала“.⁵ Верска аргументација је у основи једноставна – ембрион је ембрион човека, и стога треба да подлеже заштити права на живот.⁶ Сва остала права, као право на избор, аксиолошки су испод права на живот.

Негативан став хришћанства према абортусу је опште познат, због чега ћемо овде навести само неколико примера из првих векова. Ови примери су посебно занимљиви пошто намерни побачај наводе заједно са праксом убијања већ рођене деце, због тога што је повезаност ових пракси била позната у антици и темељила се на истим основама. Тако у Посланици Диогнету читамо да хришћани: „У брак ступају као и сви, и децу рађају, али рођену децу не бацају“.⁷ У Учењу дванаесторице Апостола, спису познатом и под називом Дидахи, стоји: „Не убијај дете кад се зачне, нити га погуби кад се роди“.⁸ Слично читамо и у Посланици Варнавиној: „Не убијај дете у зачетку, нити га погуби кад се роди“.⁹ У кас-

4 Николаос Хациниколау, *Слободни од генома, приступи православне биоетике*, Каленић, Крагујевац, 2014, стр. 157.

5 *Osnove socijalnog učenja katoličke Crkve*, Beograd 2006, стр. 289.

6 Интересантно је да у неким другим случајевима државна законодавства признају, на извешан начин, људска права ембриону старајући се о његовој добробити, на пример кроз забрану конзумирања дувана у присуству труднице и сл. И са медицинске тачке гледишта ембрион се понекад третира као засебни пацијент код пренаталне дијагностике и примене феталне терапије (уп. Asim Kurjak *et all* (уп.), *Prenatalna dijagnostika i terapija*, Tonimir, Varaždinske Toplice, 2000).

7 Посланица Диогнету V, 6, у: Атанасије Јевтић, *Дела апостолских ученика*, Врњачка Бања, Требиње, 1999, стр. 415.

8 Учење дванаесторице Апостола (Дидахи) II, 2, у: Атанасије Јевтић, *исто*, стр. 134.

9 Варнавина посланица XIX, 5, у: Атанасије Јевтић, *исто*, стр. 168.

нијој традицији може се пронаћи обиље сличних ставова код великих црквених Отаца као што је Св. Јован Златоусти, Блажени Августин, Кирило Александријски и многи други. У истом правцу се развијало и канонско право које прописује значајне епитимије за жене које намерно побаци, као и за оне који им у томе помажу.

Схватање да абортус представља цивилизацијски напредак, док његова забрана, која се поклапа са ширењем хришћанства, представља израз ретроградности и мрачњаштва, стога је врло неутемељено. Абортус је био забрањиван заједно са праксом убијања тек рођене деце. Те забране су проистицале из уверења да је људски живот светиња и да стога мора да подлеже заштити друштва. Сам концепт људских права и слобода почива управо на таквим схватањима, која се у случају абортуса пренебрегавају и проглашавају дискриминаторским.

1. АБОРТУСНА КУЛТУРА

Иако су социјални, национални, биоетички и религијски приговори против абортуса веома снажни и имају велики број присталица, чињеница је да већина тзв. демократских земаља дозвољава абортус. Изузетака има, попут Ирске, где је абортус забрањен уставом. У Србији је закон по овом питању веома либералан још из времена комунизма.¹⁰ Абортус не само што је један од најзаступљенијих начина планирања породице, већ је толико раширен, да се с правом може говорити о абортусној култури и абортусној ендемији.¹¹ Упркос констатацији да је абортус цивилизацијски „најмање прихватљив начин контроле рађања“, он се званично сврстава у корпус људских права, уз констатацију да овај метод у Србији деценијама представља „доминантни метод контроле рађања“.¹²

10 Абортус је лагаллизован 1969. године.

11 Мирјана Рашевић, Катарина Седлеци, „Питање постојања абортусне културе у Србији“, *Становништво*, Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд, бр. 1/2011, стр. 7.

12 Републичка стручна комисија за израду и имплементацију Водича добре клиничке праксе, Национални водич добре клиничке праксе за безбедни прекид трудноће (Радна верзија), Министарство здравља Републике Србије, Internet, <https://goo.gl/5Dy9AQ>, 05/03/2017

Поражавајућа је чињеница да у Србији, већ дуго времена, не постоје валидни статистички подаци о укупном броју извршених абортуса због чега се њихов број само процењује, а процене су веома различите. Према подацима која даје Институт „Батут“, у Србији је 2010. године извршено 17.466 намерних прекида трудноће.¹³ Међутим, ови подаци су далеко од стварних, и односе са само на пријављене абортусе, док је њихов укупан број далеко већи.¹⁴ На основу спроведених истраживања, Мирјана Рашевић закључује да је „евидентирани број абортуса по свему судећи озбиљно потцењен“.¹⁵ Упркос законској обавези, извесно је да приватне ординације нису довољно мотивисане да пријаве све абортусе које врше. Пресељење абортуса из државних у приватне клинике и ординације доводи у сумњу да се и она упозорења на опасности од абортуса са којима трудница мора да буде упозната износе само формално, пошто за приватну клинику обављени абортус значи наплаћена интервенција.¹⁶ Интересантан је податак да је око 60% гинеколога или њихових партнера било подвргнуто абортусу, што иде у прилог тези да они сами не увиђају у довољној мери значај медицинских последица, а још мање етичку проблематику везану за овај поступак. Ове чињенице говоре у прилог да није само недовољна информисаност разлог великог броја нежељених трудноћа, већ да узроке треба тражити у абортусној култури која се код нас створила. Застрашујуће статистике о паду наталитета су познате, али је добро да их поменемо и у овом контексту. У Србији је 2015. рођено 65.657 људи, а умрло 103.678¹⁷ што значи да је умрло 38.012 више него што се родило. Уколико се томе дода исељавање, јасно је да су резултати катастрофални.

13 Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Здравствено-статистички годишњак Републике Србије 2010, Београд, 2011, стр. 446. У 2012. години регистровано је 15.301 абортуса, а у 2015. години 12.242.

14 Мирјана Рашевић, „Да ли је евидентирани број абортуса у Србији реалан?“, Становништво, Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд, бр. 2/2008, стр. 7–21.

15 Исто, стр. 2.

16 Услуга абортуса се наплаћује и у државним болницама што представља својеврсни парадокс. Ако абортус спада у оправдане медицинске захвате, због чега је, у смислу новчане надокнаде, изузет из система здравствене заштите?

17 Републики завод за статистику, Статистички годишњак Републике Србије 2016, Београд, 2016, стр. 56.

2. КОРЕНИ АБОРТУСНЕ ЕТИКЕ

Основни аргумент *Pro-Life* опције је у суштини једноставан – право на живот је претежније од права на избор. Након овакве поставке, долазимо до расправе о томе да ли је ембрион/фетус живо биће, може ли се посматрати као посебно људско биће или представља само „део тела“ жене? Иако је позивање на биологију и медицину када је о овом питању реч веома често, ове науке заправо не могу да дају недвосмислен одговор на ово питање, пошто разилажење не почива на чињеницама као таквим већ на њиховој интерпретацији. Када којим случајем абортус не био медицински изводљив, када таква опција не би постојала, готово је извесно да нико не би доводио у питање чињеницу да људски биолошки живот почиње зачећем и завршава се смрћу. Само питање које је постављено пред биологију заправо је интенциозно. Оно је постављено баш због тога да би се абортус етички оправдао. Међутим, за дефиницију човека, и с тим у вези његових права, уопште није релевантно у каквом су стању његове биолошке функције, бар када је у питању право на живот. Нико данас не заступа тезу да особе које живе са различитим инвалидитетима, чак и када је он апсолутан, немају право на живот или њихов живот није вредан живљења. Међутим, такво становиште се заступа када су у питању медицински индуковани побачаји. Људско биће, у првој фази свог биолошког живота се лишава заштите права на живот, а вредност његовог живота се одређује мерилима која не важе и не могу да важе за људска бића. Деформитет нерођеног детета се сматра довољним разлогом за одобравање чак и касних абортуса. Овакав приступ води савремену цивилизацију на само корак од еугеничких пракси нацизма које су с правом осуђене и над којима се сви згражамо.

Ипак, закони већине земаља, које дозвољавају намерни прекид трудноће на основу захтева жене, постављају ограничење до око десете недеље фертилитета. Разлози овог ограничења никако нису само медицински, у смислу да је каснији побачај ризичнији по саму жену, већ садрже и етичке разлоге, на основу прихваћеног становишта да важност

живота нерођеног детета расте с протоком времена.¹⁸ Овакво становиште са гледишта етике тешко је брањиво, иако оно јесте засновано на древним традицијама.

У античком свету абортус је практикован, мада су одређене етичке дилеме јасно уочљиве. Хипократ забрањује лекарима да га врше,¹⁹ а у појединим периодима римске републике је оштро кажњаван, мада се та забрана више тицала права оца на своје потомство.²⁰ У различитим цивилизацијама и у различитим временима, абортус се различито третирао. Најстарији документовани абортус је обављен пре око 4.500 година у Кини,²¹ сачуван је и египатски папирус из 1.550 пре Хр., који описује технику поступка абортуса. Знамо да су и Грци и Римљани практиковали абортус. Иако се дете није сматрало људским бићем, или барем не људским бићем које треба да ужива заштиту друштва, ипак су и поборници абортуса, као на пример лекар Соран, тражили постојање ваљаних разлога, забрањујући абортус због тривијалних разлога као што је очување лепоте.²² Услед великог морталитета новорођенчади, било је уобичајено да се родитељи превише емотивно не везују за своју децу док не поодрасту. Такође су још од античких времена постојали обичаји убијања деце

- 18 Доказ да разлози ових ограничења јесу етичке, а не медицинске природе налазимо у чињеници да закони иначе никад не прописују медицинске процедуре, већ одлуке о тим процедурама остављају стручњацима, што овде није случај. Такође, национална законодавства се разликују по овом питању, па је у неким земљама забрана абортуса по захтеву ограничена на десету недељу, негде на дванаесту, а негде, као у Шведској, на чак осамнаесту. Када би медицински разлози, у смислу да је касни абортус ризичнији за жену, били у основи оваквих ограничења, онда би та ограничења била једнообразна.
- 19 Овако каже Хипократ: „Према сваком људском животу од самог почетка показашу дубоко поштовање, и нећу ни под претњом своју лекарску вештину употребити противно захтевима хуманости“ (према: Весна Клајн-Татић, „Актуелни проблеми абортуса, пренаталног генетског тестирања и управљања трудноћом“, Становништво, Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд, бр. 1/2011, стр. 34.)
- 20 Johannes M. Röskamp, *Christian Perspectives On Abortion-Legislation In Past And Present*, GRIN Verlag, 2010, стр. 2–5; Konstantinos Kapparis, *Abortion in the Ancient World*, Bristol Classical Press, 2002.
- 21 Hassan Yarmohammadi *et al.*, “An Investigation Into the Ancient Abortion Laws: Comparing Ancient Persia With Ancient Greece and Rome”, *Acta medico-historica Adriatica*, Hrvatsko znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture, Rijeka, br. 11:2/2013, стр. 292.
- 22 Joyce E. Salisbury, *Encyclopedia of Women in the Ancient World*, ABC-CLIO, Oxford, 2001, стр. 1.

која су рођена са недостацима или родитељи нису хтели да их прихвате. У античком свету, не само да нерођено дете није имало никаква права, већ их није имало ни рођено дете, све док га родитељи званично не прихвате. Због таквог ставовишта, не само абортус, него ни инфантицид, најчешће нису сматрани етички неприхватљивим и нису били законски санкционисани.²³ Изгледа да су управо овакве традиције послужиле као основ уверењу да је живот нерођеног детета у првом триместру трудноће мање важан него касније, као што је и живот новорођенчета био друштвено признат тек када га родитељи прихвате. Након свега изнесеног можемо да закључимо да основни разлог због кога је у античко доба дозвољаван абортус није почивао на уверењу да нерођено дете још није живо или да још није човек, већ на уверењу да право на живот почиње друштвеним признањем које се огледало у прихватању детета од стране родитеља. Оваква схватања су у складу са цивилизацијским степеном развоја ондашњих друштава. Интересантно је да савремена друштва, која су по питању односа према немоћнима и слабима толико напредовала у односу на антику, по питању односа према нерођеној деци задржавају ставове као у древној Кини, Египту или Риму.

Разлози због којих се настоји да се уз помоћ биологије и медицине докаже како нерођено дете није живо, или како се не може сматрати посебним људским бићем, већ само делом тела мајке, нису утемељени на научним чињеницама већ на утилитарном тумачењу тих чињеница, како би се на тај начин пружила основа за настављање праксе вршења абортуса. Идеолошка основа порицања субјективности нерођеног детета заснива се на древним патријархалним схватањима према коме дете стиче право на живот признањем од стране родитеља, пре свега оца, да га желе и прихватају. Парадоксално је да је абортус, који је некада заједно с инфантицидом, представљао екстремни израз патријархалног друштвеног устројства, данас промовисан у нарочито право жена и представља израз њихове еманципације.

23 John M. Riddle, *Contraception and Abortion from the Ancient World to the Renaissance*, Harvard University Press, Harvard, 1994, стр. 10–11.

3. АБОРТУС: ЕМАНЦИПАЦИЈА ИЛИ ПРИНУДА?

Абортус се, од стране заговорника, обично означава као право, као израз еманципације жене и уопште као цивилизацијско достигнуће. Изоставља се или маргинализује чињеница да многе жене абортусу прибегавају не као жељеном решењу, већ као нужном злу на које су често принуђене. Та принуђеност често бива због лоше материјалне ситуације и немогућности да се детету омогући нормалан живот и да се задовоље његове потребе. Такође су присутни и други видови принуде, како од стране мужа или партнера, тако и од стране породице. Разлози су разнолики, али поред социјалних, можемо навести и еугеничке, када се жели дете одређеног пола, по правилу мушког, када постоји сумња да дете има или ће имати неку аномалију и слично. Проблем фемцида се све више уочава и присутан је како у неразвијеним земљама тако и у оним које су економски најнапредније.²⁴

Иако су познате многе негативне последице абортуса, о њима се недовољно говори, и као да постоји тенденција да се оне минимализују. Поред тога што абортус може у значајној мери да наруши здравље жене, да доведе то трајног стерилитета или умањења репродуктивне способности, а у неким случајевима и до смртног исхода, абортус изазива и значајне психичке тегобе. Иако су неки од ових проблема познати и испитани, проблем жаљења, које траје деценијама након обављеног абортуса и у значајној мери негативно утиче на жену, није довољно испитан.²⁵

24 Kate Greasley, *Arguments about Abortion: Personhood, Morality, and Law*, OUP Oxford, Oxford, 2017, стр. 224–228.

25 Иако се психички проблеми жена које имају абортус не могу доказати у свим случајевима, у неким ипак могу (Major Brenda *et al.*, “Abortion and Mental Health. Evaluating the Evidence”, *American Psychologist* 64/9/2009, стр. 863). Испитивања спроведена код нас, показују да скала акутне реакције на стрес код жена које су извршиле абортус, предвиђа појаву ПТСП-а у чак 32,5% док је у контролној групи тај проценат 2,13% (Јелка Вукелић и др. „Испитивање фактора ризика акутне реакције на стрес изазване абортусом“, Медицински преглед, Друштво лекара Војводине, Нови Сад, бр. 5–6 /2010, стр. 400.)

4. ЗАКЉУЧАК

И поред тога што са биоетичког, религиозног, социјалног и националног становишта, абортус не може бити оправдан, осим у случајевима када је угрожен живот мајке, овај проблем се не може решити једноставном забраном. Криминализација би вероватно дала одређене резултате, али би произвела и низ озбиљних последица. Повећао би се морталитет жена које би прибегле илегалном абортусу, као и њихова општа медицинска угроженост. Таква ситуација би била неправедна према женама слабијег материјалног положаја пошто би оне боље ситуиране одлазиле у иностранство да тамо побаци.

Оно што би било неопходно учинити јесте промоција права на материнство, при чему би се читаво друштво нарочито ангажовало на задатку да жени, и уопште породици, обезбеди све неопходне услове за подизање детета без нарочитих условљавања. Феминистички аргументи, према коме је право на избор у погледу абортуса гарант да жена неће бити сведена на биолошку репродукцију и машину за обнављање нације²⁶ није убедљив. Већина жена жели да се оствари и кроз материнство (а већина мушкараца кроз очинство). Наравно, постоје и жене које то не желе. Али, да ли је због тога потребно свим женама и читавом друштву наметнути такав дискурс, и уверавати их да између абортуса и слободе стоји знак једнакости,²⁷ док са друге стране, огроман број жена које би желеле да се остваре и као мајке, то нису у могућности због тога што је друштвена брига о њима и њиховом потомству недовољна?

Поред озбиљне материјалне подршке, која је оправдана чињеницом да је заустављање демографског пада најважније друштвено и национално питање, било би потребно формирати етичке одборе, састављене од стручњака, који би савесно испитали сваки случај, и одобрили легалан абортус онда

26 Марија Радоман, „Ставови и искуства жена о абортусу (резултати квалитативног истраживања са територије Београда)“, Социолошки преглед, Српско социолошко друштво, Београд, бр. 4/2015, стр. 451–452.

27 Кина и Северна Кореја имају најлибералније законе о абортусу, па је јасно да право на абортус није нужно у корелацији са степеном људских права.

када је живот мајке угрожен или кад је озбиљно угрожено њено физичко и метално здравље.²⁸ Такви одбори би такође у обзир морали да узму и право на живот нерођеног детета. Истовремено би било неопходно интензивирати едукацију читаве популације о другим начинима планирања породице, али пре свега о чињеници да и сексуална активност, као и многе друге активности човека, може да доведе до настанка одговорности која није била планирана.²⁹ Другим речима, човекова сексуалност повлачи одговорност. Управо овај моменат недостаје код оних који предлажу увођење сексуалног васпитања у школе, при чему се акценат ставља на контрацепцију,³⁰ док се аспект настанка могуће одговорности игнорише или маргинализује.

Литература

Вукелић Јелка и др., „Испитивање фактора ризика акутне реакције на стрес изазване абортусом“, Медицински преглед, Друштво лекара Војводине, Нови Сад, бр. 5–6/2010, стр. 399–403.

Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Здравствено-статистички годишњак Републике Србије 2010, Београд, 2011.

28 Такав одбор би испитивао и одлучивао и о случајевима као што је трудноћа настала услед силовања или другог кривичног дела, трудноћа настала инцестом и слично. Овакво решење постоји у Немачкој (Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I p. 3322, last amended by Article 1 of the Law of 24 September 2013, Federal Law Gazette I p. 3671 and with the text of Article 6(18) of the Law of 10 October 2013, Federal Law Gazette I p. 3799, Internet, <http://www.goo.gl/2Wqkhy>, 05/03/2017), што је чињеница која би помогла увођење овакве законске регулативе без бојазни од оптужби за нарушавање људских права и удаљавање од пута ка чланству у ЕУ.

29 Заправо, таква ситуација већ важи за мушки део популације. Доказано очинство, без обзира што није жељено и планирано, ствара одговорност према рођеном детету, као и обавезе његовог издржавања, било непосредно, било плаћањем алиментације (што, наравно, сматрамо сасвим оправданим).

30 Раније у тексту смо навели податак да је 60% гинеколога или њихових партнера било подвргнуто абортусу. Пошто се од ове врсте стручњака с правом очекује да добро познају различите методе контрацепције, а резултат је такав какав видимо, јасно је да сексуално образовање које ће проблем одговорне сексуалности покушати да сведе на проблем контрацепције, неће дати жељене резултате.

- Јевтић Атанасије, Дела апостолских ученика, Врњачка Бања, Требиње, 1999.
- Клајн-Татић Весна, „Актуелни проблеми абортуса, пренаталног генетског тестирања и управљања трудноћом“, Становништво, Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд, бр. 1/2011, стр. 33–52.
- Ковачек Станић Гордана, „Прекид касне трудноће у праву Србије и упоредном европском праву“, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, 49/2015, стр. 483–497.
- Радоман Марија, „Ставови и искуства жена о абортусу (резултати квалитативног истраживања са територије Београда)“, Социолошки преглед, Српско социолошко друштво, Београд, бр. 4/2015, стр. 445–467.
- Рашевић Мирјана, Седлецки Катарина, „Питање постојања абортусне културе у Србији“, Становништво, Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд, бр. 1/2011, стр. 1–13.
- Рашевић Мирјана, „Да ли је евидентирани број абортуса у Србији реалан?“, Становништво, Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд, бр. 2/2008, стр. 7–21.
- Републичка стручна комисија за израду и имплементацију Водича добре клиничке праксе, Национални водич добре клиничке праксе за безбедни прекид трудноће (Радна верзија), Министарство здравља Републике Србије, Internet, <https://goo.gl/5Du9AQ>, 05/03/2017
- Републички завод за статистику, Статистички годишњак Републике Србије 2016, Београд, 2016.
- Хациниколау Николаос, Слободни од генома, приступи православне биоетике, Каленић, Крагујевац, 2014.
- Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998*, Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I p. 3322, last amended by Article 1 of the Law of 24 September 2013, Federal Law Gazette I p. 3671 and with the text of

- Article 6(18) of the Law of 10 October 2013, Federal Law Gazette I p 3799. internet: <http://www.goo.gl/2Wqkhy>
- Greasley Kate, *Arguments about Abortion: Personhood, Morality, and Law*, OUP Oxford, Oxford, 2017.
- Kapparis Konstantinos, *Abortion in the Ancient World*, Bristol Classical Press, 2002.
- Nys Herman, „Comparative health law and the harmonization of patients’ rights in Europe“, *European Journal of Health Law*, 8:4/2001, сtp. 317–331.
- Osnove socijalnog učenja katoličke Crkve*, Beograd, 2006.
- Riddle M. John, *Contraception and Abortion from the Ancient World to the Renaissance*, Harvard University Press, Harvard, 1994.
- Röskamp M. Johannes, *Christian Perspectives On Abortion-Legislation In Past And Present*, GRIN Verlag, 2010.
- Salisbury E. Joyce, *Encyclopedia of Women in the Ancient World*, ABC-CLIO, Oxford, 2001.
- Yarmohammadi Hassan *et all.*, “An Investigation Into the Ancient Abortion Laws: Comparing Ancient Persia With Ancient Greece and Rome”, *Acta medico-historica Adriatica*, Hrvatsko znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture, Rijeka, br. 11:2/ 2013, сtp. 291–298.

Aleksandar Djakovac

ABORTION CULTURE IN SERBIA BIOETHICAL, RELIGIOUS AND NATIONAL ASPECTS

Resume

Serbia is a country with the large number of abortions, which is why some researchers consider that it is possible to speak about abortion culture. Various liberal groups constantly emphasize the “woman’s right” to abortion, while ignoring the fact that many women are forced to have an abortion. Therefore

it would be good to start talking about right to motherhood. This right should be significantly financially supported, because stopping negative population growth is the most important national and social interest. The right to life of the unborn child must also be taken into consideration. Since the criminalization of abortion would led to many negative consequences, the author suggests that the decision to grant legal abortion should be made by the ethics committee formed by experts, which would conduct consultations with a pregnant woman, examine the reasons and allow the abortions that are justified, primarily in order to protect the life of a woman.

Keywords: abortion culture, bioethics, religion, right to motherhood.

■
* Овај рад је примљен 10.априла 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. маја 2017. године.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС NATIONAL INTEREST

ПОЛИТИЧКА ТЕОРИЈА

Александар Саша Гајић

ЏОЗЕФ НАЈ И СПОРНЕ ДИМЕНЗИЈЕ
РУСКЕ МОЋИ 121-139

Јелена Ђ. Лопичић Јанчић

МЕЂУНАРОДНОПРАВНА ЗАШТИТА
РАЊЕНИКА, БОЛЕСНИКА
И САНИТЕТСКОГ ОСОБЉА..... 141-170

Александар Саша Гајић

Институт за европске студије

ЦОЗЕФ НАЈ И СПОРНЕ ДИМЕНЗИЈЕ РУСКЕ МОЋИ*

Сажетак

Савремена наука о међународним односима на различите начине дефинише моћ држава: као циљ држава и њених политичких елита, као меру утицаја односно контроле, као израз безбедности и као способност коришћења ресурса. У раду се анализира текст „Будућност руско-америчких односа“ познатог америчког стручњака за међународне односе, Цозефа Наја, који покушава да одреди и измери различите аспекте тврде и меке моћи савремене Русије и на тај начин да процена какву је политику нацелисходније да САД воде према њој. Уочавајући читав низ једностраности и генерализација у овој анализи, у раду се указује како се, из половицих и спорних закључака које даје Нај, извлачи крајње спорна и контрадикторна Најева процена о будућности руско-америчких односа.

Кључне речи: моћ, мерење моћи, Цозеф Нај, будућност руско-америчких односа.

Измерити моћ неке од држава у међународним односима како би се на основу тога могли проценити њени донети, циљеви и историјске перспективе увек је био захтеван и крајње неизвештан подухват за све истраживаче међународне

* Рад је настао у оквиру пројекта 179014 кога финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

моћи. Многе препреке, од субјективно-интересних и идеолошких, до ограниченог увида у податке које се односе на поједине аспекте моћи који су се узимали у обзир, стајале су на путу иоле објективнијих и реалнијих покушаја да се моћ једне сложене политичке заједнице као што је држава скицира. Са развојем науке о међународнима односима и ширењем њених увида, развили су се и различити погледи на дефинисање моћи на неколико начина, од којих у великој мери зависи и начин њеног мерења, односно сагледавања: моћ се може одређивати у светлу где се она гледа као циљ држава или политичких елита и лидера; где је моћ мера утицаја, односно контроле на достигнућима, активностима и догађајима, појавама или људима из сфере међународних односа; где је моћ израз безбедности држава или моћ способности коришћења ресурса, то јест свих доступних државних потенцијала у међународној стварности.

Први начин дефинисања је најстарији и најраспрострањенији у науци о међународним односима, посебно у реалистичкој школи. Ова школа стоји на становишту да је људско друштво подређено објективним законима који имају корене у људској природи чији је базични порив тежња, чак жудња ка моћи (*lust for power*) која се читава у рационализацији где је „концепт интереса дефинисан као моћ“ којој све остале вредности и циљеви у међународним односима служе.¹ Неореалисти ову тотализацију погледа на моћ свде у историјско-конструктивистичке оквире, не посматрајући је као рефлексију неизмењивости људске природе већ више историјског наслеђа, пре свега оног везаног за анархичност међународних односа и последичну несигурности која ствара „безбедносне дилеме“ из којих произлазе жеље за увећањем моћи.²

„Најплодотворнији су свакако мешовити, вишедимензионални покушаји одређивања моћи у међународним односима. Тако, нпр. Карл Дојч моћ покушава дефинисати у више димензија: прва је количина моћи (*weight*), односно њена тежина, која је израз способности актера у међународним

1 Moregenthau Hans, *Politics Among the Nations*, A. Knopf, New York 1967 (Fourth Edition), стр. 11.

2 Waltz Kenneth, *Theory of International politics*, Addison Wesley, Reading MA, 1979.

односима да може да утиче и промени ток догађаја у међународној заједници, односно да пресудно утиче на туђе понашање...; друга је простор (*domain*) моћи, односно просторни домашај утицаја који неки субјект међународних односа може да врши; трећа је опсег (*range*) моћи изражен као однос између највише награде и најстрожије казене коју поседник моћи може да употреби према другим актерима, и четврта димензија која се тиче њеног домашаја (*scope*), то јест врстама и класама понашања на које се може вршити пресудан утицај³⁴ Мешовити приступи за своје анализе најчешће преузимају посматрање основних елемената „тврде моћи“ из реалистичке школе (1. географију 2. природне ресурсе 3. индустријске капацитете 4. војну спремност 5. становништво (укључујући демографске тенденције) 6. национални карактер 7. национални морал 8. квалитет дипломатије 9. квалитет владе)⁵ у комбинацији са „меком моћи“ (културни утицаји, политичке вредности и спољна политика) узимајући при томе у обзир и драматичне промене „државоцентричних“ међународних односа са крајем Хладног рата и рачвање глобалних структура између држава и других, недржавних субјеката међународних односа, те капацитета њиховог утицаја.

1. ЦОЗЕФ НАЈЕВА АНАЛИЗА РУСКО-АМЕРИЧКИХ ОДНОСА МОЋИ

Проблемом сложеног одређивања свих димензија руске државне моћи у савременим односима, а посебно њеног одражавања на будућност односа са САД, подухватио се Џозеф Нај један од наистакнутијих савремених америчких стручњака за међународну политику са Харвардског универзитета са значајним политичким искуством (заменик подсекретара за безбедност у Картеровој, а председник Савета за националну безбедност и помоћних министара одбране за међународ-

3 Deutch, *The Analysis of International Relations*, Eaglewood Cliffs, Prentice Hall, 1968, стр. 24.

4 Саша Гајић, „Моћ у савременим међународним односима“, *НСИМ*; vol. XIII (2006), no. 1-4, стр. 161-162.

5 Према Moregenthau, *Politics Among the Nations*, A. Knopf, New York, 1967 (Fourth Edition).

но-безбедностне послове у Клинтовој администрацији). Наја је међу водеће стручњаке за међународне односе још у седмој деценији прошлог века уврстила његова неолиберална теорија о асиметричној и комплексној међузависности (у коауторској књизи се Киохејном „Моћ и међузависност“). Премда се бавио темама о миру и сукобима међународној политици те нуклеарној опасности и етици, најчувенији је по његовим теоријским радовима о моћи у међународној арили, односно о лансирању теорије о „мекој моћи“ која је, осим што је постала научно широко прихваћена и даље разматрана, ушла и у свакодневну политичку употребу (нарочито од стране Клинтонове и Обамина администрације). Аутор је већег броја књига од којих су најпознатије *Осуђени на водство: промењива природа америчке моћи* (1990), *Парадокс америчке моћи* (2002), *Мека моћ: пут успеха у светској политици* (2004), *Моћ у глобално информатичко доба* (2004), *Игра моћи* (2004), *Моћи за водство* (2008), „*Будућност моћи*“ (2011), „*Председничко лидерство и стварање америчке ере*“ (2013), „*Да ли је амерички век завршен?*“ (2015).

Његов нови рад „*Будућност руско-америчких односа*“⁶ одликује се једностраношћу и симплификацијама: целокупна поставка анализе почива на компарацији моћи некадашњег СССР-а и данашње Руске Федерације (очекивано, на штету ове друге), те селективном истицању појединих параметара тврде и меке моћи савремене Русије како би се показала тенденција њеног неумитног даљег опадања. При томе се не показују исти показатељи код других савремених држава, па ни САД, како би се стварне димензије посматраних аспеката заиста упоређивали, већ се они прећуткују, изузев неких крајње натегнутих и произвољних (нпр. при поређењу распрострањености популације у азијском делу Русије и Кине). Све то доприноси тенденциозним, често и крајње нетачним закључцима. Нај свој оглед почиње описом моћи Совјетског Савеза: „Педесетих година, многи Американци плашили су се да ће Совјетски Савез престићи Сједињене Државе као водећу светску силу. ССРЈ је био земља сва највећом територијом на свету, трећом најбројнијом по-

6 Joseph Nye, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2 Winter 2015, CIRSD, Belgrade, 2015, стр. 34-42.

пулацијом, другом највећом економијом. која је производи-
ла више нафте и гаса него Саудијска Арабија. Поседовао је
половину укупног броја нуклеарног оружја, држао је људи
под оружјем од САД и запошљавао највећи број људи у об-
ласти истраживања и научног развоја. Совјетска пропаганда
активно је пропагирала мит о неизбежности тријумфа кому-
низма, и Никита Хрушчов се славodobитно хвалисао како ће
Совјетски Савез претећи Сједињене Државе до 1970-тих или
1980-тих. Међутим, Михаил Горбачов је 1986. године описао
совјетску економију као „веома растројену. Ми заостајемо у
свим сферама“. И 1991. године СССР се распао.⁷

Овој уопште узевши тачној дескрипцији тенденција
опадања (пре свега економске) моћи Совјетског Савеза уз ис-
тицање њених максималних домета (педесетих и шездесетих
година прошлог века) требало би придодати и следеће факте:
процентуално натполовично поседовање нуклеарног арсена-
ла било је могуће док су само две силе поседовале ово оружје,
што се убрзо током Хладног рата, са стицањем нуклеарног
арсенала и других држава, променило и тако остало до дана-
шњих дана; сама бројчана надмоћ неке војске само је један, и
то не одлучујући, међу параметрима војне моћи. Негативне
пак демографске тенденције нису се десиле у постсовјетском
периоду, већ су у СССР биле видљиве од седамдесетих годи-
на. Наиме, док је у периоду 1926-1874 стопа рађања опала са
44.0 на хиљаду на 18.0 (због урбанизације и каснијег ступања
у брак) стопа смртности је падала са 23.7 на 8.7, уз чињеницу
да је популација у словенским републикама и раније стаг-
нирала а наставила да расте у средњеазијским република-
ма.⁸ Међутим, од краја шездесетих година стопа смртности
(код одраслих, радно способних мушкараца и деце) почела
је да расте, да би, након кратког застоја током осамдесе-
тих. наставила да расте услед погоршаних општих живот-
них услова и слабљења сектора здравства. Подаци о порасту
дечијег морталитета, прикривани су, тј. нису објављивани
у статистичким извештајима пуних десет година, до краја
осамдесетих. Слично је било и са опадајућим економски па-

7 Исто, стр. 34.

8 Видети *Barbara Anderson*, „Growth and Diversity of the Population of the Soviet Union“, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1990, стр. 155–177.

раметрима, који су или прикривани или лажно приказивани тако да не постоје егзактни подаци о реалним достигнућима совјетске економије, нарочито у последње две деценије њеног постојања. Постоје процене да је нпр. 1970. (од када се рачуна почетак јачих негативних економских тенденција) БДП СССР-а био други на свету, у износу приближном 433 милијарде долара. Удео Совјетског Савеза у светском ГДП је био 12,8%, а по глави становника он је износио 1790 долара, чинећи га 39-тим у свету.⁹ Исте те године амерички ГДП био је 2,5 пута већи и износио је 1075, 9 милијарди долара, док је по глави становника он био 5126 долара.¹⁰

Описујући последице негативних тенденција из позне совјетске епохе и постсовјетске транзиције деведесетих, Нај приказује да је савремена Русија у расулу, са разореним здравственим системом, неефикасном тржишном привредом, са државним капитализмом у служби барона-пљачкаша, са ниским животним стопама где мушкарци умиру у просеку у раним шездесетим, а где опада број новорођенчади. Ова слика је, у ствари ружна прошлост транзиционе, Јељцинове Русије: са побољшањем општих услова живота и упорном демографском политиком, Русија је успела да од 2009. преокрене негативне трендове. Стопа рађања у Русији је сада већа нешто него у европским земљама и САД и у 2010. Години она износи 12 рођених на хиљаду људи, мада је стопа смртности још увек већа него у земљама Запада (од 2012. такође износи 12 на 1000 људи).¹¹ Но, Русија додатно повећава своје становништво - као и земље Запада - својом имиграционом политиком (процењује се да број илегалних имиграната из азијских држава досеже број од чак 10 милиона)¹². Етнички састав Русије је такође повољан: чак 81 становништва су

9 Примерице, ГДП Јапана уочи „јапанског економског чуда“ тада је био 209 милијарди долара, Немачке 215 милијарди, Кине 91 милијарди. Тј. био је дупло већи од неких од развијених западних земаља али је пуно заостајао за САД. Видети: <http://macroeconomics.kushnir.mk.ua/index.php?indicator=gdp&area=ussr&lang=en> приступљено 14.11.2015.

10 Исто.

11 „Современная демографическая ситуация в Российской Федерации“, Росстат, www.gks.ru/free_doc/2010/demo/dem-sit-09.doc, приступљено 14. 11.2015.

12 Према “Russia Cracking Down on Illegal Immigrants”, International Herald Tribune, 15.01.2007. www.gks.ru/free_doc/2010/demo/dem-sit-09.doc приступљено 15.11.2015.

етнички Руси, док ни једна од мањина (а има их преко 160) не прелази неколико процената у укупној популацији (највише је Татара 3, 7%, 1,4% Украјинаца итд).¹³ На просторима где и живе мањине, Руси најчешће представљају од 50-70% становништва, па је нереално говорити о могућностима лако остваривог територијалног сепаратизма (изузев на Кавказу). Западне земље, напротив, државном политиком једначећи држављанство и националност (нпр. у Француској), често статистички прикривају етничку и културолошко-цивилизацијску структуру свог становништва и његове демографске трендове. Нпр. у САД потомци Европљана данас чине око 62% становништва,¹⁴ док постојећој стопи рађања највише доприносе Латини, претећи да у перспективи претворе укупно белачко становништво у мањинско.¹⁵

2. ВОЈНЕ И ЕКОНОМСКЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У САВРЕМЕНОЈ РУСИЈИ

Према Нају, распад Совјетског Савеза 1991. године је оставио Русију са пола популације и пола економије гледајући у односу на пређашњу државу. „Русија је задржала нуклеарни арсенал – већи чак од оног САД – али су њене способности за пројекцију глобалне моћи умногоме биле умањене. Она више није била суперсила способна да балансира Сједињеним државама у биполарном свету, као што је био случај током Хладног рата. Регионално, са друге стране, она је била способна да ефективно користи силу против слабих суседних држава, као што је било у Грузији 2008. и Украјини 2014.“¹⁶ Па ипак, признаје Нај, Русија има војну надмоћ над свим својим суседима који нису приступили НАТО-у.

13 Према https://web.archive.org/web/20120118212344/http://www.perepis-2010.ru/results_of_the_census/result-december-2011.ppt приступљено 15.11.2015.

14 Према U.S. Census Bureau, <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/00000.html> приступљено 11.11.2015.

15 О овим тенденцијама је детаљно писао и на њихове исходе упозоравао покојни Семјуел Хантингтон у својој последњој књизи: Huntinton Samuel, *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*, Simon and Shuster, New York, 2004

16 Joseph Nye, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2 Winter 2015, CIRSD, Belgrade, стр. 34.

Поменута надмоћ није тек последица наслеђа совјетског арсенала, чак ни чињеница да је преко 70% капацитета војне индустрије „остало“ у Русији. Нај пропушта да нас обавести да је, иако је бројност оружаних снага Русије мања у односу на некадашњу Црвену Армију, њен број и даље импозантан у светским размерама: 2006, пре отпочетих реформи активан војни састав бројао је 1,2 милиона људи, са највећим оклопним снагама у свету, са највећом количином нуклеарних подморница, другом по величини флотом подморница са балистичким пројектиlima и једном од највећих морнарица и авијација (по броју стратешких бомбардера друга по величини после САД). Поређења рад, САД су 2014. Године имале око 1,3 милиона људи у свом војном саставу, иако им је војни буџет далеко највећи на свету (554 милијарде долара). Такође, руска војска пролази кроз квалитативне реформе структуралног реорганизовања које су започете 2008. године, а које су смањиле бројност војног персонала, редиковале величину централне команде, увеле додатну цивилну логистику и резерве, преобликовала организацију војних формација у циљу веће ефикасности и системске еластичности. Руски војни буџет је трећи по величини у свету (после САД и Кине) и 2014. године је званично износио 2,49 трилиона рубаља (око 69 милијарди долара) са тенденцијом даљег раста у 2015. години на 3,03 трилиона рубаља (83 милијарде долара), а 2016. године на 3,6 трилиона рубаља (93 милијарде долара), док су његове незваничне процене знатно веће.¹⁷ Гледано номинално, у доларима, руски војни буџет далеко је мањи од америчког (само 14% или 1/7 америчког војног буџета), али Русија са овим улагањима сама производи готово целокупно сопствено наоружање које задовољава све њене потребе и служи за извоз. Она је други највећи извозник оружја у свету који покрива око 37% укупне светске продаје (у периоду 2005-2009). 2014. године Русија је извозила оружје за чак 56 држава.¹⁸ „Програм државног наоружавања за период 2011-

17 Sergey Kazak, „Russia to Up Nuclear Weapons Spending 50% by 2016“. RIA Novosti. <http://sputniknews.com/military/20131008/184004336/Russia-to-Up-Nuclear-Weapons-Spending-50-by-2016.html> приступљено 15.11.2015.

18 „Trends in International Arms Transfer, 2014“. Stockholm International Peace Research Institute, . http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=495 приступљено 15.11.2015.

2020¹⁹ је отпочео крајем 2010. године који је предвиђао да се уложи око 20-21,5 трилиона рубаља (650 милијарди долара) за се набави нова опрема у предвиђеном периоду, са циљем да се до 2015. године 30% војне опреме замени у свим њеним родовима, а 70% до 2020. године. У неким јединицама Руске армије, око 60% модерне и напредне опреме већ је замењено до 2015. године, тако да се очекује да предвиђен резултат бити премашен и што се тиче рока и што се тиче обима. Све у свему, и руска војска и војна индустрија нису у фази слабљења и опадања, већ у поодмаклој реорганизацији и континуираном јачању, обзиром да дате капацитете и околности.

Ситуација је по Нају, много неповољнија у економској сфери: „По питању економских ресурса, руски бруто друштвени производ од 2,5 трилиона представља једну седмину америчког, и његов износ по глави становника износи око 18 хиљада долара, што је оквирно трећина у односу на онај Сједињених Држава. Штавише, њена економија је веома зависна од енергената: нафта и гас представљају две трећине руског извоза, пола државних прихода и 20% бруто друштвеног производа. Са америчком револуцијом шкриљаца која води ка опадању цена енергената, Русија ће бити у тешкоћи да досегне своје буџетске циљеве. Штавише, извоз високе технологије преставља само седем процената њених укупних извозних производа (у поређењу са 28 процената Сједињених Држава). Док Русија може да произведе и извози софистицирана оружја и нуклеарне реакторе, она неефикасно алоцира ресурсе унутар своје економије а приватне инвестиције нису одрживе због корумпиране институционалне и правосудне структуре. Ова ситуација је још више погоршана западним санкцијама наметнутим након руске војне интервенције у Украјини.“¹⁹

И овде Нај одвећ барата са полуистинама и генерализацијама. Наиме, тачно је да Русија у многоме зависи од сировинског извоза (који чини чак 70% њеног укупног извоза), а да процентуално премало улаже у развој високих технологија за најширу употребу, поготово за њен извоз - јер исте јефтино увози. Сложићемо се да, ипак, производња геџета

19 “Big rise in Russian military spending raises fears of new challenge to west”, Guardian Unlimited, <http://www.theguardian.com/world/2007/feb/09/russia.usa>, приступљено 15.11.2015.

и беле технике није озбиљни показатељ државне моћи. Са друге стране, тврдње да ће револуција „фрекинга“ (производње гаса и нафте из шкриљаца) толико оборити цену енергената да ће то минимизирати руске буџетске приходе и онемогућити даља системска улагања у развој, претеране су. Наиме, цене гаса и нафте су због преплављивања њиховим резервама из САД и заливских држава већ за трећину ниже од најнижих исплативих цена производње истих из гасних шкриљаца (уз читав низ негативних еколошких последица); чак оне нису зауставиле већ само смањиле прилив средстава у руски буџет. Када се овај енормни прилив јефтиних енергената умањи - а то је неминовно - његове цене ће поново скочити, додуше не до нивоа из периода 2000-2010, али и то ће бити више него довољно. У време највећег приходовања од извоза енергената, њихов удео у укупном руском БДП-у није прелазео 5,7%, и знатно је почео да се смањује већ од 2003. са јачањем унутрашњег, руског тржишта да би до 2011. године имао удео од свега 3,7% БДП.²⁰ На основу овог приходовања Русија је до 2006. године исплатила највећи део свог спољног дуга и креирала „Стабилизациони фонд Русије“ који је трећи по величини у свету (597 милијарди долара). Руски лидери свесни су нужности диверсификације своје економије и отклањања њене зависности од извоза енергената; они непрестано указују на то обзиром на постојеће лимите и залажу се за унапређивање сектора производње високе технологије. Међутим, успоравање укупног економског раста након изузетне прве декаде 21. века на свега 1,3% 2013, 0,6% 2014. и -3,8 % у 2015²¹ (други извори економски пад услед санкција 2015. године стављају у размере између -3% и -3,5%, а већ 2016. прогнозирају „позитивну нулу“ или благи раст) последица је више фактора, а не само пада цена енергената: пре свега, економски пад се тиче утицаја светске кризе на степен директних страних инвестиција, а затим и дуготрајне рецесије у ЕУ која је, све до увођења санкција 2014. била најважнији руски спољнотрговински партнер, као и других структуралних проблема саме руске економије те политичке

20 „Russia fixed asset investment to reach \$370 bln by 2010—Kudrin“. *RIA Novosti*, <http://sputniknews.com/business/20070921/80301609.html> приступљено 09.11. 2015.

21 Према Statista, The Statistic portal, 2015, <http://www.statista.com/statistics/263621/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-russia/>приступљено 09.11.2015.

и социјалне нестабилности у суседству (која је у Украјини прерасла у рат) Иначе, руска банке, које су доживеле ударе са сломом финансијских тржишта на почетку светске кризе 2008. године, нису претрпеле никакву дугорочну штету због правовремене и стручне заштите свог банкарског сектора од стране руске владе и централне банке.

Узевши све наведено у обзир може се лако утврдити да је руска економија након распада Совјетског Савеза и економске девастације деведесетих, у успону, са повременим осцилацијама. Томе је допринела, од почетка 21. века, и виша домаћа потрошња, стратешко вођена економска политика која на располагању има непресушне ресурсе и високо квалификоване кадрове, и што је се показало најважнијим – стабилизоване политичке прилике. Стреловит деветогодишњи развој (2000-2009) добио је замах пре свега услед раста производње и потрошње на домаћем тржишту, а тек секундарно извозом сировина, тако да је номинална просечна плате у Русији скочила са 80 долара 2000. године на 976 долара 2013. Године,²² да би се са увођењем санкција и економским ратом против Русије овај износ прво драстично умањио услед пада вредности рубље, а после добрим делом подигао и стабилизовао. У овом периоду је „васкрснула“ и средња класа која је на почетку века износила само 8 милиона, а сада чини највећи део становника Русије, њих 104 милиона. Русија има један од најстимулативнијих пореских система на свету (са општом пореском стопом од 13%) који је истовремено смањио пореска оптерећења становништва, подстакла предузетништво и значајно подигао државне приходе. Свакако, постоје и знатни дисбаланси између степена развоја престонице и појединих региона, проблеми са модернизацијом постојеће инфраструктуре, са степеном корупције (на коју, према проценама) годишње отпадне око две милијарде долара) итд, но све то не умањује чињеницу да се Русија развија и да има, гледајући све основне параметре (као што су БДП, буџетски дефицит, спољни дуг итд) једне од најбољих резултата међу двадесет најразвијенијих земаља (Г20), упркос наметнутим санкцијама и неповољним условима које ствара светска криза.

22 „Russians weigh an enigma with Putin’s protégé“, *MSNBC*, <http://www.nbcnews.com/id/24443419/#.VkdP15MiSo> приступљено 14.11.2015.

3. ДИЛЕМЕ „МЕКЕ МОЋИ“ И САВЕЗНИШТВО СА КИНОМ

Џозеф Нај сматра да савремена Русија слаби не само по питањима класичне, „тврде моћи“, већ и своје „меке моћи“ - способности да се утиче на друге у жељеном правцу привлачношћу својих вредности, своје културе а уз помоћ легитимне и моралне спољне политике, не силом или претњом силом.²³ Мада је у првој половини 20. века, па и доброг дела његове друге половине, током Хладног рата, СССР са својом верзијом комунистичке идеологије био веома вредносно и политички атрактиван чак и за бројне друштвене слојеве западног друштва (поготово након победе над нацизмом), совјетска „мека моћ“ почела је полако да копни са све чешћим војним интервенционизмом, као што је био случај у Мађарској 1956. и Чехословачкој 1968. године, тако да до краја осамдесетих година од ње готово ништа није остало. Нај сматра да Путин својим интервенционизмом на постсовјетском простору (Грузија, Украјина) наставља да чини исту грешку, „Он тврди да жели да створи Евроазијску Унију под руским предводништвом како би се надметао са ЕУ, али његово вођење политике ствара бојазан код оних које жели да привуче. Упркос непорецивој привлачности традиционалне руске културе и Путинових позива да се повећа руска „мека моћ“, његови насилнички акти према суседима и истицање руског национализма имају последицу сејања неповерења.“ – тврди Нај.²⁴ Са приметном бојазни Џозеф Нај побраја улагања Русије у медије и пропаганду: реорганизацију РИА Новости, експанзију многојезичног и мултимедијалног „Спутника“, при томе прећуткујући ефикасност глобално гледане тв станице „Russia Today“, уз тврдње о slabим донетима, па и контрапродуктивности пропаганде насупрот дубинској културној моћи чија афирмација представља „најбољу пропаганду која то није“²⁵

23 Joseph Nye, *Soft Power*, Public Affairs, New York, 2004, стр. 9.

24 Joseph Nye, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2 Winter 2015, CIRSD, Belgrade, 2015, стр. 37.

25 Исто.

Очито, Нај по овом питању грубо превиђа значајан утицај савремене руске популарне културе (доминантан пре свега на постсовјетском простору),²⁶ руску афирмацију у спорту и његовом организовању (нпр. Олимпијада у Сочију), индустрији забаве, успехе при формирању глобалних електронских медија са огромног гледаношћу („Russia Today“). Утицај идеолошко-теоријски недовољно уобличене „суверене демократије“ као доктринарног концепта савремене Русије нема - истина је - некадашњу идеолошку привлачност комунизма, али то није ни потребно. Њен идејни оквир сасвим погодује руској балансирајућој реал-политици у настајућем мултиполаризму који се базира на класичној државној суверености без обзира на државну идеологију и друштвено уређење, поготово имајући у виду њену угроженост од егзалтираног људскоправашког хуманитаризма и наметања ткз. мањинских права на штету суверене демократске већине. „Испод радара“ Најеве позорности промиче и да Путинова Русија има све више симпатизера међу свим суверенистима којима на срцу леже традиционалне и конзервативне вредности без обзира на њихов политичко-идеолошки предзнак, укључујући ту и странке и покрете у западним демократијама.

Једину озбиљну опасност које значајно може да ојача овако насликану „опадајућу Русију“ Нај види у њеном стратешком савезништву са Кином као растућом глобалном суперсилом. Природу овог савезништва Нај проналази искључиво у традиционалној политици „баланса моћи“ услед заједничке стрепње од америчког глобално примата на свим пољима, а не у некој идеолошкој или културолошкој блискости нити широј или дугорочнијој спољнополитичкој доктрини. Невољно, Нај признаје да су руско-кинески односи од 1992. године наовамо прешли из фазе „конструктивног партнерства“ у „стратешко партнерство“ (1996), „пријатељства и кооперације“ (2001) до „свеобухватног стратешког координираног партнерства“²⁷ које се огледа у заједничком деловању у УН, институцијама БРИКС-а, ШСО-а. Не улазећи у институционалне оквире заједничког наступања, Нај ми-

26 Видети детаљно код: Турковић Миша, „Русија и откривање меке моћи“, *Национални интерес*, 1-3, ИПС, Београд, 2008, стр. 25-54.

27 Joseph Nye, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2, Winter 2015, CIRSD, Belgrade, стр. 39.

нимизира њихове домете (уз признање да је гасни споразум Русије са Кином вредности 400 милијарди долара о изградњи гасовода и тродеценијској испоруци гаса из маја 2014. године „пример успешне политике цевовода“²⁸), а преувеличава постојеће недостатке и спорове, желећи да у њима види клице раскола и сукоба. Тражећи резидуално историјско неповерење из прошлих времена, Нај је склон да предимензионира демографске (узимајући као параметар само популацију руског Далеког Истока наспрам популације целог северног дела Кине) и економске дисбалансе између Русије и Кине (где се трговина одвија по принципу „сировине за производе“) уз преувеличавање њиховог надметања за утицај на простору Средње Азије. Нигде се не говори да је на простору Средње Азије стратешко партнерство две велике силе успешно институционализовано са другим земљама у том региону (Казакстаном, Киргизијом, Таџикистаном и Узбекистаном, а да ће се 2016. године ШСО-у прикључити и Индија и Пакистан) са читавим спектром активности (безбедносна, војна, економска и културна сарадња) где се утицаји две доминантне силе не сукобљавају већ претежно усклађују, надопуњују и толеришу. Жеља да се усвајање „Нове руске војне доктрине“ (2009) која оставља могућност прве употребе нуклеарног оружја у случају ескалације конвенционалног рата види као израз руског страха од Кине и њене војне супериорности у конвенционалном смислу - коју здушно прихвата и Џозеф Нај – далеко је од реалности.²⁹ Спољна политика Кине је мирољубива, одбрамбена и веома стрпљива, са спољнополитичким приоритетима усмереним на другу страну - ка Пацифичком региону, без смерања да квари односе са стратешким савезником од кога трговином - и то на знатну обострану корист - може добити све оно што јој са ратним ризиком, и то извесним, може бити не само ускраћено. О извесној сопственој штети да се и не говори.

28 Исто, стр. 39.

29 Исто, стр. 40.

4. ОД СПОРНИХ ЗАКЉУЧАКА ДО СПОРНИХ ПРЕДЛОГА

Укупно узевши, Најева анализа својом једностраношћу, селективношћу и неадекватним генерализацијама више подсећа на пропагандно-медијско дисквалификовање него на стручну студију која води и ка спорним закључцима и ка крајње спорним предлозима спољнополитичког деловања САД према Русији. Несумњиво је да је Русија са својим укупним потенцијалима гледајући их у светским размерама тј. уделу у различитим параметрима државне (и тврде и меке) моћи и даље слабија него СССР на свом врхунцу, педесетих и раних шездесетих година 20. века. Но, то је случај и са САД (нпр. удео САД у глобалном ГДП у је после Другог светског рата био невероватних 50% а 2015. је износио 16,1%, са тенденцијом даљег пада)³⁰, упркос привилегованом положају долара на светском монетарном пољу и везаношћу глобалног финансијског капитала за америчке Федералне резерве. Оно што Нај упорно игнорише је да су негативне тенденције из постсовјетске транзиције добрим делом превладане, да је већина трендова савременој Русији узлазна и позитивна, те да је - са постојећим ресурсима своје моћи и промишљеном реалном политиком која проналази све више савезника у свету - Русија у стању да парира сваком покушају угрожавања њених интереса. Садашња Русија, додуше, нема капацитете да се претвори у новог глобалног хегемона, али она томе (за разлику од Совјетског Савеза) и не тежи. Не видети ово, већ тврдити како је Русија „one stop“ економија са нелибералним институцијама и са несавладивим демографским и здравственим проблемима³¹, да је она „опседајућа сила попут Аустроугарске и Османског царства која може бити веома ретиметичка за међународни поредак.... јер јој недостаје стратегија дугорочног опоравка и која реагује опортунистички“ а

30 Видети: United States' share of global gross domestic product (GDP) adjusted for purchasing power parity (PPP) from 2010 to 2020, Statista, The Statistic Portal, <http://www.statista.com/statistics/270267/unitedstates-share-of-global-gross-domestic-product-gdp/> приступљено 12.11.2015.

31 Joseph Nye, "The Future of Russian-American Relations", *Horizons*, No. 2, Winter 2015, CIRSD, Belgrade, стр. 37.

да је истовремено „ревизионистички кваритељ status quo-a , који тежи да постане катализатор других ревизионистичких сила које руже америчку надмоћ“³² не само да је нетачно, већ и крајње противуречно. Тачно је, али само делимично, да постсовјетска Русија у свом идентитетском одређењу још увек лута између историјског наслеђа славенофилства и западњачког европејства – али је тај јаз све мањи; није спорно да је Русија преокупирана својим местом и улогом у свету, али зар то није случај са свим историјски великим силама чије је самоодређење више од пуког постојања и трајања?

Контрадикторности између изнетих аргумената и начина њиховог повезивања, те наметнутих закључака, неминувано су пренете и на Најеве предлоге како да се САД односе према савременој Русији. Са једне стране, Нај подржава политику изолације савремене Русије као озбиљне претње савременом међународном поретку и, штавише, имплицитно заговара активности на рушењу Путинове власти због његовог наводног агресивног антизападњаштва, антилиберализма и прибегавања сили; са друге стране се залаже за избегавање потпуне изолације Русије због увиђања међусобног преклапања интереса у нуклеарној безбедности тј. противљењу пролиферацији нуклеарног оружја, у антитерористичком становишту, при сарадњи на Арктику и могућности дипломатског деловања у Авганистану, Ирану итд.. Разлози за то се, на једном крају, поново проналазе у наводном опадању Русије која, управо због тога, може би изузетно опасна, док се, на другом крају, истиче како Русија поседује енормне потенцијале свих врста, образовану популацију (стручњаке и инжињере), па да је зато није могуће нити мудро искључивати из међународне заједнице. Све у свему, Најеви процене и предлози свде се на жеље да се савремене Русија под Путиновим водством свде на жељену, „нову Русију“ поновне западно-либералне превласти, али какве и на који начин – то и за Наја и за носиоце одлучивања у америчкој спољној политици – представља праву квадратуру круга.

32 Исто, стр. 38.

Литература

- Гајић Саша, „Моћ у савременим међународним односи-ма“, НСПМ; vol. XIII, no. 1-4, Београд, 2006.
- Ђурковић Миша, „Русија и откривање меке моћи“, На-ционални интерес, 1-3, ИПС, Београд, 2008.
- Anderson Barbara*, „Growth and Diversity of the Population of the Soviet Union“, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1990.
- Deutch, *The Analysis of International Relations*, Eaglewood Cliffs, Prentice Hall, 1968.
- Kazak Sergey*, “Russia to Up Nuclear Weapons Spending 50% by 2016”, *RIA Novosti*. <http://sputniknews.com/military/20131008/184004336/Russia-to-Up-Nuclear-Weapons-Spending-50-by-2016.html>, 05/05/2017
- Moregenthau Hans, *Politics Among the Nations*, A. Knopf, New York 1967 (Fourth Edition).
- Nye Joseph, *Soft Power*, Public Affairs, New York, 2004.
- Nye Joseph, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2, Winter 2015, CIRSD, Belgrade, 2015.
- Statista, The Statistic Portal „United States’ share of global gross domestic product (GDP) adjusted for purchasing power parity (PPP) from 2010 to 2020“, <http://www.statista.com/statistics/270267/unitedstates-share-of-global-gross-domestic-product-gdp/09/04/2017>
- “Trends in International Arms Transfer, 2014”. *Stockholm International Peace Research Institute*, . http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=495, 12/03/2017
- Waltz Kenneth, *Theory of International politics*, Addison Wesley, Reading MA, 1979.
- Huntinton Samuel, *Who Are We? The Challenges to America’s National Identity*, Simon and Shuster, New York, 2004.

Aleksandar Sasa Gajic

JOSEPH NYE AND CONTROVERSIAL DIMENSIONS OF RUSSIAN POWER

Resume

Contemporary IR science defines power in many different ways: as goal of states and their political elites, as measure of influence or control, as attainment of security and as control over resources. Most efficient among them are combined, multidimensional IR approaches of power definition which often observes basic elements of „hard power“ from realistic school of IR such as: 1) geography 2) natural resources 3) industrial capacity 4) military capability 5) population (with its demographical tendencies) 6) national character 7) national moral 8) quality of diplomacy 9) quality of government in their combination with „soft power“ (cultural influences, political values and foreign policy), also taking into consideration dramatic transformation of „state-centric“ international relations at the end of Cold War and ramification of global structures between states and other non-state subjects. This Paper analyses the work “The Future of Russian-American Relations” of the eminent American international relations expert Joseph Nye who tries to define and measure different aspects of contemporary Russian hard and soft power and to give his estimation about the most appropriate US policy toward Russia. His whole analytic scheme is based on comparison of power between former USSR and contemporary Russian Federation with the selective emphasis of some elements of today Russia’s hard and soft power, all with intention to show their imminent decline. At the same time, those parameters considering other states, including USA, which are useful for the real comparison, are being overlooked or even unspoken, except the few of them which are, obviously, very controversial or arbitrary. All of that contributes to some of Nye’s incorrect conclusions. By describing consequences of negative trends from late Soviet epoch and post-soviet transition from 90’s, Nye presents today Russia in ruins,

with collapsed health care system, un-efficient market economy, robber-barons ruled state capitalism and declining demography. This picture, in fact, is a part of ugly past of transitional, Yeltsin's Russia, that was carried over with the improvement of general life conditions and consistent public policy in the first decade of 21-st century. By having insights in many generalizations and biases in this analysis, Paper ensigns how controversial proposal about future of Russian-American relations deduces from partial and disputable conclusions provided by Joseph Nye.

Keywords: power, measure of power, Joseph Nye, soft power, Russian-American relations.

■
* Овај рад је примљен 1. марта 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. маја 2017. године.

Јелена Ђ. Лопичић Јанчић

*Факултет за међународну политику и безбедност,
Универзитет Унион—Никола Тесла, Београд*

МЕЂУНАРОДНОПРАВНА ЗАШТИТА РАЂЕНИКА, БОЛЕСНИКА И САНИТЕТСКОГ ОСОБЉА

Сажетак

Ратови и оружани сукоби који су настали још у давна времена са стварањем првих држава наставили су се у континуитету са мањим или већим прекидима све до данашњих дана. У свим ратовима и оружаним сукобима највише су поред војника страдала и цивилна лица, ратни заробљеници, рањеници, болесници и санитетско особље. У то време нису постојала никаква опште усвојена правила за вођење ратова, нити избор средстава која се могу употребљавати, нити која су лица заштићена у ратовима. Тек у другој половини XIX века настаје прва кодификација правила ратног права и то оснивањем Међународног Црвеног крста у Женеви 1863. године. Врло брзо је дошло до доношења низа међународних конвенција којима се регулише ратно право. На овај начин је први пут у историји цивилизације на међународном плану извршена међународна кодификација ратног права и на одређени начин ублажила све страхоте страдања и патње војних и цивилних лица. У наведеним међународним конвенцијама значајно место заузимају санитетске војне и цивилне службе које имају посебну заштиту без обзира којој зараћеној страни припадају. Даља прогресивна хуманизација ратног права наставља се и у XX веку када се усвајају познате и опште прихваћене Женевске конвенције из 1929. године,

Женевске конвенције из 1949. године и Допунски протоколи уз ове Конвенције из 1977. године. Иако наведене Женевске конвенције из 1949. године и Допунски протоколи уз ове Конвенције из 1977. године нису савршене и свеобухватне, оне представљају веома важан и незаобилазан међународни инструмент заштите цивилног становништва, ратних заробљеника, рањеника, болесника, бродоломника и санитетског особља у свим ратовима и оружаним сукобима, а оправдале су своје постојање у хуманизацији ратова и оружаних сукоба.

Кључне речи: рат, оружани сукоб, санитетско особље, рањеници, болесници, међународно хуманитарно право.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Ратови и оружани сукоби настали су стварањем првих држава и наставили су се кроз читаву историју цивилизације током неколико хиљада година са мањим или већим прекидима све до данашњих дана. У старом веку ратови су били редовна појава. Тадашњи Египат, Персија, Асирија, Месопотамија, Грчка, Рим, Кина, Индија и све остале државе тог времена су водиле углавном освајачке ратове. У свим ратовима и оружаним сукобима највише је, поред војних лица, страдало и цивилно становништво, затим ратни заробљеници, рањеници, болесници као и санитетско особље. Поред наведеног, као последица ратова и оружаних сукоба настајале су и огромне штетне последице у разарању државне и приватне имовине, привредних објеката, инфраструктурних објеката, културних добара и добара која су ненадокнадива.

У старом и у средњем веку је преовладавао став да је рат дозвољен, да је то најефикаснији начин да се заштите национални интереси и да је у тим ратовима била дозвољена примена свих могућих средстава. Практично, победничка страна је одлучивала о уговору о миру, о судбини цивилног становништва на освојеној територији, о ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и санитетском особљу.

Познати су бројни примери из старог века, где су се победници сурово обрачунавали са цивилним становништвом

на освојеним територијама, ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и са санитетским особљем. У Библији као и у другим писаним документима из старог века наводе се масовни и стравични ратни злочини извршени од стране победничких страна према цивилном становништву, ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и санитетском особљу у освојеним градовима. Познат је пример града Картагине која је за време трећег Пунског рата 149. године пре нове ере била освојена од стране Римљана, па је тада убијен један део цивилног становништва, а 50.000 мушкараца, жене и деце је продато као робље, а Картагина је заувек потпуно разорена.¹

У средњем веку ситуација је мање више била непромењена - нису постојала никаква ограничења у погледу начина и средстава за вођење ратова и оружаних сукоба. Чињеница је да су у старом веку ратови и оружани сукоби били предмет разматрања тадашњих филозофа, мислилаца, научника, правника и књижевника, који су у својим књигама, расправама и чланцима износили своја мишљења, објашњења и дефиниције у вези ратова и вршили поделе ратова и оружаних сукоба. Аристотел и Платон су у античкој Грчкој заговарали тезу о праведним ратовима (*belum justum*), као и да је рат саставни део политике. Да би постојао правичан рат мора да постоји правичан узрок рата (*justa causa*). Међутим, сва та разматрања као и писани радови наведених филозофа, мислилаца, научника, правника и књижевника нису довела до регулисања правила у вези вођења ратова и оружаних сукоба, нити саме хуманизације ратова и ратних сукоба.

У Средњем веку филозофи и научници су били под утицајем наведене поделе о праведним ратовима: Тома Аквински (Thomas Aquinas 1225-1274.), Франциско де Виторија (Francisco de Vitoria 1483-1546.), Франциско де Суарез (Francisco de Suarez 1548-1617.), Балтазар Ајала (Balthasar de Ayala 1548-1584.) и други. Најпознатији међународни правник тог времена Хуго Гроциус (Hugo de Groot 1583-1645.) први је навео теорију и дефиницију о праведним ратовима. Наводи да је праведни рат онај који се води ради сопствене одбране,

1 *World History A Chronological Dictionary of Dates*, Paragon Book Service, London, 1994, p. 49.

или са циљем да се обезбеди правда, или да се прибави накнада за неправилно проузроковану штету. Затим, прави разлику између права на рат *jus ad bellum* као и правила о вођењу рата *jus in bello*.² Пошто су ратови и оружани сукоби вођени у континуитету кроз читаву људску историју, они су постали главна тема у међународним односима и дипломатији, тако да се расправа о праведним и неправедним ратовима води и у савременим међународним односима, науци и литератури.³

2. МЕЂУНАРОДНИ КОМИТЕТ ЦРВЕНОГ КРСТА

Оснивање Међународног црвеног крста 1863. године у Женеви је био веома значајан датум у хуманизацији ратног права као и у заштити рањеника и болесника у рату укључујући и санитетско особље. Један од оснивача Међународног Црвеног крста био је Швајцарац Анри Динан (Henry Dunant 1828-1910).⁴ Наиме, иницијатива за оснивање и практично настанак Међународног црвеног крста везана је за битку код градића Солферино у Северној Италији 1859. године где је после петнаесточасовне битке на бојном пољу остало преко 40.000 рањених и мртвих, а санитетске службе обе стране нису могле да пруже неопходну лекарску помоћ толиком броју рањених те су их оставиле на бојном пољу. Анри Динан је ту борбу непосредно посматрао јер се случајно затекао у близини и, ужаснут призором, позвао је становнике Солфериноа и околних места који нису учествовали у сукобу да учествују у помоћи и пружању неге свим рањеницима без обзира којој страни у сукобу рањеници припадају. Локално становништво се у великом броју одазвало позиву. Под целокупним утиском, Анри Динан је 1862. године обја-

2 Hugo Grotius, *The Right of War and Peace*, Wesport, 1979, pp.17-21.

3 Мајкл Возлер, *Праведни и неправедни ратови, Морални аргумент са историјским примерима*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 23-150.

4 Frits Kalshoven, *Constraints on the waging of war*, Geneva, 1991, p.8-9; Анри Динан, Сећање на Солферино, српско издање Међународног комитета Црвеног крста из Женеви 1998; Бошко Јаковљевић, *Међународни Црвени крст*, друго издање, Београд, 1981, стр. 7; Миодраг Страчевић: *Од идеје до акције: Шта треба да знате о Црвеном крсту*, Нови Сад, 2010, стр. 7-8; Јелена Лопичић-Јанчић: „Међународни црвени крст“, *Страни правни живот*, бр. 2, Београд, 2012, стр. 395-397.

вио књигу “Сећање на Солферино” и послао исту владарима, политичарима, јавним личностима, високим официрима широм Европе. Тако је Анри Динан у сарадњи са још неколико утицајних људи основао 1863. године “Међународни комитет за помоћ рањеницима” који је касније 1875. године променио име у Међународни комитет Црвеног крста.

Међународни комитет Црвеног крста је најстарија међународна хуманитарна организација.

Женевска Конвенција о побољшању судбине војних рањеника у рату из 1864. године регулисала је у члану 7. ставу 1. и 2 да на пољским болницама, превијалиштима и депонима треба да буде истакнута видљива и договорена застава која треба да има црвени крст на белој основи. Санитетском особљу које се налази под заштитом неутралности мора бити допуштена трака око руке на којој се налази црвени крст на белој основи.⁵

Тадашња Кнежевина Србија је пратила оснивање и рад Међународног комитета Црвеног крста у Женеви, па је 6. фебруара 1876. године основано Српско друштво Црвеног крста које постоји у континуитету и данас под називом Црвени крст Србије. Др Владан Ђорђевић (1844-1930.) лекар, политичар, писац и дипломата био је један од иницијатора и оснивача Српског друштва Црвеног крста.⁶ Србија је 14. јуна 1876. године потписала Женевску конвенцију о побољшању судбине војних рањеника у војскама у рату из 1864. године и на тај начин постала пуноправни члан Међународног удружења Црвеног крста у Женеви и поред противљења Турске, која је била формално суверен Србије и која је сматрала Србију само својом вазалном кнежевином. Са међународноправног аспекта учлањење Србије у Међународно удружење Црвеног крста у Женеви било је веома важно и значајно, пошто се на овај начин постигло још једно формално и фактичко међународно признање српске државе и њене независности.⁷

5 *Међународне конвенције о ратном праву и о сигурности*, (приредио Бошко Петковић), Завод за опћенародну обрану и друштвену самозаштиту СРХ, Загреб, 1979, стр. 282.

6 *Друштво црвеног крста Краљевине Југославије Споменница 1876-1936*, Београд, 1936, стр. 73-77; Миодраг Старчевић, *Од идеје до акције: Шта треба да знате о Црвеном крсту*, Нови Сад, 2010, стр. 20-21.

7 Јелена Лопичић-Јанчић: „Међународни црвени крст“, *Страни правни живот*, бр. 2, Београд, 2012, стр. 398-399.

Српско друштво Црвеног крста је, од свог оснивања 1876. године па све до 1918. године, као хуманитарна организација пружала хуманитарну помоћ у свим ратовима у периоду од 1876. до 1918. године.

У тадашњој Србији није постојао медицински факултет, тако да су студенти медицине студирали на медицинским факултетима у иностранству.⁸ Санитетску службу Србије (лекари, лекарски помоћници, болничари и друго санитетско особље) су попуњавали добровољци, чланови Српског друштва Црвеног крста. Треба напоменути да је у то време Србија била у веома тешком финансијском стању, исцрпљена сталним ратовима, оскудевала је и у лекарима и другом санитетском особљу као и у лековима и другом санитетском материјалу.

Допринос санитетске службе био је велики, нарочито у два Балканска рата 1912-1913. године као и током читавог Првог светског рата 1914-1918. године. Многи припадници санитетског особља заједно са рањеницима и болесницима су умирали од епидемија пегавог тифуса и колере, или су били убијани од стране аустро-угарских и бугарских окупатора.⁹

3. РАЗВОЈ МЕЂУНАРОДНОГ ХУМАНИТАРНОГ ПРАВА

Међународно хуманитарно право има, поред осталог, за циљ доношење и примену правила за хуманизацију вођења ратова и оружаних сукоба, како би се и на тај начин ублажиле све страхоте, страдања и патње физичких лица, било да су војна или цивилна лица, без обзира на врсту рата или оружаног сукоба, без обзира којој зарађеној страни припадају. По природи ствари у наведеној хуманизацији и спасавању људских живота примарно и истакнуто место заузима војна и цивилна санитетска служба.

8 Студенти из Србије су студирали медицину у Аустрији, Немачкој, Француској, Русији, Швајцарској, Белгији, Енглеској и у другим европским државама. Медицински факултет у Београду је отворен 9. децембра 1920. године.

9 *Друштво Црвеног крста Краљевине Југославије Споменица 1876-1936*, Београд, 1936, стр. 93-109.

Санитетска војна служба је била стара установа код цивилизованих држава, као и идеја да се пружи медицинска помоћ рањеницима и болесницима у рату и оружаним сукобима. Такође је била и идеја да се заштити санитарско особље које пружа наведену здравствену помоћ рањеницима и болесницима. Још у средњем веку су постојала закључења споразума између зараћених страна о пружању помоћи рањеницима и болесницима, као и о заштити санитарског особља. Ово су били само поједини спорадични споразуми, а не опште међународно право, јер нису постојале међународне конвенције о овој материји. Практично, све је зависило од воље зараћених страна односно победничке стране.¹⁰

Ратови и оружани сукоби су били чести и имали су ненадокнадиве последице у огромним људским жртвама и материјалним разарањима, а човечанство није било у стању да заустави вођење ратова. Било је покушаја да се пропишу одређена правила о вођењу ратова као и о хуманизацији ратова, али то није дало резултате. Тек у деветнаестом веку настаје нова фаза у међународном регулисању правила за вођење ратова, затим заштити цивилног становништва, небораца, санитарског особља, рањеника, болесника и ратних заробљеника.

Прво међународноправно регулисање ратног права настало је 1856. године доношењем Париске декларације о поморском праву.¹¹ Док се Женевска Конвенција о побољшању судбине војних рањеника у војскама у рату од 22. августа 1864. године сматра као најзначајнији међународни документ из материје ратног права, којим се први пут у историји међународног ратног права предвиђа заштита рањеника, болесника и санитарског особља за време ратова и оружаних сукоба. Тада су усвојена раније постављена начела која су била у оквиру међународног обичајног права, која су на овај начин кодификована и добила одређенији правно обавезујући облик.¹²

10 Милош Радојковић, *Рат и међународно право*, Издање Одбора за учбенике стручног удружења студената права, Београд, 1947, стр. 74.

11 *Међународне конвенције о ратном праву и о сигурности*, (приредио Бошко Петковић), Завод за опћенародну одбрану и друштвену самозаштиту СРХ, Загреб, 1979, стр. 34.

12 Радмило Јовановић, „Болесници и рањеници“, *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 2, Београд, 1958, стр. 319.

У члану 1. се наводи да ће прихватилишта и главне пољске болнице бити признати неутралнима и у складу с тим ће битиштићени све дотле док се у њима буду налазили болесници и рањеници. Али, у случају да те пољске болнице запоседну војне снаге престаће неутралност. У члану 2. Конвенције предвиђа се статус особља прихватилишта и пољских болница. У члану 3. Конвенције прецизира се да у случају да прихватилишта и пољске болнице падну у руке непријатеља уживају исти статус уколико испуњавају своје дужности, а у случају да те особе због одређене околности прекину своју делатност обавеза је војне јединице да их преда непријатељским предстажама и тиме се утврђује принцип да санитарско особље не може бити заробљено. Практично, у члану 5. Конвенције се уводи нова категорија лица - санитарско особље: “Мјештани који притекну у помоћ рањеницима, треба да буду поштеђени и да остану слободни. Генерали ратујућих сила имају задатак да обавијесте мјештане који се одазову њихову позиву на човјечност о неутралности, која отуда произилази. Сваки рањеник, преузет и његован у једној кући, служи тој кући и као заштита. Мјештанин који узме к себи рањеника, треба да буде ослобођен обавезе смештаја трупа и једног дијела обавезног ратног доприноса.”¹³

Наведена Женевска конвенција о побољшању судбине војних рањеника у војскама у рату из 1864. године поред примарне заштите војних рањеника у рату наводи и у члановима 2., 3., 4., 5. и 6. санитарско особље које такође ужива заштиту и како се наводи у члану 6. “безусловну неутралност”. Али недостатак у члану 6 ове Конвенције је тај што се заштита санитарског особља односи само када су везани за прихватилишта, амбуланте и главну пољску болницу, а не и општа заштита без обзира где се буду налазили. Ове одредбе наведене Женевске конвенције из 1864. године где се наводи санитарско особље су веома значајне и важне, јер то је први

13 *Међународне конвенције о ратном праву и о сигурности*, (приредио Бошко Петковић), Завод за опћенародну одбрану и друштвену самозаштиту СРХ, Загреб, 1979, стр. 281-282; Милан Ст. Марковић, „Женевска конвенција“, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 6, Београд, 1906, стр. 552-561; Јелена Лопичић-Јанчић, “Конвенција о побољшању судбине војних рањеника у војскама у рату од 22. августа 1864. године”, *Crimen, Часопис за кривичне науке*, бр. 1, Београд, 2011, стр. 108-114.

пут да се регулише статус и заштита санитетског особља на међународном плану.¹⁴

Усвајањем наведене Женевске Конвенције о побољшању судбине војних рањеника у војскама у рату из 1864. године настао је веома важан и значајан прогресивни развој међународног хуманитарног права који у континуитету са мањим или већим прекидима траје и до данашњих дана. Значајан допринос овом развоју дала је и Међународна конференција која је одржана на предлог руског цара Александра II, 27. јула 1874. године у Бриселу. На овој Међународној конференцији је усвојен нацрт међународне Декларације о законима и обичајима рата, који је припремила Русија. Међутим, ова међународна Декларација није усвојена, јер се Енглеска успротивила, тако да није била ратификована од потребног броја држава. Иако ова Декларација није постала међународна конвенција, ипак она представља веома значајан међународни документ из међународног хуманитарног права. Јер, она садржи читав низ веома прогресивних ставова и решења о хуманизацији ратног права. Поред осталог, ова Бриселска декларација из 1874. године послужила је као основа за даљи прогресивни развој међународног хуманитарног права, нарочито за Хашке међународне конвенције које су донете 1899. године и 1906. године.¹⁵

Значајну етапу у даљем прогресивном развоју међународног хуманитарног права у односу на рањенике, болеснике и санитетско особље представља Оксфордски приручник из 1880. године који је издао Институт за међународно право на свом заседању у Оксфорду 1880. године. Наведени Оксфордски приручник из 1880. године Делу II. А. Правила по нашања према људима, у члану 7. предвиђа:

“ а) Неборачко становништво се наводи: “Будући да се борба води само између “оружаних снага” (члан 1.), забрањује се мучити неборачко становништво.”

14 *Међународне конвенције о ратном праву и о сигурности*, (приредио Бошко Петковић), Завод за опћенародну одбрану и друштвену самозаштиту СРХ, Загреб, 1979, стр. 281-282.

15 Смиља Аврамов, „Извори ратног права“, *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 2, Београд, 1958, стр. 296-297; Милош Радојковић, *Рат и међународно право*, Београд, 1947, стр. 4-5; Frits Kalshoven, *Belligerent Represals*, Leyden, 1971, pp. 46-51.

ц) О рањенима, болеснима и санитетском особљу у члану 10. се наводи: “Рањени, болесни и санитетско особље заштићени су од непотребних окружности које би их могле стићи овим прописима (чл. 10. до 18.) који произилазе из Женевске конвенције. Рањене и болесне војне особе треба прикупити и његовати ма којој држави припадали.”

У члану 12. предвиђено је: “Евакуације и особље које њима управља заштићени су неутралношћу.”

У члану 13. предвиђено је: “Особље болница и амбулантни-укључујући интендантуру, санитетску, административну и транспортну службу за рањенике, душобрижнике и чланове и агенте друштава за помоћ који су правоваљано овлашћени да помажу службено санитетско особље, сматрају се неутралнима док делују и док има рањених и болесних за прикупљање помоћи или давање помоћи.”

У члану 14. предвиђено је: “Особље наведено у предходном члану треба да послуже непријатељске окупације настави, према потребама, његовати болеснике и рањенике амбуланте или болнице у којој ради.”

У члану 15. предвиђено је: “Када то особље затражи да се повуче, заповједник окупационих чета одређује час њихова одласка, који може одгодити само за кратко вријеме у случају војне потребе.”

У члану 16. предвиђено је: “Ако је могуће, треба подузети мјере да се осигура одговарајући поступак с неутралним особљем које падне у руке непријатеља.”

У члану 17. предвиђено је: “Неутрално санитетско особље треба да носи бијелу наремницу с црвеним крижем који може издати само војна власт.”¹⁶

Оксфордски приручник из 1880. године иако није био ратификован представља значајан међународни документ у даљем прогресивном развоју међународног хуманитарног права, пошто је први покушао да изврши постојећу кодификацију обичајних правила ратног права. Поред предвиђене заштите рањеника, болесника, цивилног становништва, ратних заробљеника и санитетског особља, први је предвиђао и

16 *Међународне конвенције о ратном праву и о сигурности*, (приредио Бошко Петковић), Завод за опћенародну обрану и друштвену самозаштиту СРХ, Загреб, 1979, стр. 284-285.

казнене санкције за кршење међународног ратног права, као и установу репресалија односно одмазде.¹⁷

На Мировној конференцији одржаној на предлог Руског цара у Хагу од 18. маја до 29. јула 1899. године расправљало се ограничењу наоружања, забрани одређених средстава у борби, кодификацији ратног права и осигурању мира путем мирног решавања спорова. Најважнија међународна конвенција која је усвојена на Мировној конференцији у Хагу 29. јула 1899. године је Конвенција о прилагођавању на поморски рат начела Женевске конвенције о побољшању судбине војних рањеника у војскама у рату из 1864. године, која је усвојен 29. јула 1899. године.¹⁸

4. КОДИФИКАЦИЈА МЕЂУНАРОДНОГ ХУМАНИТАРНОГ ПРАВА

Као што смо напред навели, у Женеви је 6. јула 1906. године донета међународна Женевска конвенција о побољшању судбине рањеника и болесника у војскама у рату којом је у знатној мери ревидирана и допуњена Женевска конвенција из 1864. године. Овом Конвенцијом се регулишу битна питања статуса, заштите и указивање лекарске помоћи и неге рањеника и болесника. Доста прецизно је наведено ко се сматра рањеником и болесником, њихов статус, као и читав поступак пружања неопходне лекарске помоћи и неге без обзира на држављанство, националност и зараћену страну. Затим, значајне одредбе су предвиђене у поглављу “Санитарне Формације и Заводи” где се регулише питање наведених установа, њихово оснивање и заштита. Болнице и зграде где су смештени рањеници и болесници морају да имају карактеристичну заставу која их разликује од обичних зграда. Такође веома важно поглавље под називом “Особље” прецизира ко се све сматра санитетским особљем, да се они не смеју нападати, нити се смеју нападати болнице и друге зграде где су смештени рањеници и болесници. Прецизиран је такође

17 Милош Радојковић, „Међународна заједница и кривична одговорност у доба оружаног сукоба“, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 2, Београд, 1973, стр. 129-130.

18 Kalshoven Frits, *Belligerent Reprisals*, A. W. Sijthoff, Leyden, 1971, pp. 56-62.

поступак са конвојима за евакуацију рањеника и болесника, да ови конвоји треба да носе карактеристичан амблем распознавања као и санитетско особље.¹⁹

Наведена Женевска конвенција из 1906. године представља веома важан и значајан међународни документ, јер се први пут у једној међународној мултилатералној конвенцији прецизно регулише статус и заштита рањеника, болесника и санитетског особља.

Чињеница је да је у тадашњим ратовима и оружаним сукобима, поред војника и војних лица, највише страдало цивилно становништво, као и војно и цивилно санитетско особље, разрушене су биле војне и цивилне болнице и други здравствени објекти. Постојало је више иницијатива, било од појединаца или разних удружења, организација или научних института, да се путем мултилатералне међународне конвенције регулише статус као и заштита цивилног становништва у ратовима и оружаним сукобима. Наведени покушаји су били неуспешни јер тадашње велике силе нису хтеле да потпишу такву међународну конвенцију из више разлога. Наиме, у XIX веку све европске државе су биле колонијалне државе које су имале своје колоније у Африци, Азији и Америци, где су вршиле освајања туђих територија и масовне ратне злочине над домородачким цивилним становништвом. Такође су те колонијалне државе и даље водиле више или мање освајачке ратове за нове колоније. У тим ратовима и оружаним сукобима масовно је страдало и цивилно становништво тако да те колонијалне државе нису хтеле да њихова војска, полиција и органи безбедности кривично одговарају за ратне злочине против цивилног становништва.

У Првом светском рату 1914-1918. године Аустро-Угарска, Немачка, Бугарска и Турска извршиле су масовна кршења

19 *Convention for Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field*; H. C. Cheney, *International Law Chiefly as interpreted and applied by the United States*, Volume three, Second Revised Edition, Boston, 1947, pp.1868-1869; H. S. Levie, *Criminality in the Law of War; International Criminal Law, Volume I, Crimes*, New York, 1986, pp. 233-242; Риста Митковић, "Међународни конгрес Црвеног крста", Српски књижевни гласник, Књига IX, бр. 6, Београд, 1923, стр. 462-465; Јелена Лопичић-Јанчић, *Ратни злочини против рањеника, болесника и цивилног становништва - теорија и пракса*, Музеј жртава геноцида Београд, Београд, 2012, стр. 45-46.

читаваог низа међународних конвенција о правилима ратовања, забранама и ограничењима ратовања, забранама средстава ратовања и заштитом објеката, иако су биле потписници постојећих међународних конвенција као и међународног обичајног ратног права. Извршени су масовни ратни злочини над цивилним становништвом, ратним заробљеницима, болесницима, бродоломницима и санитарским особљем. Најбоља илустрација тог незапамћеног масовног кршења међународних конвенција и међународног права огледа се поред осталог и у томе што су аустро-угарске, бугарске и турске власти извршиле масовне интернације српског цивилног становништва жена, старца, свештених лица, санитарског особља, па чак и деце, укупно око 300.000 лица, које су спровели у више десетина концентрационих логора у Аустрији, Мађарској, Немачкој и Турској. Наведена лица ни по каквим тадашњим ни каснијим међународним конвенцијама о ратном праву као и међународном обичајном ратном праву, нису могли да се прогласе за ратне заробљенике из простог разлога што нису била у питању војна лица, нити су учествовали у рату нити су имали било какве везе са ратом. Намера окупатора је била да се изврши систематско физичко уништење српског народа слањем у концентрационе логоре. Услови у концентрационим логорима су били неподношљиви, тако да су била свакодневна масовна умирања услед изгладњивања, смрзавања, епидемија тифуса, колере, туберкулозе и ускраћивања најосновније лекарске помоћи-неге. Половина од интернираних лица су умрла у концентрационим логорима, а већина преживелих је имала тешка оштећења здравља.²⁰

Поред наведених кршења међународног ратног права аустро-угарске и бугарске окупационе власти су забраниле рад Друштва Црвеног крста Србије у окупираној Србији, заплениле су просторије, имовину, сав санитарски материјал и лекове. Преименовали су Српско друштво Црвеног крста у “Друштво црвеног крижа у Генералном гуверману Србије.” Врхунац кршења међународног ратног права представља проглашење за ратног заробљеника др Војислава Суботића

20 Јелена Лопичић-Јанчић, *Кривичноправна заштита ратних заробљеника у југословенском кривичном праву*, “Ваша књига” д.о.о, Београд, 2005, стр. 74-81; Исидор Ђуковић, *Нађмеђер Аустроугарски логор за Србе 1914-1918*, Сигнатуре, Београд, 2002, стр. 33-71.

(1859-1923.) који је тада био потпредседник Друштва Црвеног крста Србије, који услед тешке болести није могао да одступа са српском војском, него је остао у граду Пећи где је био интерниран. Овакво флагрантно кршење међународног ратног права било је јединствени случај у историји Међународног Црвеног крста из Женева.²¹

Краљевина Србија је у Првом светском рату, у периоду од 1914. до 1918. године била нападнута и окупирана од стране Аустро-Угарске, Немачке и Бугарске. За време наведене окупације војска, полиција, безбедносне снаге као и локалне окупацијске власти извршили су до тада невиђене и масовне ратне злочине над српским цивилним становништвом, затим ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и санитарским особљем. Српска Влада ангажовала је познатог криминолога, Швајцарца из Женева, Проф. др Арчибалда Рајса, који је извршио истраживања о тим масовним ратним злочинима, о томе објавио више књига и чланака у иностранству и на тај начин обавестио светску јавност о масовним и стравичним ратним злочинима.²²

Поред Проф. др Арчибалда Рајса многи страни писци, лекари, публицисти и новинари објавили су читав низ књига о страдању српског народа за време аустро-угарске и бугарске агресије и окупације.²³

21 Друштво Црвеног крста Краљевине Југославије Споменица 1876-1936, Београд, 1936, стр. 104-108.

22 Наводимо само неке од књига Проф. др Арчибалда Рајса, *Како су Аустро-Мађари ратовали у Србији*, Одеса, 1916; *Шта сам видео и проживео у великим данима*, Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд, 1928.; *Извештај поднесен српској влади о зверствима која је аустроугарска војска починила за време првог упада у Србију*, Дечје новине Београд-Горњи Милановац, 1995; *Ратни извештаји из Србије и са Солунског фронта*, Необјављени текстови са српском језику, "Геополитика прес д.о.о." Београд, 2014, и др.

23 Наводимо само неке од аутора: Катарина Клара Штурценегер, *Србија у Рату 1914-1916*, Дечје новине Горњи Милановац, 1989; Анри Барби, *Српска епопеја агонија једног народа 1915*, "Ником", "Матеоc" Београд, 1990; Аријус Ван Тинхофен, *Страхоте рата у Србији дневник ратног хирурга*, Београд, Утопија, 2005; Милош Казимировић, Ханс Хаутман, *Крвави траг Великог рата злочини аустроугарске и њених савезника 1914-1918. у светлу аустријских докумената*, Нови Сад, Прометеј, Београд Радио-Телевизија Србије, 2015. и др.

Следећа етапа у прогресивном развоју међународног хуманитарног права настала је после завршетка Првог светског рата, који је до тада био најстрашнији рат који је вођен у историји човечанства како по броју жртава тако и по ратним разарањима. Тада је донет читав низ мултилатералних међународних конвенција. Наводимо само неке: Протокол о забрани употребе загушљивих, отровних и сличних гасова и бактериолошких средстава из 1925. године, Бријан-Келогов пакт из 1928. године и Женевска конвенција о побољшању судбине рањеника и болесника у војскама у рату од 27. јула 1929. године. Међународна заједница окупљена у Друштво народа била је у убеђењу да је доношењем Бријан-Келоговог пакта из 1928. године којим је било забрањено вођење ратова и оружаних сукоба дошао крај ратовима. Такође, од Женевске конвенције о побољшању судбине рањеника и болесника у војскама у рату, из 1929. године, веома се много очекивало, јер је била у питању међународна конвенција која је веома обухватно регулисала ову материју и коју је усвојио релативно велики број држава.²⁴

5. ЖЕНЕВСКА КОНВЕНЦИЈА О ПОБОЉШАЊУ СУДБИНЕ РАЊЕНИКА И БОЛЕСНИКА У ВОЈСКАМА У РАТУ ИЗ 1929. ГОДИНЕ

Наведена Женевска конвенција из 1929. године садржи тридесет девет чланова и осам поглавља. Централно место је предвиђено у Глави II. под називом “О рањеницима и болесницима”, где је у члану 1. и 2. регулисан статус и пружање неопходне помоћи без обзира на њихово држављанство као и којој страни у сукобу припадају, да ће бити поштовани и штићени с тим да, уколико падну у руке другој зараћеној страни, на њих ће се примењивати општа правила међународног права.²⁵

²⁴ *The Geneva conventions of 12. august 1949. Commentary I, Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*, (Ed. Jean S. Pictet), Geneva International committee of Red Cross, Geneva, 1952, pp. 235-236.

²⁵ Милош Радојковић, *Рат и међународно право*, Издање одбора за

Врло значајна је Глава II. под називом “О санитарским јединицама и установама”, где се прецизно наводи да ће зарађене стране поштовати и штитити покретне санитарске јединице, такве које су одређене да прате војску у рату, као и сталне санитарске службе.

У Глави III. под називом “О особљу” регулисан је статус санитарског особља, где се наводи да ће бити поштовани заштићени у свим приликама. Уколико падну у руке непријатеља са њима се неће поступати као са ратним заробљеницима, него се морају ослободити, односно били би враћени другој страни у сукобу, а до тада би пружали помоћ рањеницима. Такође ће се сматрати као санитарско особље и војна лица која су специјално обучена и била употребљена као помоћни болничари или носиоци рањеника при неговању или транспорту рањеника и болесника, с тим да морају да буду снабдевена легитимацијом да су стално санитарско особље. Са санитарским особљем се изједначава и особље добровољних друштава за помоћ, која су прописно призната и овлашћена од њихове Владе, с тим да свака страна било за време рата, било на почетку или у току самог непријатељства достави њихова имена.

У Глави IV. под називом “О зградама и о материјалу” регулисан је статус покретних санитарских јединица у случају да падну у руке противничкој страни, задржавају свој материјал, своја превозна средства и своје особље. Зграде и материјал сталних санитарских установа подлежу ратним законима, али не могу бити употребљене у неку другу сврху све док су потребне рањеницима и болесницима.

У Глави V. под називом “О санитарским транспортима” регулисан је поступак реквизиције зарађеним странама који би се вршио само у случају хитне потребе и пошто је осигурана судбина рањеника и болесника.

У Глави VI. под називом “О знаку распознавања” предвиђени су знакови распознавања за санитарске службе у

уџбенике стручног удружења студента права, Београд, 1947, стр. 75; *Међународне конвенције о ратном праву и о сигурности*, (приредио Бошко Петковић), Завод за опћенародну обрану и друштвену самозаштиту СРХ, Загреб, 1979, стр. 329; Јовица Патрновић, *Међународноправни положај санитета у оружаном сукобу*, Војноиздавачки преглед, Београд, 1961, стр. 33-35.

војскама. Знак распознавања би био хералдички знак црвеног крста на белом пољу обрнуто реду федералних боја као захвалност према Швајцарској која је много урадила на оснивању Међународног Црвеног крста као и на хуманитарном плану. Могу да се користе и црвени полумесец, црвени лав или црвено сунце на белом пољу као знак распознавања. Санитетско особље ће као знак распознавања имати на левој мишици повезницу са знаком распознавања. Такође морају имати и посебне легитимације са фотографијом.

У Глави VII. под називом “О примени и о извршењу” предвиђен је поступак примене ове Конвенције када за време рата једна од страна у сукобу није потписник Конвенције, наводи се да ће и тада бити обавезна примена ове Конвенције за све стране у рату.

У Глави VIII. под називом “О Сузбијању злоупотреба и прекршаја” регулисано је кршење и злоупотреба ове Конвенције као и знакова и назива Црвеног крста или Женевског крста када су у питању кривична дела, која ће стране уговорнице предузети у свом кривичном законодавству.²⁶

Између два светска рата Женевска конвенција о побољшању судбине рањеника и болесника у војскама у рату из 1929. године била је главна и најважнија међународна мултилатерална конвенција која је регулисала статус и заштиту војних рањеника, болесника и санитетског особља у рату и оружаним сукобима. Као и у ранијим Женевским конвенцијама из 1864. године и из 1906. године тако и у Женевској конвенцији из 1929. године није била предвиђена заштита цивилних рањеника и болесника.

Чињеница је да ова Женевска конвенција из 1929. године није имала ни једну одредбу о заштити цивилног становништва које се налазило на окупираним територијама. Предлог Нацрта из Токија из 1934. године предвиђао је и статус и заштиту цивилног становништва за време ратова. Међутим, наведени предлог Нацрта из 1934. године није био усвојен.

²⁶ *Међународне конвенције о ратном праву и о сигурности*, (приредио Бошко Петковић), Завод за опћенародну одбрану и друштвену самозаштиту СРХ, Загреб, 1979, стр. 329-335; Јелена Лопичић-Јанчић, *Ратни злочини против рањеника, болесника и цивилног становништва-теорија и пракса*, Београд, 2012, Музеј жртава геноцида Београд, стр. 47-49.

Савезници су за време Другог светског рата 1941-1945. године у пракси, путем аналогije, примењивали правила из Женевске конвенције из 1929. године и на цивилно становништво јер цивилно становништво на окупираним територијама није било међународно правно заштићено.

За време Другог светског рата Немачка, Јапан, Мађарска, Италија, Бугарска, Румунија, тзв. Независна Држава Хрватска као и њихови квислиншки савезници на окупираним територијама су вршили масовне, стравичне и до тада невиђене ратне злочине према цивилном становништву, ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима, бродоломницима и санитетском особљу. Наведене агресорске државе су биле потписнице Женевске конвенције о побољшању судбине рањеника и болесника у војскама из 1929. године, као и читавог низа важећих међународних мултилатералних конвенција из области ратног права, али су их свесно масовно кршиле. Сматрале су да ће победити у Другом светском рату и да ће Трећи Рајх владати више хиљада година и да им нико ништа не може. Примера о кршењу Женевске конвенције о побољшању судбине рањеника и болесника у војскама из 1929. године има безброј у свим државама где су вођени ратови, па их је немогуће у овом малом чланку све навести. Навешћемо само неколико примера које су немачки, бугарски и мађарски окупатори у Југославији као и њихови помагачи из тзв. Независне Државе Хрватске вршили над припадницима Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и санитетском особљу. За време трајања рата, заробљене рањене и болесне партизане као и санитетско особље су немилосрдно убијали на лицу места. Познати су случајеви масовних убијања рањеника, болесника и санитетског особља на биткама на Неретви и Сутјесци, где је убијено неколико хиљада рањеника, болесника и санитетског особља.²⁷ Поред наведеног, немачки и италијански окупатори и усташе су поред убистава рањеника, болесника и санитетског особља

27 *Лексикон Народноослободилачког рата и револуције у Југославији 1941-1945*, Прва књига А-Љ, Београд, Љубљана, "Народна књига" Београ, "Партизанска књига" Љубљана, 1980, стр. 77-79. и 84-87; Ђоко Ивановић, "Положај жртава рата у петој непријатељској офанзиви", *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 3, Београд, 1958, стр. 451-467.

вршили бомбардовање и рушење болница и у њима убијали све затечене рањенике, болеснике и санитетско особље. “Од укупно 210 болница тешко је оштећено 179, а међу њима је 64 потпуно уништено.”²⁸ У Народноослободилачкој борби 1941-1945. године учествовало је 158 лекара, који су већином погинули или стрељани од окупатора. Орденом Народног хероја одликовано је 29 лекара и 23 студента медицине.

Завршетком Другог светског рата 1941-1945. године, савезничке државе су увиделе колики су били масовни ратни злочини над цивилним становништвом, ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и бродоломницима који су извршили Немачка, Јапан, Италија, Мађарска, Бугарска, Румунија, Финска, тзв. Независна Држава Хрватска па су, поред осталог, констатовали да постојеће међународне Женевске конвенције из 1929. године треба допунити новим савременијим конвенцијама.

6. ЖЕНЕВСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О ЗАШТИТИ ЖРТАВА РАТА ОД 12. АВГУСТА 1949. ГОДИНЕ И ДОПУНСКИ ПРОТОКОЛИ УЗ ОВЕ КОНВЕНЦИЈЕ ОД 8. ЈУНА 1977. ГОДИНЕ

Женевске конвенције о заштити жртава рата из 1949. године представљају, у односу на ранији временски период, велики напредак у кодификацији и прогресивни развој међународног хуманитарног права. Наиме, у питању су четири Женевске конвенције: Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату од 12. августа 1949. године,²⁹ Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору од 12. августа 1949. године,³⁰ Женевска конвенција о поступању са ратним заробљеницима од

28 Јовица Патрногић, *Међународноправни положај санитета у оружаном сукобу*, Војно издавачки преглед Београд, Београд, 1961, стр. 14-15.

29 *Женевске конвенције о заштити жртава рата од 12. августа 1949. године и Допунски протоколи уз ове Конвенције од 8. јуна 1977. године*, Београд, 1997, Југословенски црвени крст, стр. 1-25.

30 *Исто*, стр. 27-45.

12. августа 1949. године³¹ и Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата од 12. августа 1949. године.³²

У овом делу рада указаћемо само сумарно на одредбе наведених општеважећих међународних Женевских конвенција о заштити жртава рата од 12. августа 1949. године и Допунских протокола уз ове конвенције од 8. јуна 1977. године, које се односе на статус и заштиту рањеника, болесника и санитетског особља.

Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату од 12. августа 1949. године у Глави II. под називом “О рањеницима и болесницима” у члановима 12-18. превиђа заштиту, поступање и негу рањеника и болесника. Као основно начело, наводи се у члану 12., да ће рањеници и болесници уживати поштовање и заштиту у свакој прилици. Затим да ће се са њима човечно поступати и од свих страна у сукобу у чијој се власти они буду налазили, без икакве дискриминације засноване на полу, раси, народности, вероисповести, политичким мишљењима или било којем другом мерилу. Строго је забрањена свака повреда њиховог живота, њихово убијање или истребљење. Забрањена су мучења, вршење медицинских опита, намерно непружање лекарске помоћи или неге, као и излагање опасностима заразе или окружења у том циљу.³³

Ко су рањеници и болесници предвиђено је било у члану 13. наведене Женевске Конвенције. Значајно је да је ова одредба знатно ширира и обухватнија у односу на ранију Женевску конвенцију из 1929. године. Нарочито је значајна одредба где се признаје статус рањеника и болесника припадницима добровољачких јединица подразумевајући ту и припаднике покрета отпора, који су дејствовали на окупираној територији. У Другом светском рату Немачка, Италија, Јапан, Мађарска, Бугарска и тзв. Независна Држава Хрватска нису признавале припадницима покрета отпора њихов статус у окупираним државама, него су их третирали као бандите и убијали приликом заробљавања.

31 Исто, стр. 47-125,

32 Исто, стр. 117-177.

33 Исто, стр. 5.

У Глави III. под насловом “О санитарским јединицама и установама” предвиђено је, у члановима 19-23. заштиту санитарских јединица и установа. Тим члановима се предвиђа да се санитарске јединице и установе морају поштовати, забрањује се напад на болнице, покретне санитарске службе, амбуланте и болничке бродове. Питање престанка заштите коју уживају покретне санитарске јединице и сталне установе је предвиђено у смислу да ако врше радње које су изван њихових хуманитарних дужности и штетне су по непријатеља, тада се прво упућује обавезна опомена и оставља разуман рок да се уздрже од штетних радњи а ако се после тога исто настави, тада санитарске јединице и установе губе заштиту која им је прописана овом конвенцијом. Питање санитарских места је новина која је регулисана у овој Конвенцији и која предвиђа да за време мира или по настанку сукоба стране могу да оснују санитарске зоне и санитарска места ван домаћаја рата тако организоване да заштите рањенике и болеснике и особље које њима пружају негу. Ове санитарске зоне и места могу бити основане на територији стране у питању или ако је потребно на окупираним територијама.³⁴

У Глави IV. под насловом “О особљу”, у члановима 24-32 се прецизно предвиђа ко се сматра санитарским особљем у члану 24.: “Санитарско особље искључиво је намењено проналажењу, прикупљању и нези рањеника и болесника или спречавању болести, особље искључиво намењено управљању санитарским јединицама и установама, као и војни свештеници придодати оружаним снагама, имају се поштовати и штитити у свакој прилици.” Такође се имају сматрати као санитарско особље и поштовати и војна лица нарочито обучена да се у случају потребе искористе као помоћни болничари или носиоци рањеника при проналажењу, прикупљању, преношењу или неговању рањеника и болесника

34 Исто, стр. 8-9; *The Geneva conventions of 12. august 1949. Commentary I, Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*, (Ed. Jean S. Pictet), Geneva International committee of Red cross, Geneva, 1952, pp.194-216. *Борба по правилима: Приручник о праву оружаних сукоба, Друштво Црвеног крста Србије и Црне Горе, Међународни комитет Црвеног крста из Женева, Београд, 2004, стр. 69-76.*

па у вршењу те службе ступе у додир са непријатељем или буду заробљени (Члан 25.).³⁵

Са санитарским особљем се изједначује и особље националних друштава Црвеног крста као и особље осталих добровољних друштава за пружање помоћи, с тим да су уредно призната и овлашћена од својих Влада и да су употребљена за исте дужности као и санитарско особље које је наведено у члану 24. Женевске конвенције из 1949. године. За санитарско особље се признаје и друштво неке неутралне државе која указује санитарску помоћ некој од зараћених страна (Члан 27.).³⁶

У Глави V. под насловом “О зградама и материјалу” у члановима 33 и 34 је предвиђен начин располагања противничким зградама, санитарским материјалом и стовариштинама сталних санитарских установа, у случају када падну под власт противничке стране које остају и надаље намењене и у функцији пружања лекарске помоћи и неге рањеницима и болесницима.³⁷

У Глави VI. под насловом “О санитарским транспортима” у члановима 35-37. предвиђа се заштита санитарских возила. Транспорт рањеника, болесника и медицинског материјала ужива исту врсту заштите као мобилне санитарске јединице. Санитарски ваздухоплови који служе искључиво за евакуисање рањеника и болесника као и за пренос санитарског особља и санитарског материјала не смеју бити предмет напада (Члан 36.). Уколико санитарски ваздухоплов атерира на непријатељску територију, посада ваздухоплова, рањеници и болесници постају ратни заробљеници.³⁸

У Глави VII. под насловом “Знаци распознавања” у члановима 38-44. предвиђају да се као знак распознавања санитарске службе у војскама због признања Швајцарској држави користи хералдички знак црвеног крста на белом пољу обр-

35 Женевске конвенције о заштити жртава рата од 2. августа 1949. године и Допунски протоколи уз ове Конвенције од 8. јуна 1977. године, Југословенски Црвени крст, Београд, 1977, стр. 38.

36 *The Geneva conventions of 12. august 1949. Commentary I, Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*, (Ed. Jean S. Pictet), Geneva International committee of Red Cross, Geneva, 1952, pp. 218-233.

37 Исто, стр.13.

38 Исто, стр. 13-15.

нуто реду федералних боја. Такође може да се уместо црвеног крста користи црвени полумесец, црвени лав или црвено сунце на белом пољу. Санитетско особље поред траке на левој руци, треба да има и плочицу о идентитету као и посебну личну карту са знаком распознавања, санитарске установе би биле обележене заставама, а санитарски материјали би такође морали имати ове ознаке.³⁹

У Глави VIII. под насловом “О извршењу конвенције” предвиђено је у члановима 45-48 извршење предходних чланова Женевске конвенције из 1949. године.

У Глави IX. под насловом “О сузбијању злоупотреба и повреда” у члановима 49-54 предвиђен је поступак за кажњавање за повреду Конвенције.⁴⁰

Важно је навести да се у члану 59. Женевске конвенције из 1949. године наводи: “Ова Конвенција замењује Х. Хашку конвенцију од 18. октобра 1907. године о прилагођавању на поморски рат начела Женевске конвенције од 1906. године у односима између Високих страна уговорница.”⁴¹

Иако је на основу Повеље Уједињених нација рат проглашен злочиним, он практично није елиминисан. Напротив, сведоци смо свакодневних ратова и оружаних сукоба широм света, да се тада врше масовни ратни злочини највише према цивилном становништву, затим ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима као и према санитарском особљу.

7. АГРЕСИЈА НАТО НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ 1999. ГОДИНЕ

Прилика је да се подсетимо на агресију деветнаест држава НАТО-а од 24. марта до 10. јуна 1999. године на Савезну Републику Југославију. Наведена агресија НАТО-а на

39 Исто, стр. 15-17.

40 Исто, стр. 18-19.

41 Женевске конвенције о заштити жртава рата од 12. августа 1949. године и Допунски протоколи уз ове Конвенције од 8. јуна 1977. године, Југословенски црвени крст, Београд, 1997, стр. 44; *The Geneva conventions of 12. august 1949. Commentary I, Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*, (Ed. Jean S. Pictet), Geneva International committee of Red cross, Geneva, 1952, pp.407-408.

Савезну Републику Југославију ничим није изазвана, нити је Савезна Република Југославија напала или претила било којој држави. Ова агресија није имала ни одобрење Савета безбедности Уједињених нација.⁴²

Свакодневна бомбардовања градова, села, насељених места, школа, дечијих вртића, факултета, фабрика, предузећа, инфраструктурних објеката, електрана, топлана, мостова, путева, радио телевизијских станица, црква, болница, домова здравља и других санитетских установа, била су у супротности са међународним правом. Бомбардовања су вршена са 1.150 најсавременијих авиона са најсавременијом ракетном техником са преко 25.200 борбених летова. Избачено је преко 25.000 тона експлозива, употребљене су касетне бомбе, као и бомбе са осиромашеним радиоактивним уранијумом. Последице од бомби са осиромашеним радиоактивним уранијумом су произвеле драматично повећање малигних болести у пределима где су бацане. Услед наведене агресије је било преко 3.000 погинулих, а преко 15.000 рањених лица. Материјална штета је процењена на сто милијарди америчких долара.

Током 78 дана агресије на Савезну Републику Југославију 19 болница и домова здравља је бомбардовано. Наводимо само неколико: дана 8. априла 1999. године бомбардован је центар града Ћуприје, којом приликом је срушено преко 500 кућа и Дом здравља и погинула су 2 цивила, а троје је рањено. Дана 7. маја 1999. године бомбардован је центар Ниша, болница и дом здравља, када погинуло 17 цивила, а рањено је 30. Дана 20. маја 1999. године бомбардована је болница “Драгиша Мишовић” у Београду и том приликом су погинула четири болесника, а двадесет је рањено. Дана 31. маја 1999. године бомбардована је болница за плућне болести у

42 Родољуб Етински, “Моћ и право у случају агресије НАТО држава против СР Југославије”, *Зборник радова - Међународни симпозијум НАТО агресија на СР Југославију 99*, Нови Сад, 2000, стр. 47-53; Борис Кривокапић, “Агресија НАТО на Југославију - грубо кршење норми унутрашњег права држава агресора”, *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 1-3, Београд, 1999, стр. 88; Миодраг Митић: “Агресија као хуманитарна интервенција”, *Зборник радова - Међународни симпозијум НАТО агресија на СР Југославију 99*, Нови Сад, 2000, стр. 227-233.

Сурдулици, када је погинуло 20 болесника, а 40 је рањено.⁴³ Током бомбардовања на Савезну Републику Југославију грубо су кршене све међународне конвенције, а поготову четири Женевске Конвенције из 1949. године и Допунски Протоколи из 1977. године, од стране тадашњих НАТО држава-чланица.

8. ЗАКЉУЧАК

Нажалост, сведоци смо да се у ратовима који се воде на Блиском истоку, Сирији, Авганистану, Ираку, Либији, Египту, Судану, Јемену, Сомалији, Малију, Нигерији и читавом низу других држава свакодневно, масовно и тешко крши међународно хуманитарно право. Посебан проблем овом кршењу међународног хуманитарног права представља међународни тероризам који се последњих двадесетак година проширио у великом броју држава и постао глобални проблем, за који се још увек не види решење.

Разматрајући наведене четири Женевске конвенције из 1949. године и два Допунска протокола из 1977. године може се са сигурношћу констатовати да се ради о једној врло успељој кодификацији међународног хуманитарног права, која је обухватила највећи део међународног хуманитарног права и попунила највећи део празнина које су постојале код ранијих Женевских конвенција и других међународних конвенција из области међународног хуманитарног права. Чињеница је да су Женевске конвенције из 1949. године прихваћене од стране свих савремених држава и да се одредбе тих конвенција не доводе у сумњу. Практично, примена ових Женевских конвенција из 1949. године у овом временском раздобљу од 68 година потврдила је њихову оправданост и постојање. Разуме се да ове Конвенције нису савршене и да ће свакако временом доћи и до њихових допуна имајући у виду савремене ратове и оружане сукобе.

43 Ђорђе Лопичић, "Ратни злочини против цивилног становништва извршени од стране држава чланица НАТО у агресији на СРЈ", *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 1-3, Београд, 1999, стр. 159-175.

Литература

- Аврамов Смиља, “Извори ратног права”, *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 2, Београд, 1958.
- Барби Анри, *Српска епопеја агонија једног народа 1915*, “Ником”, “Матеос” Београд, 1990.
- Борба по правилима - приручник о праву оружаних сукоба*, Друштво Црвеног крста Србије и Црне Горе, Међународни комитет Црвеног крста из Женева, Београд, 2004.
- Ван Тинхофен Аријус, *Страхоће рата у Србији дневник ратног хирурга*, Београд, Утопија, 2005.
- Возлер Мајкл, *Праведни и неправедни ратови, Морални аргумент са историјским примерима*, Службени гласник Београд, 2010.
- Динан Анри, *Сећање на Солферино*, српско издање Међународног комитета Црвеног крста из Женева 1998.
- Друштво Црвеног крста Краљевине Југославије Споменница 1876-1936*, Београд, 1936.
- Ђуковић Исидор, *Нађмеђер Аустроугарски логор за Србе 1914-1918*, Сигнатуре, Београд, 2002.
- Етински Родољуб, “Моћ и право у случају агресије НАТО држава против СР Југославије”, *Зборник радова - Међународни симпозијум НАТО агресија на СР Југославију 99*, Нови Сад, 2000.
- Женевске конвенције о заштити жртава рата од 12. августа 1949. године и Допунски протоколи уз ове Конвенције од 8. јуна 1977. године*, Југословенски црвени крст Београд, 1997.
- Ивановић Ђоко, “Положај жртава рата у петој непријатељској офанзиви”, *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 3, Београд, 1958.
- Јаковљевић Бошко, *Међународни Црвени крст*, друго издање, Београд, 1981.
- Јовановић Радмило, “Болесници и рањеници”, *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 2, Београд, 1958.

- Казимировић Милош, Хаутман Ханс, *Крвави траг Великог рата злочини аустроугарске и њених савезника 1914-1918. у светлу аустријских докумената*, Нови Сад, Прометеј, Београд, Радио-Телевизија Србије, 2015.
- Кривокапић Борис, “Агресија НАТО на Југославију-грубо кршење норми унутрашњег права држава агресора”, *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 1-3, Београд, 1999.
- Лексикон Народноослободилачког рата и револуције у Југославији 1941-1945*, Прва књига А-Љ, “Народна књига”, Београд, “Партизанска књига”, Љубљана, 1980.
- Лопичић Ђорђе, “Ратни злочини против цивилног становништва извршени од стране држава чланица НАТО у агресији на СРЈ”, *Југословенска ревија за међународно право број 1-3, Београд, 1999.*
- Лопичић-Јанчић Јелена, “Конвенција о побољшању судбине војних рањеника у војскама у рату од 22. августа 1864. године”, *Crimen Часопис за кривичне науке*, бр. 1, Београд, 2011.
- Лопичић-Јанчић Јелена, *Кривичноправна заштита ратних заробљеника у југословенском кривичном праву*, Ваша књига д.о.о, Београд, 2005.
- Лопичић-Јанчић Јелена, “Међународни црвени крст”, *Страни правни живот*, бр. 2, Београд, 2012.
- Лопичић-Јанчић Јелена, *Ратни злочини против рањеника, болесника и цивилног становништва-теорија и пракса*, Музеј жртва геноцида, Београд, 2012.
- Марковић Ст. Милан, “Женевска конвенција”, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 6, Београд, 1906.
- Међународне конвенције о ратном праву и о сигурности*, (приредио Бошко Петковић), Завод за опћенародну обрану и друштвену самозаштиту СРХ, Загреб, 1979.
- Митковић Риста, “Међународни конгрес Црвеног крста”, *Српски књижевни гласник*, Књига IX, бр. 6, Београд, 1923, стр. 462-465.

- Митић Миодраг, “Агресија као хуманитарна интервенција”, *Зборник радова - Међународни симпозијум НАТО агресија на СР Југославију 99*, Нови Сад, 2000.
- Патрногић Јовица, *Међународноправни положај санитета у оружаном сукобу*, Војноиздавачки преглед, Београд, 1961, Радојковић Милош: “Међународна заједница и кривична одговорност у доба оружаног сукоба”, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 2, Београд, 1973, стр. 129-130.
- Радојковић Милош, *Рат и међународно право*, Издање одбора за уџбенике стручног удружења студента права, Београд, 1947.
- Рајс Арчибалд, *Како су Аустро-Мађари ратовали у Србији*, Одеса, 1916.
- Рајс Арчибалд, *Извештај поднесен српској влади о зверствима која је аустроугарска војска починила за време првог упада у Србију*, Дечје новине, Београд-Горњи Милановац, 1995.
- Рајс Арчибалд, *Ратни извештаји из Србије и са Солунског фронта, Необјављени текстови са српском језику*, Геополитика прес д.о.о. Београд, 2014.
- Рајс Арчибалд, *Шта сам видео и проживео у великим данима*, Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Београд, 1928.
- Старчевић Миодраг, *Од идеје до акције: Шта треба да знате о Црвеном крсту*, Нови Сад, 2010.
- Штурценегер Катарина Клара, *Србија у Рату 1914-1916*, Дечје новине, Горњи Милановац, 1989.
- Cheney H. C., *International Law Chiefly as interpreted and applied by the United States*, Volume three, Second Revised Edition, Boston, 1947.
- Grotius Hugo, *The Right of War and Peace*, Westport, 1979.
- Kalshoven Frits, *Constraints on the waging of war*, Geneva, 1991.
- Levie H. S., *Criminality in the Law of War, International Criminal Law, Volume I, Crimes*, New York, 1986.
- The Geneva conventions of 12. august 1949. Commentary I, Geneva convention for the amelioration of the condition*

of the wounded and sick in armed forces in the field, (Ed. Jean S. Pictet), Geneva International committee of Red cross, Geneva, 1952.

Jelena Dj. Lopicic Jancic

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF WOUNDED, SICK AND MEDICAL PERSONNEL

Resume

This article discusses the international legal protection of the wounded, sick and medical personnel from the earliest days of human history until the modern times. Wars and armed conflicts have arisen with the creation of the first states and have been a regular occurrence since ancient times until nowadays. In the wars and armed conflicts additions to the soldiers were killed civilian population, then wounded, sick, prisoners of war and medical personnel. No rules on the conduct of war existed at that time or any international convention which would prescribe ways and means of warfare. The winning party was the one that determined to the defeated party all the conditions of capitulation, occupation, reparations and contributions. At that time existed a customary international law of war, but it was not generally adopted and the winning party interpreted and applied in its discretion and in its own interest. Although there have been attempts in the ancient and medieval times to perform humanization of wars and armed conflicts mainly by philosophers, scientists, writers, lawyers, politicians, journalists, all these attempts were unsuccessful. Not until second half of nineteenth century was created a new stage in the humanization of war. That humanization consisted of the codification of the laws of war. The most important event of historical importance in the humanization of the law of war is the establishment in 1863. International Committee of Red Cross in Geneva. After that, number of international

convention were issued and adopted governing the rules of war. It is significant that in this humanization and saving human lives the primary role have medical military and civil service, which had special protection. Humanization and progressive development of codification of international law of war continues in twentieth century, by adopting the Geneva Conventions of 1929. and after Second World War the Geneva Convention of 1949. and later in 1977. the Additional Protocols to Geneva Conventions. Although there exist the Geneva Convention of 1949. and the Additional Protocols thereto of 1977., unfortunately these conventions are severely violated on daily basis in wars and armed conflicts which are continuously conducted in various parts of the world in which civilian population, wounded, shipwrecked and medical personnel are killed. These Geneva Convention of 1949. and the Additional Protocols of 1977., although they are not perfect and comprehensive, as well as the International Red Cross in Geneva have justified their existence because they are the instrument to protect civilians, prisoners of war, wounded, sick, shipwrecked and medical personnel.

Keywords: war, armed conflict, medical personnel, wounded, sick, international humanitarian law.

* Овај рад је примљен 1. априла 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. маја 2017. године.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

ПРИКАЗ

Ђорђе Куљић

СВА ЛИЦА ОПОЗИЦИЈЕ..... 173-177

УДК
329(497.11)“1990/2015“(049.3)

Ђорђе Куљич

**Зоран Стојиљковић,
Сва лица опозиције,
Београд: Вукотић
медија, 2015, 280 стр.**

Анализа домаће постсоцијалистичке вишестраначке, политичке културе је незахвалан подухват. Задатак је посебно сложен уколико се покушава остварити у временској целини од четврт века. Треба савладати многа искушења, политичка и теоријска. О искушењима разних власти у последње две

и по деценије постоји више студија, док је о опозицији мање писано, али заједничко и једнима и другима јесте да се ради углавном о ауторима који су били мање или више политички оријентисани према одређеној опцији. Књига проф. Зорана Стојиљковића издиже се изнад било каквих страсти, а оно што сматрам посебно важном особином ове књиге, јесте да она представља снажну критику дубоко укорењеног популизма у деловању најјачих политичких странака у Србији и још увек присутног култа личности лидера странака, што се може сматрати негативном заоставштином једнопартијског, социјалистичког, система.

Сажимајући ову вишеструко корисну анализу на девет поглавља, аутор је читаоцу на једноставан и занимљив начин приказао разне предизборне и постизборне страначке комбинаторике у последњих 25 година, тј. од обнове вишестраначког система 1990. до данас, али и разне особености српске политичке сцене. Међутим, оно што треба истаћи јесте да је аутор у прва три поглавља пружио читаоцу неопходан увод у тематику књиге. На-

име, у првом поглављу Положај и улога опозиције (стр. 18–23) аутор се ближе бавио појмом, деловањем и различитим функцијама опозиције у једном политичком поретку. Осим истицања четири функције опозиције (фактор политичке мобилизације, професионални критичар владине политике, актер политичке динамике промена, институционализација и регулација политичких и других друштвених конфликта), аутор износи занимљиву тезу о најгорем сценарију за опозицију у једној земљи, а то је паралелно постојање изразито доминантне владајуће странке и разједињене опозиције. Нажалост, у Србији се након убедљиве победе Српске напредне странке на изборима 2014. године догодио управо такав сценарио актуелној опозицији, што значајно отежава њене напоре за сменом власти. У другом поглављу, Друштвени оквир обнове вишепартизма (стр. 26–35), аутор је најпре читаоцу приближио контекст у којем је дошло до обнове вишестраначког система у Србији 1990. године. Исти је уведен у условима радикално измењене спољнополитичке ситуације у Европи (пад Берлинског зида и

крах социјализма у источној Европи) и унутарполитичке ситуације у тадашњој Југославији (раст национализма од средине осамдесетих и међурепубличких тензија), а што је за последицу имало и оснивање већег броја националистички оријентисаних странака у Србији 1990. Победу у Србији оствариле су умерено националистичке снаге, које су у условима убрзаног распада Југославије увиделе да своје планове могу остварити свим средствима, па чак и оружаним. Настала поларизација (Србија, наводно, за федерацију, а Хрватска, заједно са Словенијом, за конфедерацију или раздруживање) утицала је на формирање карактера опозиције у Србији. Ојачале су радикално националистичке опозиционе странке, а најважнији основ поделе између власти и опозиције, као и унутар саме опозиције на политичкој сцени Србије, током рата у првој половини деведесетих био је управо начин мирног решења кризе и судбина Срба у Хрватској и Босни и Херцеговини.

У трећем поглављу, Коалиције, власт и опозиција (стр. 38–47), аутор је понудио читаоцу свестрану, али и читљиву и разумљиву ана-

лизу појма коалиција – од теоријског одређења појма, преко разних могућности формирања предизборних и постизборних коалиција, до искуства Србије у прављењу коалиција на основу којих су произиласе владе са мањом или већом подршком у парламенту. Међутим, оно што је од посебне важности за Србију, а што аутор не негира, јесте и утицај иностраних фактора на формирање владе. Реч је о томе да одређени високо ранжирани представници међународних политичких и финансијских организација пружају отворену или скривену подршку појединим странкама, што касније може пресудно утицати на склапање одређених коалиција и формирање владе. Иако аутор то детаљно не разматра у овом поглављу, чињеница је да је Србија прошла кроз то искуство и да се таква пракса може очекивати и убудуће.

Средишња три поглавља (Борба под олујним деведесетим, стр. 50–135, Изневерена очекивања, стр. 138–183, Велики повратак отписаних, стр. 186–221.) аутор је посветио свестраној анализи различитих предизборних и постизборних коалиција, тј. принципима

њиховог формирања али је дотакао друштвени и политички контекст у којем су настајале. Док је у четвртном поглављу фокус анализе био на формирању и деловању опозиционих савеза против режима Слободана Милошевића (ДЕПОС 1992, Заједно 1996, Савез за промене 1998, ДОС 2000), у петом је пажња посвећена најпре анализи и распаду ДОС-а, а потом постизборним комбинаторикама након избора 2003, 2007, и 2008. године, које су биле умерене ка обједињавању „демократског блока“ насупротив ојачалој Српској радикалној странци. Након избора 2008. иста се распала и из ње је настала Српска напредна странка, што је била прекретничка промена на политичкој сцени која је довела до креирања општег консензуса о чланству Србије у Европској унији. Долазак СНС на власт 2012. године и њену апсолутну победу на изборима 2014. аутор је обрадио у шестом поглављу и анализи огромног успеха СНС и убрзаног пада опозиције посветио адекватну пажњу. У теоријском погледу сматрам важним ауторово истицање одређених вредности, попут традиционализма, патернализма и колективизма које су

доминантне у Србији, а које су важне за разумевање успеха СНС и њеног неприкосновеног лидера, Александра Вучића.

Последња три поглавља (Куда иде Србија, стр. 224–237, Лидерство и популизам пре свега, стр. 240–259, Рецепти политичке кухиње, стр. 262–267) баве се различитим специфичностима српске политичке сцене, од притисака код формирања влада, преко улога које су странке (позоришним речником) мењале и њихових идеолошких промена (од почетно јаког, а данас слабог, левог крака „политичке потковице“ до данас изразито јаког централног и „опорављеног“ десног дела). Ту је и анализа осам најистакнутијих лидера од 1990. до данас (где највише сличности имају Слободан Милошевић и Александар Вучић, по начину владања и степену моћи), затим духовит и занимљив опис најсигурнијег доласка на власт у Србији, али и низ корисних упутстава како да се постојећа „партијска држава“ демонтира.

Генерално посматрано, књига проф. Зорана Стојиљковића уистину представља изузетно озбиљну и вредну књигу свима онима

који се не баве само истраживањем и анализом деловања српских политичких странака од 1990. до данас, него и једну врсту „приручника“ којим би се требали служити сви који намеравају озбиљније да се баве политиком, како би све корисне ауторове сугестије могли имплементирати у сопственом политичком деловању. У погледу излагања, изазов је написати књигу која ће бити занимљива теоретичарима, аналитичарима и политичарима. Ова књига је близу тог циља. Иако је нереално очекивати од ове књиге да изврши „револуционарну“ промену у нашем политичком животу и доведе до прекида са популистичком и ауторитарном праксом политичких странака, ова књига може бити корисна у усавршавању домаће политичке културе, коју чине актери и аналитичари. Књига проф. Стојиљковића део је критичке, а не апологетске свести о неравномерном и мукогрпном сазревању опозиционог дела српског политичког плурализма. Лишена навијачког тона и апстрактног језика, књига представља одмерено штиво које је неопходно домаћој јавности. Другим речима, она може

бити почетак тзв. „освешћивања“ бирача и њихове постепене промене од обичних бирача до грађана, у правом смислу те речи, али истовремено представљати и помоћ власти да увиди да озбиљна, одговорна и конструктивно настројена опозиција може бити важан фактор у ограничавању разних покушаја јачања личне власти и, сходно томе, нарушавања парламентаризма као једне од најважнијих карактеристика суштинског демократског поретка.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Редакција часописа *Национални интерес* прихвата радове који су уређени на следећи начин.

Радови који нису усклађени са датим упутствима неће бити разматрани за објављивање у часопису.

За писање рада користити **ћирилично писмо**.

Текст писати у фонту Times New Roman, величина фонта **12**, са увученим пасусима и проредом **1,5** и маргинама **Normal 2,5 cm**.

Обим рада не сме бити већи од 36.000 карактера са размаком (приликом провере броја карактера користити: Review/Word Count/Character (with spaces) - активирати опцију *Include textboxes, footnotes and endnotes*).

Име и презиме аутора се пише на средини, малим словима – *Bold* и *Italic* (фонт 12).

Афилијација се пише испод имена аутора на средини, малим словима – *Italic* (фонт 12). Уколико је аутор запослен на факултету, након навођења факултета, наводи се и универзитет (нпр. *Факултет политичких наука, Универзитет у Београду*). Уколико је аутор запослен на институту, наводи се и град у коме се институт налази (нпр. *Институт за политичке студије, Београд*).

Наслов се пише на средини, великим словима – *Bold* (фонт 14). Фуснота поред наслова служи за навођење назива и броја пројекта у оквиру кога је чланак написан.

Сажетак се пише испод наслова на средини малим словима величина фонта 12. Испод тога пише се текст сажетка у обиму од 100 до 250 речи - фонт 12, *Justify*. Сажетак садржи предмет анализе, циљ рада, коришћене теоријско-методолошке приступе, резултате и закључке рада.

Кључне речи се пишу испод текста сажетка малим словима (фонт 12), и одвајају зарезом. Наводи се од 5 до 10 кључних речи.

Поднаслови се пишу на средини, великим словима - *Bold* (фонт 12) и нумеришу се арапским бројевима. Уколико поднаслов садржи више целина, оне се такође означавају арапским бројевима, и то: 1.1. – малим обичним словима *Bold* (фонт 12).

Начин цитирања:

Фусноте у форми напомена се дају на дну стране у којој се налази коментарисани део текста или навођене литературе. Фусноте уносити командом *Insert – Reference – Footnote*. Фусноте се пишу у фонту *Times New Roman*, величина слова **10**. Фусноте треба поравнати по левој и десној маргини, односно изабрати опцију *Justify*

Приликом навођења фуснота руководити се следећим упутствима:

- приликом навођења *монографије/књиге* фуснота мора садржати:
 - Име и презиме аутора, наслов рада курзивом (*Italic*), назив издавача, место, годину издања и број стране.
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
- приликом навођења *чланака из часописа*:
 - Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив часописа курзивом (*Italic*), назив издавача, место издавања, број, година излажења и број стране.
 - **Пример:** Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2009, стр. 67.
- приликом навођења *зборника радова/поглавља из књиге*:
 - Име и презиме аутора, назив рада под наводницима, назив зборника/поглавља курзивом (*Italic*), имена и презимена приређивача зборника у загради, назив издавача, место издања, година издања, број стране.
 - **Пример:** Дејана Вукчевић, „Србија и придруживање Европској унији“, у зборнику: *Србија – политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 239.
- приликом навођења *извора са Интернета* (не смеју прећи више од **10%** коришћене литературе):
 - Име и презиме аутора, наслов чланка курзивом (*Italic*), пуну интернет адресу и датум приступа.
 - **Пример:** Karen Devine, *Stretching the IR theoretical spectrum of debate on Irish neutrality: arguments and evidence in favor of a critical social constructivist framework of understanding*, Internet, http://doras.dcu.ie/609/1/int_pol_sci_29_4_2008.pdf, 05/03/2013
- приликом навођења *архивске грађе*:
 - мора да садржи назив институције у којој се грађа чува, фонд, фасциклу (уколико има), назив документа (ако нема назива документа одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?), место, датум.

- **Пример:** Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894, Извештај Министарства иностраних дела о постављењу конзула, Београд, 19. април 1888.
- **приликом навођења прописа/закона:**
 - Пуним називом прописа/закона, курзивом гласило у коме је пропис објављен, број и година објављивања.
 - **Пример:** Закон о извршном поступку – ЗИП, *Службени гласник РС*, бр. 125/04.
- **приликом навођења публикација у новинама:**
 - Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив новине курзивом, датум објављивања
 - **Пример:** Слободан Кљакић, „Черчилов рат звезда против Хитлера“, *Политика*, 21. 12. 2004.
- **Код поновљеног цитирања истог извора узастопно на истој страни користити:**
 - Исто, број стране
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54. Исто, стр. 55
- **Код поновљеног цитирања истог извора уколико није узастопно и на истој страни користити:**
 - Име, презиме аутора, назив извора, нав.дело, број стране.
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, нав. дело, стр. 54.

Код уноса табела и графикана користити:

Изнад табеле/графикана центрирано пише се Табела/Графикон, редни број, назив табеле, величина фонта 10.

Испод табеле/графикана пише се Извор: навести извор по правилима цитирања за фусноте, величина фонта 10.

Литература се наводи на исти начин као и у фуснотама, с тим што се прво наводи презиме, па име аутора. Литература је поређана по азбучном реду за изворе на ћириличном писму, који се први наводе, а затим по абecedном реду за изворе на латиници.

За чланке из часописа, зборника као и за поглавља у књигама потребно је навести од које до које стране је чланак или поглавље у зборнику/књизи.

Литература садржи само изворе који су наведени у фусно-тама.

Након литературе, латиничним писмом навести **име и презиме аутора** на средини - *Bold* (фонт 12), испод тога наслов рада на енглеском великим словима - *Bold* (фонт 14).

Резиме (Resume) се пише на средини, малим словима – *Bold* (фонт 12). Испод тога пише се текст резимеа на енглеском језику у обиму до **1/10** дужине чланка. Резиме садржи резултате и закључке истраживања до којих је аутор дошао у свом раду и то знатно шире него у сажетку.

Кључне речи (Keywords) се пишу малим словима (фонт 12) и одвајају зарезом.

Радови који се предају за објављивање морају да се заснивају на новијој литератури, посебно на изворима, тј. радовима који су објављени у научним часописима политиколошке тематике.

Рокови за достављање радова су: **1. фебруар, 1. мај, 1. август, 1. новембар.**

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе и изјаву да тај рад није раније објављиван, тј да рад није аутоплагијат или плагијат. Изјава може да се преузме на интернет презентацији часописа, www.nacionalniinteres.rs.

Текстове слати у електронском облику на адресу redakcija@nacionalniinteres.rs

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензента је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Рецензије су анонимне у оба смера. Рок за рецензирање је седам дана од пријема рада. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију. **Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу.**

Име, презиме и звање аутора текста:

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ у раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у научним часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика и осврти

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публиковању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада

Име, презиме и научно звање рецензента:

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)

НАЦИОНАЛНИ интерес: часопис за национална и државна питања = National interest: Magazine for National and State Issues/главни уредник Милош Кнежевић: одговорни уредник Живојин Ђурић. - год. 4, бр. 4 (2005) Београд (Савски трг 7а); Институт за политичке студије, 2005 - (Београд: Eseloge). - 24 цм

Три пута годишње - Другачије повезане серијске публикације: Национални интерес (CD-ROM)=ISSN 1452-2152 ISSN 18204996=Национални интерес (Штампано изд.) COBISS.SR-ID 125448460